

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

Kommentarmaterial till grundsärskolans kursplaner

plan

Skolverket

Pedagogiska biblioteket

Kommentarmaterial till grundsärskolans kursplaner

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Tel: 08-598 191 90
Fax: 08-598 191 91
E-post: order.fritzes@nj.se
www.fritzes.se

ISBN: 978-91-38325-83-4
Form: Ordförrådet AB
Tryckt hos ett klimatneutralt företag
– Edita, Västerås 2011
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	4
------------------------	----------

Kommentarer till kursplanerna för grundskolans ämnen..... 11

Bild	12
Engelska	19
Hem- och konsumentkunskap	24
Idrott och hälsa.....	31
Matematik	39
Modersmål	47
Musik.....	54
Naturorienterade ämnen: biologi, fysik, och kemi	61
Samhällsorienterade ämnen: geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap	70
Slöjd	83
Svenska och svenska som andraspråk	92
Teknik	103

Kommentarer till kursplanerna för grundskolans ämnesområden, inriktningen träningskola 111

Estetisk verksamhet.....	112
Kommunikation.....	118
Motorik.....	122
Vardagsaktiviteter.....	127
Verklighetsuppfattning	132

Planering och genomförande av undervisning..... 139

Frågor att diskutera inför arbetet med den samlade läroplanen.....	140
Idéer till planering av undervisning	141
Frågor att diskutera inför planering av undervisningen.....	160

Inledning

Kommentarmaterialet till grundsärskolans samlade läroplan riktar sig till dig som undervisar elever i grundsärskolans ämnen och ämnesområden. Ambitionerna med detta material är att förklara och tydliggöra innehållet i den samlade läroplanen för grundsärskolan. Lärare och rektorer ska på så sätt få en djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna och få stöd i arbetet med den samlade läroplanen inklusive kursplanerna med tillhörande kunskapskrav. Kommentarmaterialet är också tänkt att användas i planering av undervisningen och som ett diskussionsmaterial kollegor emellan för samtal om undervisning, bedömning och kunskapskrav.

För att få ytterligare bakgrund till kursplanernas respektive ämnen och ämnesområden kan grundskolans kommentarmaterial utgöra ett komplement. För NO-ämnet gäller då grundskolans kommentarmaterial till biologi, fysik och kemi och för SO-ämnet geografi, historia, religion och samhällskunskap. För ämnesområden inom grundsärskolan, inriktningen träningskola, finns mera bakgrund att hämta i det här materialets beskrivning av ämnen, men också i grundskolans kommentarmaterial.

För ämnesområdet

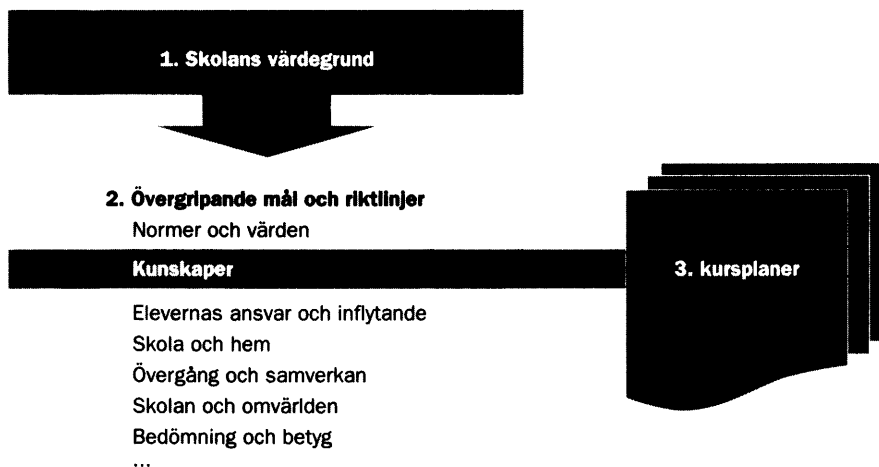
- *estetisk verksamhet* gäller kommentarmaterialet för ämnena bild, musik och slöjd
- *kommunikation* gäller kommentarmaterial för ämnena svenska, svenska som andraspråk och modersmål
- *motorik* gäller kommentarmaterial för ämnena idrott och hälsa
- *vardagsaktiviteter* gäller kommentarmaterial för ämnena hem- och konsumentkunskap, samt SO eller geografi, historia, religion och samhällskunskap
- *verklighetsuppfattning* gäller kommentarmaterial för ämnena matematik, teknik, samt NO, eller biologi, fysik och kemi.

Materialet inleds med en övergripande beskrivning av den samlade läroplanen och en förklaring av kursplanernas struktur. Det följer sedan strukturen i kursplanedelen för att det ska vara lätt att hitta och orientera sig i texten. *Formuleringar som är direkt hämtade från kursplanerna är genomgående kursiverade i texten.* Kommentarmaterialet behandlar kursplanen för varje ämne och ämnesområde var för sig; deras syften, centrala innehåll och kunskapskrav. I slutet av materialet finns dels ett antal diskussionsfrågor som berör kursplanerna, dels några idéer till planering av arbetsområden, både inom enskilda ämnen och i ett större tema för flera ämnesområden. Att kursplanerna är ämnesspecifika hindrar inte att undervisningen bedrivs ämnesintegrerat vilket det finns exempel på här. Idéerna till planering följs av frågor som lärare kan använda i planering av egna arbetsområden.

En samlad läroplan

Från och med läsåret 2011/12 har alla obligatoriska skolformer, det vill säga grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialsolan, var sin samlad läroplan.

Läroplanen består av tre delar varav de två första i princip är likadana för alla obligatoriska skolformer. Den första delen utgörs av skolans värdegrund och samlade uppdrag, medan den andra delen innehåller övergripande mål och riktlinjer för utbildningen. Den tredje delen består av skolformsspecifika kursplaner och kunskapskrav. För att förstå skolans uppdrag är det angeläget att läsa den samlade läroplanen som en helhet. Det är också viktigt att förstå relationen mellan kursplanens olika delar.

Kursplanerna är konstruerade utifrån innehållet under rubriken Kunskaper i delen Övergripande mål och riktlinjer. Som en anpassning till elevgruppen i grundsärskolan har vissa förmågor, som beskrivs där, betonats mer i grundsärskolans kursplaner än i grundskolans. Det gäller förmågorna att lösa problem i vardagen, att inta ett kritiskt förhållningssätt, att söka information på olika sätt och att utveckla språkförmågan, vilka alla tydliggörs här nedan. Ambitionen har varit att samtliga dessa förmågor ska vara synliga i samtliga kursplaner.

Problemlösning i vardagen

Skolan ska uppmuntra eleverna att arbeta på ett undersökande och problemlösande sätt. Att arbeta undersökande kan innebära att formulera och ställa frågor om och i vardagen och att utforska frågeställningar utan givna lösningar. Att läraren hela tiden i sin undervisning uppmuntrar eleven att ställa frågor, bidrar till att eleverna vänjer sig vid ett sådant tänkande. Det arbetssättet ger förutsättningar för att utveckla förmågan att formulera problem, undersöka olika områden och föreslå lösningar som kan presenteras. Det kan bidra till att utveckla nyfikenhet, kreativitet, uthållighet och förmåga att ta egna initiativ, det vill säga entreprenöriella förmågor. Med ett undersökande sätt att arbeta använder man sig av och utgår i hög grad från egen erfarenhet. Det kan uppmuntra till att experimentera, reflektera samt pröva och ompröva idéer.

Kritiskt förhållningssätt

Ett informationssamhälle ställer stora krav på förmågan att tillägna sig och värdera information. Faktapåståenden, opinionsbildning och reklam produceras och distribueras i olika syften. Att kunna fatta beslut påverkas av vilken information vi har och hur vi värderar den. Det är därför viktigt att eleverna får möjligheter att utveckla ett kritiskt förhållningssätt så att de kan värdera, ta ställning och fatta genomtänkta beslut i vardagen. Att granska kritiskt innebär att man undersöker någonting ur olika perspektiv, inte att man i största allmänhet för fram åsikter. En utveckling av den här förmågan kan innebära att eleverna blir mer säkra på vad de själva tycker, tänker och vill välja och inte oövertänkt anpassar sig till vad andra föreslår.

Söka information

Elevernas självständighet i vardagen kan öka genom att de utvecklar kunskaper om hur de själva kan söka information istället för att vara beroende av det som omgivningen informerar dem om. Genom att aktivt söka efter och ta del av samhällsinformation, service och kulturutbud, kan elevernas delaktighet i samhället öka. Många gånger är ungdomar mer vana än vuxna vid att använda nya medier, men undervisning i hur man söker information rent praktiskt är ändå nödvändig för att bygga upp en gedigen grundkunskap hos eleverna.

Utveckla språkförmågan

Att kunna uttrycka vad man känner och tänker är betydelsefullt både för den egna personliga utvecklingen och för att förstå och göra sig förstådd av andra. Kunskaper i och om språket skapar en trygghet som kan bidra till att eleverna känner igen och förstår samtal och annan kommunikation och att de vågar delta i diskussioner och argumentera för sina åsikter. Ett utvecklat ordförråd ökar på så sätt elevernas möjligheter att ingå i olika sammanhang i och utanför skolan.

Övriga mål i läroplanens andra del anges under rubrikerna *Normer och värden*, *Elevernas ansvar och inflytande*, *Skola och hem*, *Övergång och samverkan*, *Skolan och omvärlden* samt *Bedömning och betyg*.

Kursplanens olika delar och kunskapskrav

Kursplanerna är konstruerade utifrån de övergripande kunskapsmål som anges i läroplanens andra del och är indelade i avsnitten Syfte, Centralt innehåll och Kunskapskrav.

Syfte

Varje kursplan inleds med en kort motivering till varför ämnet eller ämnesområdet finns i skolan. Därefter anges syftet med undervisningen. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Syftet sammanfattas slutligen i ett antal ämnesspecifika förmågor som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Dessa förmågor är redan från början olika utvecklade hos alla elever, de har alltså ingen början, inget slut. De sätter heller ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling och går alltså inte att betrakta som något som slutgiltigt kan uppnås.

Centralt innehåll

I det centrala innehållet, i varje ämne och ämnesområde, anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden för att strukturera innehållet efter syftesbeskrivningarna och är inte tänkta att motsvara arbetsområden i undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter som alla är olika när det gäller omfattning. Punkterna är heller inte rangordnade efter hur viktiga de är. Därför anger det centrala innehållet heller inte hur mycket undervisningstid som ska ägnas åt de olika delarna. Hur punkterna hanteras i relation till varandra är istället något som lärare avgör med anpassning till eleverna. Vissa punkter kanske man arbetar med under en kort tid medan man återkommer till andra gång på gång under skoltiden.

Allt innehåll i kursplanernas centrala innehåll måste behandlas, men det är viktigt att understryka att lärare har möjligheter att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intresse. Det måste dock finnas grund för dessa kompletteringar i syftesbeskrivningen för ämnet eller ämnesområdet. Det är också viktigt att planera tidsåtgången så att man i undervisningen berör allt det innehåll som anges inom respektive årskurser.

Det centrala innehållet i grundsärskolans ämnen skiljer sig från grundskolans både när det gäller omfattning och innehåll. Generellt sett är det större skillnader i innehållet i ämnen som har en mer abstrakt karaktär, till exempel matematik än i ämnen med fler praktiska inslag, till exempel bild.

Kunskapskrav

Kursplanerna kompletteras med kunskapskrav i de olika ämnena och ämnesområdena. Kunskapskraven är konstruerade utifrån de ämnesspecifika förmågorna och det centrala innehållet. De är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka ämnesspecifika kunskaper och förmågor som krävs för att uppnå de olika kunskapskraven eller betygsstegen.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapssyn som finns i läroplanen. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika kunskapsformer, såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Dessa kunskapsformer förutsätter och samspelar med varandra och bildar på det sättet en helhet. Därför är alla kunskapsformerna kopplade till samtliga betygssteg. Att en elev behärskar fakta är med andra ord inte enbart knutet till betyget E. En elevs förståelse och reflektionsförmåga hör inte automatiskt till betyget C eller A. Av den anledningen finns kunskapsformerna beskrivna i progressionen av de ämnesspecifika förmågorna på alla nivåer i kunskapskraven.

Det finns inget samband mellan betygskraven i grundsärskolan och grundskolan. Grundsärskolans kunskapskrav bygger på de förmågor och det centrala innehåll som beskrivs i grundsärskolans läroplan och kursplaner. Det betyder att betygsstegen inte heller motsvarar varandra. Till exempel kan att ett A i grundsärskolan inte sägas motsvara betyget E i grundskolan. Skulle det vara så att en elev har ett A i alla, eller i många ämnen på grundsärskolan, bör skolan överväga om eleven är mottagen i rätt skolform.

Kunskapskrav för grundskolans ämnen och ämnesområden

Kunskapskraven anges för årskurserna 6 och 9 i grundskolans ämnen och för årskurs 9 i grundskolans ämnesområden. De grundar sig dels på de ämnesspecifika förmågor som sammanfattningsvis beskrivs i slutet av syftestexten i alla ämnens och ämnesområdets kursplaner, dels på det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9 i ämneskursplanerna och 1–9 i ämnesområdenas kursplaner. En kontinuerlig bedömning ska göras för att lärare, elev och vårdnadshavare ska kunna följa elevernas utveckling mot målen. Lärare ska också kunna planera och genomföra en undervisning som ger eleverna förutsättningar att vidareutveckla sina ämnesspecifika kunskaper och förmågor. Dessutom är bedömning ett redskap för att upptäcka om någon form av stöd behöver sättas in.

En bedömning av elevens utveckling mot målen ska beskrivas tydligt i de skriftliga omdömen som hör ihop med den individuella utvecklingsplan som upprättas för varje elev till varje utvecklingssamtal. Betyg ska sättas i grundskolans ämnen om en elev eller elevens vårdnadshavare begär det. För att få betyget E, C eller A i ett ämne ska elevens kunskaper motsvara beskrivningen av kunskapskravet i sin helhet.

I inriktningen träningskola anges kunskapskrav för grundläggande respektive fördjupade kunskaper. Betyg ska inte sättas, men däremot ska lärare i de skriftliga omdömena göra bedömningar av elevens utveckling mot målen. Här ska bedömningen göras med hänsyn till elevens individuella förutsättningar. Kunskapskraven anges enbart för årskurs 9, men läraren ska varje termin i den individuella utvecklingsplanen kontinuerligt göra en bedömning och beskriva elevens utveckling utifrån kunskapskraven.

Tabellform

För att lättare urskilja progressionen, det vill säga hur kraven på elevens ämneskunskaper och förmågor förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de även i tabellform i kursplanerna.

Avläser man tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser man den istället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven från varandra på de olika betygsstegen.

Exempel, kunskapskrav i svenska, årskurs 9:

<i>Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9</i>	<i>Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9</i>	<i>Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9</i>
Eleven kan samtala om varierande ämnen i olika sammanhang genom att medverka i att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor.	Eleven kan samtala om varierande ämnen i olika sammanhang genom att på ett delvis fungerande sätt ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor.	Eleven kan samtala om varierande ämnen i olika sammanhang genom att på ett väl fungerande sätt ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en eller flera förmågor. Sedan kommer en beskrivning av hur eleven visar sina kunskaper, grundat på det centrala innehållet, för de olika

betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunskande syns. Med kunskaper menar läroplanen en balanserad integration av kunskapsformerna fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Betygssteget E beskriver de lägsta godtagbara ämnesspecifika kunskaperna och förmågorna. Om en elev inte når E-nivån i något ämne, trots att eleven får det stöd som hon eller han har rätt till, kan skolan överväga om eleven skulle utmanas på ett mer adekvat sätt om hon eller han istället skulle läsa efter kursplanen för motsvarande ämnesområde.

I kursplanerna för inriktningen träningskola beskriver nivån för grundläggande kunskaper den nivå samtliga elever ska nå utifrån sina individuella förutsättningar. Om eleven har förutsättningar att lära sig mer kan eleven bedömas efter kunskapskraven för fördjupade kunskaper, men även här utifrån elevens förutsättningar. I de fall där eleven lätt når kunskapskravet för fördjupade kunskaper i något ämnesområde kan skolan överväga om eleven istället ska läsa efter kursplanen för motsvarande ämne. Det är rektor som i så fall beslutar om detta.

Konsekvent begreppsanvändning

För att skapa tydlighet har en konsekvent och begränsad begreppsanvändning eftersträvat i kunskapskraven. I kunskapskraven för grundsärskolans ämnen är **medverka** och **bidra** nyckelbegrepp som endast återfinns på E-nivå oavsett ämne. Vad dessa begrepp innebär finns inte preciserat i något styrdokument utan för att tolka och förstå detta behöver lärare samtala med varandra. De är tänkta att ange en konstaterad aktiv medverkan och ett konstaterat aktivt bidrag av eleven. Till exempel står det i kunskapskraven för ämnet engelska i årskurs 6 *medverka i att skriva ord* och i kursplanen för ämnet hem- och konsumentkunskap årskurs 6 *medverka i att tillaga enkla måltider*. Ett annat exempel är *bidra till resonemang om vattnets kretslopp* i kunskapskraven för de naturorienterande ämnena i årskurs 9. Här behöver lärare komma överens om vad som krävs för att kunna konstatera att eleven verkligen har medverkat respektive bidragit i aktiviteterna. Det behövs också kunskap och kännedom om varje enskild elev för att kunna avgöra när den enskilda eleven medverkar eller bidrar.

Ett annat nyckelbegrepp är **delvis** som endast finns på C-nivå och **väl** som endast finns på A-nivå. Läraren ska kunna bedöma vad som krävs för att eleven kan sägas kunna *skriva ord på ett delvis fungerande sätt* eller *på ett väl fungerande sätt*, eller *tillaga enkla måltider på ett delvis fungerande sätt* eller *på ett väl fungerande sätt*. Här behöver läraren först avgöra vad som till exempel menas med en enkel måltid och sedan vad delvis respektive väl fungerande betyder. Läraren behöver också avgöra hur ett enkelt resonemang kan föras eller vad som krävs för att resonemanget ska anses vara välutvecklat i just det aktuella ämnet. Ett exempel är kunskapskraven för matematik i årskurs 6: *eleven kan föra enkla resonemang om rimlighet när det gäller priser, mängder, tider och annan matematisk information*, eller kanske till och med *välutvecklade resonemang* om samma saker.

I kunskapskraven för ämnet svenska i årskurs 6 ska eleven för att nå godtagbara kunskaper, eller betyget E, *med stöd av bilder kunna läsa berättande texter med kända ord och bekant innehåll*. För betyget C ska eleven *med visst flyt kunna läsa berättande texter med bekant innehåll* och för betyget A *med flyt läsa berättande texter med bekant*

innehåll. Kursplanen anger inte nivån på de berättande texterna, eftersom även detta ska avgöras av läraren utifrån en pedagogisk bedömning utifrån elevgruppen och den enskilda elevens förkunskaper.

E	C	A
... medverkar i att ...	... på ett delvis fungerande sätt ...	... på ett väl fungerande sätt ...
... bidrar till resonemang om ...	... för enkla resonemang om ...	... för välutvecklade resonemang om ...
... med stöd av bilder läsa ...	... med visst flyt läsa ...	... med flyt läsa ...

På samtliga ställen där *resonemang* anges i kunskapskraven gäller att eleven kan visa eller uttrycka sina kunskaper på olika sätt och med alla tänkbara former av kommunikation, det vill säga inte bara med det talade ordet.

För ämnesområdena i grundsärskolans inriktning träningskola är *delta* ett nyckelbegrepp som endast återfinns på grundläggande nivå, medan nivån fördjupade kunskaper kräver att eleven tar en mer aktiv roll. I båda kravnivåerna ska eleven bedömas efter sina förutsättningar. Till exempel anges i kunskapskraven för ämnesområdet estetisk verksamhet i årskurs 9 att eleven ska *delta i att välja och använda material, tekniker, redskap och verktyg i bild- och slöjdarbetet* på grundläggande nivå, medan eleven på fördjupad nivå ska *välja och använda material, tekniker, redskap och verktyg i bild- och slöjdarbetet*. Läraren behöver här avgöra graden av aktivitet hos eleven vilket förstås kräver att läraren känner varje elev och är väl förtrogen med varje elevs individuella sätt att reagera.

Ett annat exempel är i kursplanen för ämnesområdet kommunikation i årskurs 9 där eleven på grundläggande nivå *reagerar igenkännande på språket i tal, sånger, ljudlekar och återkommande berättelser*. För att nå upp till kraven för fördjupade kunskaper ska eleven *förstå språket i tal, sånger, ljudlekar och återkommande berättelser och kan återberätta delar av innehållet*. Nivån på talet, sångerna, ljudlekarna eller de återkommande berättelserna anges inte i kursplanen, utan ska avgöras av läraren utifrån en pedagogisk bedömning utifrån elevgruppen och den enskilda elevens förkunskaper. Läraren behöver också avgöra skillnaden på om eleven reagerar igenkännande eller om eleven förstår. Även detta är förstås beroende av att läraren känner eleven väl. Liksom när det gäller att avgöra om eleven *identifierar ord, begrepp och symboler genom att visa igenkännande och samspela* för grundläggande nivå eller om eleven *använder ord, begrepp och symboler* på fördjupad nivå.

Grundläggande kunskaper	Fördjupade kunskaper
... delta i att välja ...	... väljer ...
... identifierar ...	... använder ...

Kommentarer till kursplanerna för grundskolans ämnen

Bild

Kursplanen i bild inleds med en kort beskrivning av bildens betydelse för människors sätt att tänka, lära och uppleva sig själva och omvärlden. Där beskrivs att arbetet med bilder och bildkommunikation med olika syften ger elever möjligheter att utveckla sin kreativitet och bildskapande förmåga men också att kunna tolka olika slags bilder.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspekar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *jämföra och reflektera över bilder* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna använder ämnesspecifika begrepp, undersöker bilderna och värderar deras syften samt utnyttjar erfarenheter av bildkomposition, material och tekniker från eget bildskapande.

I ämnet bild sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att skapa bilder med olika verktyg, tekniker och material

Förmågan att skapa bilder omfattar kunskaper om hela bildframställningen, från att planera och producera bilder till att presentera dem för en mottagare. Förmågan innefattar att kunna utveckla idéer, välja och använda olika *verktyg, tekniker och material* för att både fritt och inom givna ramar skapa två- och tredimensionella bilder för olika syften.

Kursplanen betonar vikten av att undervisningen i bildframställning har en undersökande och problemlösande karaktär. Det innebär att eleverna ska ges förutsättningar att utforska frågeställningar utan givna lösningar men också att i hög grad utgå från den egna erfarenheten. Arbetssättet ger eleverna möjlighet att ta egna initiativ och utveckla ett personligt formspråk.

Förmågan att jämföra och reflektera över bilder

För att eleverna ska utveckla en förståelse för konst, bilder, rörlig bild, design och arkitektur behöver de ges förutsättningar att utveckla förmågan att jämföra och reflektera över bilder. I förmågan ingår att kunna beskriva och tolka dels olika bilder i film, foto, design, konst, arkitektur och miljöer, dels bilder från olika genrer, platser och tider. Det ingår också att kunna reflektera över deras likheter, skillnader och samband i till exempel utseende och konstruktion.

Förmågan att undersöka bilder och värdera deras syften

Förmågan *att undersöka och värdera bilders syften* omfattar kunskaper om bildkommunikation och bildens roll i samhället. Förmågan handlar om att i utforskandet av bilder få syn på budskap som försöker påverka, locka och övertala mottagare på olika sätt. Det kan till exempel handla om budskap som syftar till att sälja, informera eller propagera för något i till exempel reklamaffischer eller bildkonst. I den här förmågan ingår att kunna granska kritiskt, tolka bilder och undersöka vilka syften de har och hur de kan påverka människor. Det ingår också att kunna formulera egna ställningstaganden.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel bildframställning och i samtal om bilder behöver eleverna utveckla förmågan *att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler* i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan stil, genre och epok.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för bild är indelat i fyra olika kunskapsområden; Bildframställning, Redskap för bildframställning, Bildanalys samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Bildframställning

Bildframställning är ett samlingsbegrepp som här används för alla typer av processer där bilder framställs. Det kan till exempel handla om att berätta i bild. Berättandet är då synonymt med bildframställning. I andra fall handlar bildframställning om att utforma bilder där berättelsen inte är det primära utan där gestaltningen kan vara synonym med bildframställningen. Arbetet med bildframställning innebär i hög grad att undersöka och pröva sig fram. Kunskapsområdet knyter an till kursplanens syfte *att arbeta på ett undersökande och problemlösande sätt*. I kursplanens anges också att eleverna ska ges förutsättningar att kunna utveckla kunskaper i att *skapa bilder med olika verktyg, tekniker och material*.

Framställning

Kunskaper om och erfarenheter av att framställa två- och tredimensionella bilder utgör grunden för bildundervisningen i grundsärskolan. I årskurserna 1–6 lyfts *framställning av berättande bilder* fram. Att arbeta med berättande bilder, *till exempel sagobilder eller seriebilder* kan bidra till fördjupade kunskaper om det som berättas och skapa förståelse för olika förlopp och sammanhang. Samtidigt ger det eleverna möjligheter att utveckla bildskapande förmågor och ett personligt uttryck. I årskurserna 7–9 ska eleverna även möta ett innehåll som handlar om att framställa *informativa bilder*. Informativa bilder har en annan funktion än att enbart berätta, det kan till exempel vara skisser, kartor eller instruktionsbilder. Hur kan man rita en karta för att visa vägen till sin bostad? Eller hur ritas man en skiss på något man vill beskriva?

Tekniker

I det centrala innehållet som behandlar bildframställning finns också angivet att undervisningen ska behandla olika tekniker som kan användas i bildframställningen. Listan över tekniker som är möjliga att använda i bildundervisningen kan göras mycket lång. Kursplanen anger *teckning, måleri, modellering och konstruktion* som centralt innehåll i årskurserna 1–6. I årskurserna 7–9 ska eleverna få experimentera med *kombinationer av bild, ljud och text* för att undersöka vilka nya betydelser eller effekter det kan ge. Här kan många olika sorters bilder användas, till exempel egna teckningar, urklipp eller collage av olika slag och dessa kan i sin tur kombineras med musik, inspelade röster eller ljud. Att skriva text till bilderna kan bidra till ytterligare dimensioner.

Digital framställning

Även olika former av digitala uttryck ingår i det centrala innehållet. Därför ska eleverna i årskurserna 1–6 möta *fotografering och överföring av bilder med hjälp av digital teknik*. Att utan krav på kvalitet men ändå självständigt kunna ta en bild är ett första steg som eleven senare kan vidareutveckla till att göra avvägda val av både motiv och bakgrund. Att sedan överföra bilderna från kameran till datorn ingår också som en innehållspunkt. I årskurserna 7–9 utökas elevernas verktygslåda genom att de förutom innehållet fotografering även möter rörliga bilder och *hur foto och film kan redigeras med hjälp av digital teknik*. Redigering kan till exempel handla om att på olika sätt förändra fotografier av personer eller kända miljöer. Här kan eleverna utveckla förståelse för att den fotografiska bilden är en tolkning av verkligheten och att den kan redigeras och manipuleras, vilket också kan ge insikt om att till exempel reklam- eller propagandabilder inte alltid visar hela sanningen.

Presentation och utvärdering

Bildframställning handlar inte bara om själva bildproduktionen utan innefattar alla processer knutna till det egna bildskapandet. Eleverna ska få möjlighet att göra allt ifrån planering och framställning till *presentationer och utvärderingar av eget bildskapande*. Hur man väljer att presentera en bild påverkar hur den kommer att uppfattas av sin

publik. Det finns mängder av sätt att presentera bilder, till exempel i en skoltidning, i form av en utställning eller genom digitala presentationsformer. Ju fler presentationsformer eleven får tillfälle att prova på desto större blir erfarenheten och kunskapen.

Redskap för bildframställning

Kunskapsområdet Redskap för bildframställning hänger mycket nära samman med området Bildframställning. För att kunna framställa de bilder man vill behövs olika redskap för ändamålet. Dessutom behövs kunskaper om hur man använder redskapen på rätt sätt. Redskapen är medel för att uppnå olika syften med en bild och är något som ska bidra till en kreativ och lustfylld arbetsprocess. När eleverna behärskar redskapen kan de uttrycka och framföra berättelser och budskap i sina bilder på ett mer medvetet sätt.

Verktyg och tekniker

Bildämnetts verktyg kan vara såväl hantverksmässiga som digitala. Till *verktygen* hör, bland annat, olika typer av pennor och penslar, saxar och utrustning för framställning och två- och tredimensionella bilder. Med tekniker avses såväl hantverksmässiga som olika digitala tekniker. Med material avses alla sorters material för bildframställning, till exempel papper, färg, gips, lim, bläckpatroner och fotopapper. Urvalet styrs av syftet med undervisningen och vilka ämnesspecifika kunskaper och förmågor eleverna för tillfället ska utveckla.

I årskurserna 1–6 ska eleverna möta några *verktyg, tekniker och material för bildframställning som kan användas vid framställning av två- och tredimensionella bilder*. När olika plana och formbara material används för gestaltningar och bildkompositioner behövs verktyg och tekniker som passar för just den aktiviteten. För att alla elever ska utvecklas och känna sig nöjda med sina verk ska undervisningen även behandla tekniker där resultatet inte hänger på motorisk skicklighet. Exempel på sådana tekniker är frottage, blåsmålning, vått i vått, svampmålning, bildcollage och bilder gjorda med digital bearbetning.

Bildkomposition

I årskurserna 1–6 anger kursplanen att eleverna ska möta *bildkomposition med hjälp av färg, form och yta* som är användbara element när man till exempel bygger upp enkla tvådimensionella bilder. I årskurserna 7–9 utökas innehållet till *bildkomposition* i vidare mening för att *skapa rumslighet med hjälp av linjer, för- och bakgrund*. Genom att arbeta med och lära sig regler för bildkomposition utvecklar eleverna en större förståelse för hur bilder är konstruerade. Därigenom får de också en grund för att kunna utnyttja färgers och formers egenskaper för att skapa bilder av olika slag och för olika sammanhang.

Bildanalys

I kunskapsområdet Bildanalys konkretiseras syftets beskrivningar om att eleverna ska *utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur bildbudskap utformas i olika medier*. Inom detta kunskapsområde ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt kritiska tänkande i förhållande till bilder och deras budskap. Genom undervisningen ska eleverna få erfarenhet av hur och vad som kan uttryckas genom bilder och på så sätt utvecklar de ett allt mer analytiskt förhållningssätt till de bilder av olika slag som förekommer i samhället.

Bilder

Elever i årskurserna 1–6 ska möta *bilder från olika genrer, kulturer och tidsepoker* och få kunskaper om *hur de är utformade och vilka budskap de förmedlar*. En central utgångspunkt för att förstå bilders budskap är de frågor som eleverna själva ställer till bilderna, till exempel vad som händer i bilden, varför personerna ser ut och klär sig som de gör och om de verkligen såg ut så på riktigt.

Eleverna i årskurserna 1–6 behöver också bli medvetna om vilket inflytande *reklam- och nyhetsbilder* kan ha över människors själv- och världsuppfattning. Genom undervisningen ska eleverna få diskutera *vilka budskap de förmedlar och vilken påverkan de kan ha*. Eleverna ska också få samtala om *informativa bilder*, till exempel i läroböcker, deras budskap och vilken påverkan de kan ha.

I årskurs 7–9 ska eleverna diskutera budskap och påverkan i *bilder som behandlar frågor om identitet, kön, sexualitet, etnicitet och maktrelationer*. Progressionen ligger i att analysen av budskap och påverkan fördjupas. Bilder som konstruerar och gestaltar identitet, kön, sexualitet, etnicitet och maktrelationer förekommer i en mängd sammanhang, till exempel i reklam, nyheter, propaganda och inte minst i bilder knutna till ungdomars egen kultur. Att kritiskt granska dessa perspektiv utvecklar elevernas förmåga att hantera och ifrågasätta de budskap som bilder av olika slag sänder ut.

I årskurserna 7–9 ska eleverna också *möta konst- och dokumentärbilder samt arkitektur*. Genom att samtala om likheter, skillnader och samband mellan olika bilduttryck, stilar, och syften kan eleverna få redskap för att till exempel tolka samhällets konst- och dokumentärbilder, granska arkitekturen i skolan eller utveckla idéer till förbättringar av egna färg- och formmässiga lösningar och samtidigt utveckla sin förmåga till att värdera, göra jämförelser och välja.

Bilder har framställts och införlivats med människans språk- och begreppsvärld genom hela hennes kända historia. Bild och bildkonst ger därför unika möjligheter till studier och reflektion kring människors sätt att tänka, skapa och uppleva sig själva och omvärlden i olika tider och kulturer, ända från grottmålningar och hällristningar till bilder från olika kulturer i vår samtid. Eleverna ska därför möta *några historiska och samtida bilduttryck och stilar*. Undervisningen kan till exempel ta upp historiska bilder för att visa på hur de har bidragit till kunskaper om hur människors levnadsförhållanden har förändrats genom tiderna.

Konstnärer och deras verk

Kursplanen lyfter också för både årskurserna 1–6 och 7–9 fram några *konstnärer och deras verk*. För de tidigare åren ska undervisningen behandla några *inhemska konstnärer och deras verk*, medan *internationella konstnärer* behandlas i årskurserna 7–9. Vilka konstnärer som ska väljas ut anges inte i kursplanen, men kan till exempel vara kopplat till de konstnärer eleverna redan kanske känner till eller som de på annat sätt har någon anknytning till. Valet kan sedan utvecklas till att omfatta obekanta konstnärer.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet bild*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på verktyg, tekniker, material, stilar med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i samtal om bilder och sätta ord på vad de känner och tänker i samband med estetiska upplevelser.

Genom att muntligt, skriftligt eller i ljud och bild dokumentera och redovisa sitt bildskapande och sina bilder får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över sina bilder, utvärdera arbetsprocessen och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i bild ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Skapa bilder med olika verktyg, tekniker och material

I den här förmågan ligger progressionen i allt högre krav på elevens sätt att framställa bilder och arbeta med verktyg, tekniker och material. I de tidigare årskurserna handlar det om berättande bilder och i senare årskurser om både berättande och informativa bilder samt allt fler olika verktyg, tekniker och material. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser krävs dessutom att eleverna kombinerar bilder med text och ljud så att delarna samspekar i allt högre grad.

Jämföra och reflektera över bilder

Här utgår progressionen i de tidigare årskurserna från jämförelser av och resonemang om egna och andras bilder och deras utformning för att i senare årskurser övergå i jämförelser av och resonemang om bilder och arkitektur samt uttryck och stilar i några epoker. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i sina jämförelser och resonemang.

Undersöka bilder och värdera deras syften

Progressionen i denna förmåga ligger i att eleven undersöker och resonerar om budskap och syften hos bilder. I de tidigare årskurserna handlar det om reklam- och nyhetsbilder och i de senare om bilder som uttrycker identitet, sexualitet, etnicitet och maktrelationer. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i dessa resonemang.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om bilder, verktyg, tekniker och material och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Engelska

Kursplanen i engelska inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs att engelska i likhet med andra språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Språkkunskaper i engelska kan ge nya perspektiv på omvärlden, ökade möjligheter till kontakter och större förståelse för olika sätt att leva.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *reflektera över traditioner och kulturella företeelser* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna läser, förstår, reflekterar och samtalar.

I ämnet engelska sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att tala och samtala i olika sammanhang

Förmågan att *tala och samtala* omfattar att muntligt kunna uttrycka sig sammanhängande i *olika sammanhang*. Med tala avses att kunna planera och genomföra till exempel muntliga presentationer på engelska och att lyssna och förstå andras presentationer. Att samtala innebär att eleverna kan ställa frågor och besvara frågor samt uttrycka tankar och känslor på engelska. I förmågan ingår också att kunna anpassa tal och samtal till olika sammanhang. Förmågan utvecklas i samspel med andra och det är bland annat med det talade språket som vi skapar vår identitet och förstår oss själva och andra. Förmågan bidrar också till våra möjligheter att ingå i olika gemenskaper.

Förmågan att förstå innehållet i talad engelska och i olika texter

Förmågan att förstå omfattar att kunna reflektera över *innehållet i olika texter* och sätta det i relation till egna erfarenheter, livsvillkor och intressen. Att förstå talad engelska innebär att förstå innehållet. Dels i kommunikation med andra, dels i det som framförs muntligt i olika medier där talad engelska kan förkomma, till exempel film, teater, radio och andra ljud- och bildmedier. Eleverna ska också visa att de förstår innehållet i olika typer av skriftliga texter.

Förmågan att skriva text för olika syften

I förmågan att kunna *skriva olika texter och anpassa dem till olika syften* ingår att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla insikter i hur de kan planera och genomföra det egna skrivandet på engelska. Eleverna ska ges möjligheter att få kunskap om hur de

kan skriva olika typer av texter och behöver därför kontinuerligt få gensvar på textens innehåll, struktur, meningar, begrepp och ord. Eleverna ska visa att de kan skriva en text på engelska där det de vill berätta eller informera om framgår och förstås av andra. Det innebär att språkliga normer och strukturer behandlas när de behövs och då för att förtydliga och berika innehållet i texten.

Förmågan att reflektera över livsvillkor och kulturella företeelser i områden där engelska används

Förmågan att *reflektera över livsvillkor och kulturella företeelser i områden där engelska används* handlar om att kunna jämföra livsvillkor, kulturella företeelser, familjeliv och vardag i olika områden. Det ingår också att kunna resonera om de likheter och skillnader som man upptäcker och därför ska undervisningen erbjuda möjligheter till sådana samtal. På så sätt ökar möjligheterna till kommunikation med andra människor och chanserna att lära känna andra kulturer och samhällen. Samtidigt kan det ge elever nycklar till ytterligare språkförståelse.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för engelska anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i fyra olika kunskapsområden; Tala och samtala, Lyssna och läsa, Skriva samt Kultur och samhälle. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Tala och samtala

Kunskapsområdet Tala och samtala har stor betydelse för elevernas tilltro till sin språkförmåga i engelska. Naturliga delar i att tala och samtala är interaktionen.

Att tala innebär ofta att eleverna har inhämtat kunskaper om ett ämnesområde och ska redovisa det genom att berätta om det för andra. För att kunna nå ut till dem som lyssnar behöver redovisningen planeras som en text som ska skrivas. Tala kan också innebära att läsa upp eller sjunga engelska texter eller sånger. I det gemensamma samtalet ges elever förutsättningar att synliggöra och kommunicera tankar och uppfattningar om något de läst, sett eller hört.

Mötesfraser

Generellt är det viktigt att eleverna kan relatera det som behandlas i undervisningen till sin egen verklighet. För att kunna tala och samtala på engelska ska eleverna ges

möjligheter att möta fraser som de kan tänkas behöva i olika sammanhang. I årskurs 1–6 ska undervisningen i engelska handla om *vardagliga hälsnings-, avskeds- och artig-hetsfraser* som de till exempel kan använda när de möter någon som pratar engelska i vardagen eller på resa i något annat land. Det handlar även om att kunna skapa kontakt, meddela sig och besvara och ställa enkla frågor, till exempel fråga efter toalett eller beställa mat på restaurang. Därför behöver eleverna också ska få kunskap om *frågeord, frågor och svar*.

Vardagsliv och aktuella ämnen

Att ta utgångspunkt i elevens egen och bekanta verklighet är under hela grundskoletiden betydelsefullt för elevernas möjligheter att tillägna sig nya kunskaper i engelska. Det centrala innehållet för årskurserna 1–6 lyfter fram betydelsen av *korta fraser om vardagliga ämnen* och *presentation av den egna personen, vardagen och närmiljön*. Detta vidgas i årskurserna 7–9 till *samtal om vardagshändelser samt bekanta och aktuella ämnen*. Det kan ofta handla om att få prata om sina egna intresseområden, till exempel djur, musik eller sport.

Sånger och dramatiseringar

Att läsa upp eller sjunga skrivna texter ger också elever en möjlighet att lyssna till och tala engelska. Därför lyfter kursplanen fram att eleverna i årskurserna 1–6 ska få möta engelska *sånger, ramsor, lekar, spel och dramatiseringar*. *Sånger och ramsor* ger eleverna möjlighet att lyssna och förstå språket samtidigt som språkets form kan uppmärksammas. Lekar, spel och dramatiseringar ger eleverna möjlighet att pröva språket i olika sammanhang. I årskurserna 7–9 sätts dialogen i fokus när eleverna möter *dramatiseringar och rollspel*. Här ska undervisningen behandla mer avancerade samtalssituationer där eleverna får möjlighet att uttrycka *egna tankar och upplevelser*. Dessutom ska eleverna få möta mer avancerade talsituationer i form av *presentationer som är berättande, beskrivande och informerande*. Det är viktigt att eleverna får planera och förbereda mötet med dessa texter. De ska då ges förutsättningar att utveckla strategier för hur de ska lyssna på eller uttrycka texter som är konstruerade på olika sätt beroende på om de är berättande, beskrivande eller informerande.

Lyssna och läsa

I kunskapsområdet Lyssna och läsa handlar det om hur man förstår och tolkar det man läser eller lyssnar till på engelska. Kursplanen skiljer på skrivna texter (skrivna engelska), högläsning av texter (talade texter) och talad engelska (samtal). Till talade texter hör till exempel det en person har förberett och talar om i till exempel radio, film, teater och dramatiserade berättelser.

I årskurserna 1–6 ligger tyngdpunkten på att lyssna till talade texter som *berättelser, sånger och ramsor*. Eleverna ska genom hela grundskoletiden möta *filmer och dramatiserade berättelser för barn*. Att eleverna får möta engelska i olika medier är viktigt för variationens och omfattningens skull. Forskningsresultat pekar på att de metodiska principerna ”höra-göra” och ”lyssna-förstå-imitera-tala” är mest verkningsfulla för att ge yngre elever tilltro till sin förmåga att använda språket.

I årskurserna 7–9 ligger tyngdpunkten på *talad engelska och texter från olika medier*. Progression i lyssnandet består i att det som eleverna lyssnar till blir allt mer varierande med avseende på innehåll, språk, typ av texter och medier.

Sakprosa och skönlitteratur

Det är viktigt att eleverna, utöver skönlitterära texter, även får möta andra typer av texter. I årskurserna 1–6 lyfts därför sakprosatexter fram i form av *instruktioner och beskrivningar*. Eleverna ska få möta dessa genom att läsa dem eller lyssna till dem som talade texter.

I årskurserna 7–9 ska undervisningen erbjuda *beskrivande och informerande texter som förekommer i vardagen, till exempel instruktioner och nyhetsartiklar*. För att, till exempel, förstå enkla instruktioner på engelska i vissa datorprogramms dialogrutor, behöver eleverna ges förutsättningar att förstå dem för att komma vidare på egen hand. I slutet av grundsärskolan ska eleverna också möta skönlitterära texter i form av berättande texter på engelska. Även i årskurserna 7–9 kan det ibland vara verkningsfullt att ”lyssna-förstå-imitera-tala” olika texter.

Skriva

I kunskapsområdet Skriva ingår att eleverna ska få kunskap om hur de själva kan använda det skrivna ordet. Även om fokus för grundsärskolan ligger på att eleverna ska kunna förstå och tala engelska, så ska de också undervisas i att skriva engelska, men naturligtvis utifrån vars och ens förmåga. Eleverna ska under hela skoltiden, som i ämnet svenska, utveckla kunskaper om strategier för att skriva olika typer av texter. Det betyder att de ska få kunskap om olika sätt att planera skrivandet, inhämta kunskap om ämnesområdet och att bygga upp texter, till exempel få kunskap om modeller och språkliga drag för den typ av text som är aktuell. De ska också i de senare årskurserna få kunskap om olika strategier för att utveckla samtal om texter samt bearbeta dem.

Progressionen går från att eleverna använder *ord och ordbilder* i årskurserna 1–6 till att de skriver kortare texter som *beskrivningar och meddelanden* i årskurserna 7–9. Det kan till exempel handla om beskrivningar och presentationer av eleverna själva; my name is..., my favorite food, my favorite colour, my best friend och så vidare.

Kultur och samhälle

Kunskapsområdet Kultur och samhälle ska belysa vardagsliv och livsvillkor för människor där engelska språket används. I årskurserna 1–6 ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskap om likheter och skillnader i människors *familjeliv och vardag i delar av världen där det engelska språket används*, i årskurserna 7–9 ska även *människors livsvillkor* belysas. Med hjälp av till exempel en världskarta kan engelska språkets spridning i världen diskuteras. Med bilder och berättelser kan undervisningen även exemplifiera det som är specifikt för de olika engelsktalande områdena. Många elever har själva erfarenhet av andra länder och kan därför ge egna exempel på likheter och skillnader mellan olika kulturer. Detta kan också bidra till att skapa intresse hos andra elever.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i engelska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Tala och samtala i olika sammanhang

I förmågan att tala och samtala i olika sammanhang utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven talar och samtalar om elevnära ämnen. I senare årskurser handlar det om något mer komplexa tal- och samtalsituationer. På de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att uttrycka sig, först med ord och fraser och efter hand allt mer sammanhängande.

Förstå innehållet i talad engelska och i olika texter

Progressionen i att förstå innehållet i talad engelska och i olika texter ligger i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att redogöra för sin förståelse av innehållet i inledningsvis talad engelska med elevnära ord och fraser och successivt i både talad engelska och olika texter.

Skriva text för olika syften

När det gäller förmågan att skriva texter för olika syften ligger det en progression i allt högre krav på elevens sätt att skriva. I de tidigare årskurserna handlar det om att skriva ord till bilder och i senare årskurser handlar det om att skriva texter i olika sammanhang.

Reflektera över livsvillkor och kulturella företeelser i områden där engelska används

I förmågan att reflektera över livsvillkor och kulturella företeelser i områden där engelska används utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven resonerar om familjeliv och vardag i någon del av världen där engelska språket används. I senare årskurser breddas resonemangen så att de även handlar om livsvillkor utanför den egna erfarenheten och berör fler delar av den engelskspråkiga världen. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i sina resonemang.

Hem- och konsumentkunskap

Kursplanen i hem- och konsumentkunskap inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs att livet och verksamheterna i hemmet har en central betydelse för såväl individen som en hållbar utveckling. Därför behöver människor verktyg för att kunna handla som medvetna konsumenter.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *planera måltider och tillaga mat för olika situationer och sammanhang* inte utvecklas optimalt om inte de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna hanterar praktiska situationer och värderar val och handlingar i hemmet samt använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnet hem- och konsumentkunskap sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att planera måltider och tillaga mat för olika situationer och sammanhang

Förmågan att *kunna planera och tillaga måltider* ska bidra till att eleverna ges förutsättningar till en ökad självständighet men också till att utveckla ett ökat intresse för matlagning och kunskaper om sambandet mellan mat och hälsa. Förmågan innefattar att kunna välja och använda livsmedel, redskap, teknisk utrustning och metoder vid matlagning och bakning. Måltider kan vara viktiga för sociala gemenskap och förmågan innefattar därför även att ha förståelse för matsituationers både sociala och kulturella betydelse.

Förmågan att hantera och lösa praktiska situationer i hemmet

I förmågan att *hantera och lösa praktiska situationer* ingår att kunna hantera vardagliga utmaningar och arbetsuppgifter på ett sätt som gynnar individen och hushållet. Här ingår att ha förståelse för och strategier för att lösa sådana arbetsuppgifter som hela tiden förändras i samhället, till exempel hur man sköter sin privatekonomi, bokar resor och källsorterar. Att känna till hur man kan få hjälp att hantera dessa och andra vardagsuppgifter ingår också i förmågan. Dessutom handlar förmågan om att kunna samarbeta och dela ansvar i praktiska situationer samt reflektera över arbetsfördelning och jämställdhet.

Förmågan att värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling

Förmågan att *värdera val och handlingar i hemmet* handlar om att känna till, söka information om, reflektera över och kunna använda sig av konsumenters rättigheter. förmågan ingår också att till exempel kunna värdera budskap i reklam och medier och tänka kritiskt som konsument vid val av till exempel livsmedel, köp via internet och telefonabonnemang. För att kunna diskutera vilka konsekvenser olika konsumtionsval får i ett vidare perspektiv behövs kunskaper om den hållbara utvecklingens sociala, ekonomiska och ekologiska dimensioner.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel matlagning och i samtal om ekonomi behöver eleverna ges förutsättningar för att utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler*. I förmågan ingår att kunna använda dem i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan att hyra, låna och betala på kredit.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för hem- och konsumentkunskap anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i fyra olika kunskapsområden; Mat, måltider och hälsa, Konsumtion och ekonomi, Miljö och livsstil samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Mat, måltider och hälsa

Kunskapsområdet Mat, måltider och hälsa ringar in det innehåll i ämnet som rör mat och måltider med fokus på hälsa. Samtidigt är mat och måltider också kulturskapande och fyller en social funktion som är viktig för vår psykosociala hälsa.

Området har en tvärvetenskaplig förankring genom att det tar avstamp i både naturvetenskap och samhällsvetenskap. Maten ger oss näring och energi vilket bidrar till vår fysiska hälsa, men undervisningen ska också behandla vilka konsekvenserna kan bli om man har felaktiga matvanor.

Recept

I kursplanen anges att eleverna under hela grundskoletiden ska möta innehållet *recept och instruktioner samt hur de kan läsas och följas*. I arbetet med detta kan eleverna lära sig att följa instruktioner i bild och skrift samt beräkna mängder och åtgång. Att kunna läsa och följa recept gör det även möjligt att tillgodogöra sig mattraditioner från olika kulturer och tider. Kanske finns det i klassen erfarenheter från andra länder som kan användas som inspiration i undervisningen.

Metoder för bakning och matlagning

Eleverna ska också möta innehållet *bakning och matlagning* under hela grundskoletiden. I årskurserna 1–6 ska de få möjlighet att utveckla kunskaper om *olika metoder* för detta, vilket till exempel kan röra sig om att koka, steka och fräsa samt olika metoder för jäsning. I årskurserna 7–9 handlar det om *hur valet av metod påverkar arbetsprocessen och resultatet*, till exempel tids- och energiåtgången eller hur hälsosam en måltid blir. Metoder för matlagning och bakning innebär också att eleverna ska få använda sig av olika *redskap och teknisk utrustning* och få möjligheter att utveckla kunskaper om *hur dessa används på ett funktionellt och säkert sätt*. I årskurserna 7–9 ingår även innehållet *planering och organisering av arbetet*.

Livsmedelshygien och hälsa

Eleverna ska under hela grundskoletiden ges möjligheter att utveckla kunskaper om *hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel*. Det kan handla om att förstå vikten av att tvätta händerna, byta skärbrädor och skölja jordiga grönsaker för att förhindra livsmedelsburna infektioner. Det kan också handla om att utveckla kunskaper om hur man förvarar rester på ett hygieniskt sätt så att de får längre hållbarhet.

I årskurserna 1–6 ska även andra *samband mellan mat och hälsa* diskuteras, bland annat hur man kan planera *varierade och balanserade måltider*. I årskurserna 7–9 övergår undervisningen från att handla om generella rekommendationer till att fokusera på *individuella behov av energi och näring och hur måltider kan komponeras efter olika behov*. Undervisningen kan utgå ifrån elevernas egna frågor om till exempel vad och hur de ska äta för att orka. På så sätt kan undervisningen bidra till att eleverna blir medvetna om att rörelse och fysisk träning kräver mer energi än om man rör sig lite. Allergier och överkänslighet för födoämnen ökar i vårt samhälle, vilket också kräver individuella lösningar, liksom anpassningar som måste göras om man till exempel är vegetarian.

Måltidens betydelse för gemenskap

Att *arrangera måltider för att skapa gemenskap och välbefinnande* är en innehållspunkt i årskurserna 7–9. Genom att äta tillsammans uttrycker vi människor, oavsett vilken kultur vi lever i, att vi hör ihop. Men även under måltiderna i undervisningen finns tillfällen till goda upplevelser av gemenskap. Här kan elevernas olika erfarenheter och värderingar skapa förutsättningar för många goda samtal.

Konsumtion och ekonomi

För att kunna nå en så hög självständighet som möjligt behöver eleverna också lära sig mer om Konsumtion och ekonomi. Kunskapsområdet ska bidra till att utveckla elevernas förmåga till ekonomisk planering och att göra övervägda konsumtionsval.

Ungas privatekonomi och konsumentkunskap

I årskurserna 1–6 ska eleverna möta innehållet *rutiner vid inköp och ungas ekonomi, sparande och konsumtion* och på så sätt ges möjlighet att utveckla förståelse för hur man kan genomföra inköp, hur mycket man kan få för sina pengar och hur man får fickpengarna att räcka. I årskurserna 7–9 möter eleverna konsumtion och ekonomi utifrån mer komplexa sammanhang. Hur det går till att *handla över internet, låna pengar, handla på kredit och teckna abonnemang* och göra *kostnadsberäkningar för boende, mat och fritid* är viktiga innehållspunkter. Det kan också handla om skyldigheten att betala avgifter för ett abonnemang som man har tecknat, eller vilka för- och nackdelar det kan bli om man sparar till någonting i jämförelse med att handla på kredit. Eleverna behöver få både praktiska och teoretiska kunskaper om olika strategier för att hantera pengar. De ska också ges möjligheter att utveckla kunskaper om *konsumteters rättigheter och skyldigheter* och samhällets stödjande verksamhet inom konsumentområdet.

Reklam och medier

Barn och unga är en central målgrupp för reklam och de behöver därför ges förutsättningar till att utveckla ett kritiskt förhållningssätt för att kunna förhålla sig till olika slags budskap. En viktig uppgift för undervisningen är att bidra till elevernas förståelse för att allting som visas i reklam har ett visst syfte. Eleverna kan till exempel ha nytta av att diskutera om det som påstås i reklamen är sant. I årskurserna 1–6 behandlas *skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation* och i årskurserna 7–9 fördjupas innehållet till att handla om *reklamens och mediernas påverkan på individers och grupper konsumtionsvanor*.

Jämförelser av varor och produkter

Kursplanen betonar vikten av att kunna göra jämförelser vid köp av varor och produkter. I årskurserna 1–6 anges att eleverna ska möta *jämförelser av några vanliga varor*. Det kan till exempel innebära att bekanta sig med jämförpris och kilopris och att jämföra pris, smak och kvalitet. I årskurserna 7–9 ska eleverna möta mer komplexa jämförelser utifrån aspekterna *kvalitet, miljömärkning och ursprungsmärkning*.

Miljö och livsstil

Kunskapsområdet Miljö och livsstil ringar in det innehåll i ämnet som handlar om miljöfrågor i kombination med sociala frågor. Livsstil ska i kursplanen förstås som ett brett begrepp som inrymmer de val vi gör för hur vi vill leva. Centralt för kunskapsområdet är begreppet hållbar utveckling, som ska vara vägledande vid olika val och handlingar i hemmet och som konsument.

Varor, produkter och miljö

I årskurserna 1–6 ska eleverna arbeta med *återvinning* för att i årskurserna 7–9 börja redan från råvarorna i mötet med *hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa*.

I årskurserna 7–9 ska eleverna också möta *hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet*. Hushållning är ett sätt att spara resurser i hemmet och därigenom ett sätt att kunna bidra till en hållbar utveckling. Att minska matsvinn är ett led i detta, till exempel att ta tillvara rester för att skapa nya rätter eller att kunna avgöra om ett livsmedel är tjänligt som föda. Hushållning med andra förbrukningsvaror kan till exempel handla om hur man doserar tvätt- och diskmedel på rätt sätt.

Tvätt och rengöring

Tvätt och rengöring och olika rutiner och metoder för detta är viktigt ur både miljö- och livsstilssynpunkt. Det handlar om att känna till effektiva metoder för tvätt och rengöring, men också om hur allt arbete i köket kräver rutiner för hygien.

Arbetsfördelning

I årskurserna 7–9 ska eleverna möta innehållet *arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv*. Det innebär att eleverna ska ges möjligheter att reflektera över hur arbetsuppgifter i hemmet fördelas mellan män och kvinnor och vilka faktorer som påverkar fördelningen. Kursplanen öppnar också för diskussioner om arbetsfördelning utifrån till exempel ekonomiska, kulturella och historiska perspektiv.

Aktuella samhällsfrågor

Samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa debatteras ofta i olika medier. För att stärka elevernas känsla av delaktighet i samhället och för att eleverna ska ges möjlighet att reflektera över, värdera och ta ställning i dessa frågor ska undervisningen skapa förutsättningar för att eleverna ska få möta aktuella samhällsfrågor och bearbeta dem på olika sätt.

Mattraditioner

Eleverna ska också möta innehållet *olika mattraditioner*. I årskurserna 1–6 ska undervisningen behandla traditioner som är betydelsefulla för eleverna, till exempel i samband med påsk eller jul. I årskurserna 7–9 vidgas innehållet till att även handla om mattraditionernas *ursprung och betydelse*. Här kan undervisningen belysa vårt och andra länders olika mattraditioner och även göra jämförelser av hur de hänger samman med och påverkar varandra.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet hem- och konsumentkunskap*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på livsmedel, köksredskap, olika former av lån med mera utvecklas deras språk,

deras möjligheter att ta till sig instruktioner och deras förutsättningar att delta i diskussioner om matlagning, praktiska situationer i hemmet samt miljö- och konsumentfrågor.

Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder berätta om sin arbetsprocess får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocessen och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i hem- och konsumentkunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Planera måltider och tillaga mat för olika situationer och sammanhang

I den här förmågan ställs på de högre betygsnivåerna allt högre krav på elevens sätt att tillaga måltider och genomföra andra uppgifter som hör samman med måltiden. I de tidigare årskurserna handlar det om enkla måltider och i de senare årskurserna om både tillagning och planering av lite mer avancerade måltider. På de högre betygsnivåerna krävs också en allt mer ändamålsenlig användning av inledningsvis redskap och livsmedel och efter hand även teknisk utrustning och metoder.

Det krävs också att eleven visar ökat djup i resonemang om sambanden mellan mat och hälsa. I de tidigare årskurserna handlar det om betydelsen av varierade och balanserade måltider och i senare årskurser krävs allt fler exempel på hur varierade och balanserade måltider kan sättas samman och anpassas till olika behov.

Hantera och lösa praktiska situationer i hemmet

När det gäller den här förmågan ligger progressionen i att det ställs allt högre krav på elevens sätt att utföra vardagliga uppgifter i hemmet och lösa allt mer sammansatta praktiska problem.

Värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling

Progression i den här förmågan utgår i de tidigare årskurserna från att eleven resonerar om konsekvenser av olika konsumtionsval och handlingar i hemmet. I senare årskurser övergår resonemangen till att handla om hur olika konsumtionsval och handlingar i hemmet kan påverka hälsa, miljö och ekonomi. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i dessa resonemang.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om konsumentfrågor och arbetet i hemmet och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Idrott och hälsa

Kursplanen i idrott och hälsa inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs ett helhetsperspektiv på hälsa där såväl fysiska som psykiska och sociala aspekter har en central betydelse för människans välbefinnande.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *genomföra och anpassa utevistelser och friluftsliv efter olika förhållanden och miljöer* inte utvecklas optimalt om inte flera andra av förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna rör sig allsidigt, reflekterar, förebygger risker och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnet idrott och hälsa sammanfattas syftestexten i fem olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att röra sig allsidigt i olika fysiska sammanhang

Förmågan att *röra sig allsidigt i olika fysiska sammanhang* innebär att undervisning inte bara ska ske i idrottshallen, utan även i den kringliggande utemiljön och i naturen.

I kursplanen anges också att aktiviteternas mångfald och variation ger eleverna förutsättningar att utveckla de motoriska grundformerna och kombinera dem till allt mer komplexa rörelser anpassade till situation, aktivitet och hantering av olika redskap.

Förutom att genomföra rörelseaktiviteter ingår det i förmågan att kunna planera och värdera dem. För detta behövs en förståelse för rörelser som grundar sig på erfarenheter av egna rörelser och på att ha reflekterat över dem.

Förmågan att reflektera över samband mellan rörelse, hälsa och livsstil

Förmågan att *reflektera över samband mellan rörelse, hälsa och livsstil* handlar om att ha kunskaper om och erfarenheter av fysiska aktiviteters påverkan på hälsa, välbefinnande, kroppsuppfattning och självbild. Här ingår att i reflektioner och samtal kunna koppla kroppsliga erfarenheter av olika aktiviteter till kunskaper om hur de kan påverka välbefinnande, hälsa och kroppslig förmåga. Det ingår också att kunna värdera och ta ställning i frågor om rörelse, hälsa och livsstil utifrån resonemang om samband, normer och värderingar. Genom att eleverna får reflektera över sina erfarenheter och upplevelser, får de kunskaper som kan ligga till grund för ett intresse för motion, träning och en hälsosam livsstil.

Förmågan att genomföra och anpassa utestelser och friluftsliv efter olika förhållanden och miljöer

I den här förmågan ingår att kunna genomföra friluftaktiviteter under olika årstider. Att röra sig i naturen, med till exempel ojämna markförhållanden, gör att eleverna kan träna balans, koordination och uthållighet på ett annat sätt än inomhus. Anpassningen handlar om att till exempel välja aktiviteter, kläder och utrustning efter väderlek, terräng och allemansrättens regler.

Förmågan att förebygga risker vid fysisk aktivitet samt hantera nödsituationer på land och i vatten

Förmågan att *förebygga risker vid fysisk aktivitet samt hantera nödsituationer* omfattar kunskaper om hur olyckor och skador förebyggs, men också om vad man kan göra om olyckan ändå är framme. Här ingår att ha en riskmedvetenhet och kunna undanröja de eventuella risker som finns vid friluftaktiviteter och fysiska aktiviteter i och utanför skolan. Det ingår också att kunna hantera nödsituationer på land och i vatten, förstå vad som är allvarlig fara och ingripa utifrån detta, till exempel genom att påkalla hjälp. Elever som regelbundet får prova och öva på olika hjälpinsatser har en grund att stå på om och när de behöver ingripa.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel olika rörelseaktiviteter, friluftsliv och i samtal om hälsa behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler* i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan kroppsuppfattning, självbild och kroppsideal.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i ämnet idrott och hälsa är indelat i fyra olika kunskapsområden; Rörelse, Hälsa och livsstil, Friluftsliv och utestelse samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Rörelse

Kunskapsområdet Rörelse ska bidra till att eleverna ges förutsättningar att utveckla sin rörelseförmåga och att de får möta varierade rörelseaktiviteter i undervisningen. För att öka elevernas förutsättningar att vara fysiskt aktiva även senare i livet och för att hitta aktiviteter som de trivs med, är det viktigt att eleverna får möta en mångfald av aktiviteter.

Utifrån sina egna erfarenheter ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur träningsmetoder och rörelseaktiviteter kan bidra till ökad rums- och kroppsuppfattning och till motorisk utveckling. Att behärska sin kropp och kunna utföra rörelser med balans och kroppskontroll skapar förutsättningar för att kunna delta i och påverka olika rörelseaktiviteter.

Motorik

I årskurserna 1–6 ska eleverna få möjlighet att uppleva och utveckla rörelseförmågan i olika aktiviteter under lekfulla former. Undervisningen tar därför sin utgångspunkt i *grovmotoriska grundformer* som till exempel *springa, hoppa, klättra*, krypa, gå, rulla, balansera, fånga och kasta. Grovmotorik är rörelser som involverar stora muskelgrupper. Eleverna ska också ges möjlighet att använda *deras sammansatta former* i varierande aktiviteter. I årskurserna 7–9 har eleverna ofta en större motorisk mognad och en mer välutvecklad rums- och kroppsuppfattning vilket gör att de kan utmanas med mer komplexa *rörelseförmågor* och *styrketräning, konditionsträning, rörlighetsträning och mental träning*. Därför ska eleverna också ges möjlighet att successivt tänja sina gränser genom att själva röra sig och reflektera över hur varierande aktiviteter och träningsformer *påverkar rörelseförmågan och hälsan*.

Lek, dans, spel och idrotter

Eleverna ska under hela grundsärskoletiden möta innehållet *lekar, danser och idrotter och deras regler* och därigenom ges möjlighet att utveckla sin samarbetsförmåga, respekt för andra och förståelse för överenskomna regler. Undervisningen ska ta upp dansen ur flera perspektiv, till exempel dans som social gemenskap, som motionsform eller som uttryck för kreativitet. Det är också viktigt att eleverna ges möjlighet att hitta rörelseglädje i dansen och att erfara dansens egenvärde. Genom dansen kan eleverna utveckla ett intresse som de kan ha nytta av i vuxenlivet.

I årskurserna 1–6 handlar det om *Takt och rytm i lekar, danser och rörelser till musik*, medan det i årskurserna 7–9 handlar om bland annat *traditionella och moderna danser, samt rörelse- och träningsprogram till musik*.

Innehållet *rörelse- och träningsprogram till musik* i årskurserna 7–9 är tänkt att utveckla elevernas koordinationsförmåga och känsla för takt. Kunskaper om detta kan bidra till en ökning av elevernas kroppsuppfattning och i ett livslångt perspektiv bidra till att eleverna söker upp och deltar i samhällets utbud av rörelseaktiviteter.

Lekar i vatten och simning

Eftersom vi bor i ett land med mycket kust och många sjöar, är det en viktig förmåga att kunna simma för att kunna utnyttja hav och sjö för rekreation och för att förhindra olyckor. Simning är en fysisk aktivitet, en träningsform och en motionsform. Som inledning till simträning ingår kunskapsområdet *lekar och rörelser i vatten* i årskurserna 1–6. Eleverna ska få möjlighet att utveckla vattenvana genom att leka och göra övningar där de tränar på *att balansera och flyta*, för att sedan utvecklas till att träna på *att simma i mag- och ryggläge*. I årskurserna 7–9 ska eleverna få möta flera *olika simsätt*. Här är det viktigt att utmana varje elev individuellt. För några elever kanske ett simsätt är tillräckligt utmanande medan andra elever klarar av flera olika.

Hälsa och livsstil

Fysiska aktiviteter och en hälsosam livsstil är grundläggande för människors välbefinnande och därför lyfter kursplanen fram Hälsa och livsstil som ett kunskapsområde.

Rörelse hälsa och livsstil

I mötet med innehållet *samband mellan rörelse, hälsa och livsstil* i årskurserna 1–6 och *samband mellan hälsa, rörelse, kost och hygien* i årskurserna 7–9 ges eleverna möjligheter att reflektera över olika rörelseaktiviteters koppling till hälsa. Hit hör kunskap om kostens betydelse för fysisk aktivitet och hur olika droger påverkar kroppen och prestationsförmågan. Innehållet *betydelsen av omklädning och dusch* kan handla om att i undervisningen samtala kring varför det är viktigt att till exempel duscha efter svettiga fysiska aktiviteter och att själv kunna sköta sin hygien, men också om vad renlighet har för betydelse i kontakten med andra människor.

Att sätta upp mål för fysiska aktiviteter

I årskurserna 7–9 ska eleverna ges möjlighet *att sätta upp mål för välbefinnande*, till exempel att förbättra kondition, rörlighet och styrka. De ska också få pröva hur de kan gå tillväga för att uppnå sina mål. Genom till exempel samtal och reflektion kan eleverna kanske inspirera varandra till utmaningar som att bara äta godis på lördagar, äta minst en frukt varje dag, lägga sig senast klockan nio när det är skola nästa dag, cykla eller simma minst en gång i veckan.

Förhållanden som påverkar val av fysiska aktiviteter

Hur individens val av idrotter och andra aktiviteter påverkas av olika faktorer, är ett kunskapsområde för årskurserna 7–9. Här kan undervisningen till exempel ta sin utgångspunkt i elevernas egna val av aktiviteter. Det kan sedan leda vidare till samtal om friskvårdsfrågor, närområdets förutsättningar för friluftsliv, samhällets strukturer för fysisk aktivitet eller genusfrågor, till exempel varför vissa idrotter betraktas som pojk- respektive flickidrotter. Genom att uppmärksamma lokala motionsaktiviteter och tävlingar samt internationella idrottsevenemang kan eleverna inspireras och motiveras till egna rörelseaktiviteter.

Ett centralt innehåll under hela grundsärskoletiden är *samtal om upplevelser av olika fysiska aktiviteter*. I årskurserna 7–9 ska samtalen även handla om *träningsformer, kroppsuppfattning och självbild och kroppsideal inom idrotten och samhället i övrigt*. Härigenom ska eleverna ges förutsättningar för att ta ansvar för sin hälsa och livsstil. I ämnet idrott och hälsa är kroppen i centrum på ett mer påtagligt sätt än i många andra ämnen. Kroppen exponeras och är både ett redskap och ett uttrycksmedel i olika aktiviteter. Kursplanen öppnar här för samtal om hur eleverna kan förhålla sig till olika kroppsideal och de budskap som möter dem i skolan, medier och olika sportsammanhang.

Förebyggande av skador

Genom hela grundsärskoletiden ska eleverna möta innehållet *förebyggande av skador*. Det kan innebära att eleverna ges möjlighet att utveckla kunskap om hur redskap hanteras, hur rörelser utförs och hur man lyfter på ett bra sätt. Det kan också handla om vikten av att värma upp, träna olika muskelgrupper och stretcha. Kunskaper om hur man kan träna för att balansera ensidiga rörelser och stillasittande kan vara användbara för eleverna genom hela livet. Därför utökas innehållet i årskurserna 7–9 till att även innefatta arbetsställningar och belastningar vid fysiska aktiviteter.

Även *första hjälpen och hjärt- lungräddning* i årskurserna 7–9 är ett kunskapsområde som kan vara en användbar och viktig livskunskap.

Friluftsliv och utevistelse

Det här kunskapsområdet handlar om natur- och utemiljöer som en plats för fysiska aktiviteter, vila och rekreation. Genom undervisningen ska eleverna utveckla kunskaper om olika förutsättningar för att vistas utomhus i olika väder och vid olika årstider. Att vistas i naturen kan också väcka olika sinnen till liv, genom dofter, färgskiftningar, fågelläten och så vidare och genom det kan frågor om ekologisk hållbarhet aktualiseras.

Att orientera

Kunskap om hur man följer kartor och skisser kan vara användbar för att kunna orientera sig i olika miljöer. I kursplanen har därför det övergripande begreppet ”att orientera” valts istället för orientering som för tankarna till sporten orientering. Kunskaperna om hur man orienterar kommer förstås även till användning i sporten orientering.

För *att orientera sig* i olika miljöer har eleverna nytta av att kunna ge och följa *vägbeskrivningar* och efter hand i årskurserna 7–9 även förstå *enkla kartors uppbyggnad*. Miljöerna som de ska kunna orientera sig i kan vara allt från skolgården, i närmiljön till ett köpcentrum. Med enkla kartor menas till exempel skisser och kartor över skolgården eller vägen till skolbiblioteket. Undervisningen ska bidra till att eleverna känner trygghet och hittar i närmiljön och på sikt även kan ta sig fram och hitta i främmande miljöer. Riktmärken som skyltar eller byggnader kan ge ett konkret stöd, liksom digitala verktyg för navigering. Var och en av eleverna ska få möjlighet att hitta strategier

för hur just de ska göra för att hitta i kända och okända miljöer. En sådan strategi kan vara att lära sig att upprätta en vägbeskrivning till sig själv för att komma ihåg hur man ska ta sig från A till B.

Natur och utemiljö

Eleverna ska i årskurserna 1–6 möta innehållet *lekar och rörelseaktiviteter i skiftande natur- och utemiljöer under olika årstider*. Genom det innehållet ska eleverna uppleva de fysiska aktiviteter som olika miljöer och årstider inbjuder till med avseende på till exempel terräng, underlag, väderlek och temperatur.

Genom att i årskurserna 7–9 lyfta fram innehållet *hur olika friluftaktiviteter kan planeras och genomföras* avses att eleverna ska ges möjligheter att utveckla sin rörelseförmåga utöver vad som är möjligt inomhus i idrottshallen, till exempel genom att vandra, cykla, paddla, åka skidor eller skridskor. Till friluftaktiviteter räknas dessutom att till exempel sätta upp tält eller laga mat ute. Att planera och anpassa kläder efter väder och matsäck efter hur länge utvistelsen ska pågå, är andra delar som kan ge goda förutsättningar för positiva upplevelser. Genom undervisningen ska eleverna också få kunskaper om *allemansträtten* och kunna anpassa sin naturvistelse så att den sker på naturens villkor.

Tillgången till olika naturtyper avgör vilka möjligheter som finns för olika friluftaktiviteter. Med innehållet *kulturella traditioner i samband med friluftsliv och utvistelse* i årskurserna 7–9 ska undervisningen bidra till att öka elevernas kunskaper och förståelse för varför vissa traditioner har vuxit sig starkare än andra på elevens hemort och på andra platser i Sverige och världen.

Säkerhet och hänsynstagande

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar för att förstå att det egna beteendet i samband med olika fysiska aktiviteter har betydelse för såväl den egna som andras säkerhet. Därför ska eleverna i årskurserna 1–6 ges möjligheter att utveckla kunskaper om *hänsynstagande och säkerhet i samband med fysiska aktiviteter* både utomhus och inomhus. Det innebär att kunna identifiera, förebygga och hantera risker och skador.

De ska också under hela grundskoletiden möta innehållet *badvett och säkerhet vid vatten vintertid och hur man kan hantera nödsituationer vid vatten*. Här ingår att känna till vilka risker det finns vid till exempel bad och vad det innebär att vistas på is. Det ingår också att känna till hur man kan använda olika hjälpredskap som isdubbar, livboj, räddningslinor och efter hand även hantera nödsituationer *i vatten med alternativa redskap, enligt principen förlängda armen*.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet idrott och hälsa*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på

grovmotoriska rörelser, danser, simsätt med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i diskussioner om hälsa och kroppsideal och berätta om sina upplevelser i natur- och utemiljöer.

Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder berätta om sina rörelseaktiviteter får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera hur väl egna mål för välbefinnande har uppnåtts och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i idrott och hälsa ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Röra sig allsidigt i olika fysiska sammanhang

I den här förmågan ligger progressionen i allt högre krav på elevens sätt att vara fysiskt aktiv i lekar, spel och idrotter. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att eleven rör sig med en ökad grad av variation och anpassning till sammanhanget. Progressionen utgår också från att eleven i de tidigare årskurserna flyter eller simmar i vatten och i de senare simmar 200 meter.

Reflektera över samband mellan rörelse, hälsa och livsstil

Här utgår progressionen i de tidigare årskurserna från resonemang om faktorer som påverkar hälsan och den fysiska förmågan för att i senare årskurser övergå i resonemang om samband mellan rörelse, hälsa och livsstil. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i dessa resonemang.

Genomföra och anpassa utestitelser och friluftsliv efter olika förhållanden och miljöer

Progressionen när det gäller denna förmåga ligger i allt högre krav på elevens sätt att genomföra aktiviteter i natur- och utemiljö. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att eleven även planerar sådana aktiviteter och i ökad grad anpassar dem till olika förhållanden och allemansrättens regler. Det ligger också en progression i ökade krav på elevens sätt att orientera sig i olika miljöer och använda allt mer avancerade hjälpmedel.

Förebygga risker vid fysisk aktivitet samt hantera nödsituationer på land och i vatten

I den här förmågan ligger en progression i att eleven på de högre betygsnivåerna för allt djupare resonemang om hur man förebygger skador vid fysisk aktivitet. Dessutom ställs allt högre krav på elevens sätt att beskriva hur man kan agera vid nödsituationer och successivt även hur man kan använda hjälpredskap och metoder.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om idrott och hälsa och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Matematik

Kursplanen i matematik inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs att matematik är ett kommunikativt ämne där fokus är att använda ämnet i olika sammanhang och situationer. Matematik har betydelse för att människor ska kunna fatta välgrundade beslut i vardagslivets många valsituationer och delta i samhällets beslutsprocesser.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspekar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *lösa matematiska problem* inte utvecklas optimalt om inte de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna använder ämnesspecifika begrepp och matematiska metoder samt bedömer rimligheten i sina lösningar.

I ämnet matematik sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att lösa matematiska problem

Problemlösning har alltid haft en central roll i matematikämnet. *Matematiska problem* är situationer eller uppgifter där eleverna inte direkt känner till hur problemet ska lösas utan måste pröva sig fram eller formulera det matematiskt för att finna en lösning.

Förmågan *att lösa matematiska problem* innefattar att kunna välja en strategi för att lösa problemet, hantera en frågeställning, ta reda på information, använda olika metoder och bedöma lösningens rimlighet. Det ingår också att förstå och använda matematiska begrepp. Vid problemlösning ingår det att kunna tolka och redovisa resultat. Här är till exempel tabeller och diagram viktiga verktyg både för att läsa ut information och redovisa egna resultat.

Förmågan att använda matematiska metoder för att göra beräkningar och lösa rutinuppgifter

Förmågan *att använda matematiska metoder* omfattar att kunna identifiera vilken metod som lämpar sig bäst i en enskild situation och att kunna använda metoden. Det kan till exempel handla om att *göra beräkningar* i huvudet eller med hjälp av miniräknare eller annan digital teknik. Med *rutinuppgifter* avses uppgifter där eleverna på förhand vet vilken metod som ska användas, till exempel mätningar eller konstruktion av diagram.

Det kan finnas fördelar med att låta eleverna först erövra en metod inom ett räknesätt och utveckla en säkerhet i den innan flera olika metoder introduceras. Eleverna behöver förståelse för hur metoden fungerar och varför den fungerar samt rika erfarenheter av hur den används. Detta är ofta viktigare än att eleverna kan många olika metoder. Vid valet av vilka metoder som introduceras bör man ta hänsyn till huruvida metoderna är användbara i många och för eleven viktiga situationer.

Förmågan att reflektera över rimlighet i situationer med matematisk anknytning

Förmågan att *reflektera över rimlighet i situationer med matematisk anknytning* är väsentlig för att kunna dra slutsatser och fatta beslut. För att kunna reflektera själv och tillsammans med andra bör eleven själv kunna kommunicera men också ta del av andras matematiska beskrivningar, förklaringar och argument. Ytterligare en aspekt av matematikens kommunikativa karaktär är att kunna föra men också följa resonemang om matematisk rimlighet. Eleverna behöver därför ges möjlighet att tänka kritiskt och använda olika strategier och metoder för rimlighetsbedömning, som till exempel uppskattning och överslagsberäkning.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel problemlösning, beräkningar, lösning av rutinuppgifter och i samtal om rimlighet behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler* i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan hälften och dubbel, omkrets och area eller mellan olika enheter.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för matematik anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i sex olika kunskapsområden; Problemlösning, Taluppfattning och tals användning, Tid och pengar, Sannolikhet och statistik, Geometri samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Problemlösning

I det centrala innehållet som omfattar problemlösning framhålls i både årskurserna 1–6 och 7–9 kunskapsområdet *strategier för matematisk problemlösning i vardagliga situationer*. *Strategier* eller tillvägagångssätt är olika verktyg som eleverna behöver utveckla kunskaper i och om för att kunna lösa problem i matematik. Strategier handlar om att veta hur man steg för steg kan ta sig an ett problem. *Matematiska problem* är situationer eller uppgifter där eleverna inte på förhand känner till hur problemet ska lösas. Istället måste de undersöka och prova sig fram för att finna en lösning. Matematiska problem kan också beskrivas som uppgifter som inte är av rutinkaraktär. Oftast förekommer ett problem i en konkret situation som gör att eleverna behöver göra en matematisk tolkning av situationen. I undervisningen kan lärare och elever tillsammans problematisera kring förhållanden och händelser i vardagen. Eleverna kan till exempel söka lösningar genom att sortera, laborera och bygga med konkret material. I samtal med andra kan de sätta ord på vad de gör och på så sätt befästa begrepp och kunskaper.

Med *vardagliga situationer* avser kursplanen att problemlösning inledningsvis kan ta sin utgångspunkt i elevnära och bekanta sammanhang där problemen är enkla och kända. Ett exempel kan vara hur många läskedrycker som behöver köpas in till klassens avslutningsfest. Progressionen ligger i att eleverna efter hand får hantera problem av mer sammansatt karaktär och använda sina erfarenheter av problemlösning i nya situationer och sammanhang. Sammansatta problem innehåller många delar som i sig inte behöver vara komplicerade, men när det är många delar att hålla reda på kan eleverna uppleva det som svårt.

Taluppfattning och tals användning

Innehållet i kunskapsområdet Taluppfattning och tals användning omfattar kunskaper om tal och hantering av tal, beräkningsmetoder samt hur dessa kunskaper kan användas i vardagsnära situationer och sammanhang. Taluppfattning handlar om förståelse för tals betydelse, relationer och storlek. Genom att eleverna successivt får möta tal och beräkningar av tal i ett utvidgat talområde, fördjupas deras förståelse och uppfattning av tal och olika räknesätt.

Naturliga och rationella tal

Eleverna ska under hela grundsärskoletiden möta innehållet *naturliga tal och hur de storleksordnas, jämförs och delas upp samt hur de används för att ange antal och ordning*. I årskurserna 1–6 begränsas innehållet till att handla om talområdet 1–1 000. Att storleksordna tal handlar om att ställa talen i relation till varandra. Med hjälp av begrepp som fler, färre, lika många och hälften kan eleverna också jämföra talens värde. Kursplanen lyfter fram hur tal kan delas upp på olika sätt, till exempel kan talet 5 delas upp i 2 och 3 eller 4 och 1. Tal kan också delas upp för att skapa förståelse för positionssystemet och uttrycka platsvärde; 175 kan då delas upp i 100, 70 och 5.

För att eleverna ska få möjlighet att utveckla god förståelse för tal och tals användning betonar kursplanen vikten av att eleverna i årskurserna 7–9 får kommunicera matematik med flera olika uttrycksformer. Då ska eleverna få möta *naturliga tal, enkla tal i decimal- och bråkform* och hur detta *kan uttryckas och visas med ord, konkret material, bilder och symboler*. Användningen av olika uttrycksformer kan innebära att eleverna uttrycker tal eller räknesätt med

- ord: ”fem” eller ”Det var en gång fyra elever som fick tre pennor var, hur många pennor fick de tillsammans?”
- symboler: 5 eller $4 \times 3 = 12$
- konkret material: fem klossar eller fyra högar med tre pennor i varje
- bilder: en skiss av fem klossar eller av fyra högar med tre pennor i varje.

Som en illustration till hur talområdet kan utökas ska eleverna i årskurserna 7–9 arbeta med hur tal kan uttryckas och visas på en tallinje, där både negativa tal och tal i bråkform kan föras in. Eleverna ges med tallinjen möjlighet att utveckla ett stöd för förståelsen av talens värde samt vid överslagsberäkning och rimlighetsbedömning.

De fyra räknesätten och metoder för beräkningar

Aritmetiken är den del av matematiken som handlar om beräkningar. För att kunna göra effektiva beräkningar behöver eleverna under hela grundskoletiden få förståelse för *de fyra räknesätten och hur de uttrycks med hjälp av ord, konkreta material, bilder och symboler*. I årskurserna 1–6 ingår även *likhetstecknets innebörd*.

För att kunna använda lämpliga metoder för en situation behöver eleverna i årskurserna 1–6 kunskaper om *centrala metoder för addition och subtraktion vid huvudräkning, skriftliga metoder och med hjälp av digital teknik*. Tanken är att eleverna ska ges möjlighet att utveckla en förståelse för och färdighet i att använda metoder för addition och subtraktion innan metoder för multiplikation och division introduceras i årskurserna 7–9.

Att uttrycka och använda tal

För att kunna beskriva ett matematiskt innehåll behöver man ha förståelse för att tal kan uttryckas med olika representationsformer, till exempel med hjälp av konkret material, bilder och symboler för tal.

Innehållet *tal i bråkform* handlar i årskurserna 1–6 om att eleven ska ges möjligheter att utveckla förståelse för del av helhet och del av antal samt hur delarna kan namnges. I årskurserna 7–9 omfattar innehållet förutom *bråkform* även *decimaltal och deras användning i vardagliga situationer*, till exempel 2,5 deciliter i ett recept.

Det är viktigt att eleverna förstår sambandet mellan tal i bråkform, decimaltal och procentform, varför eleverna i årskurserna 7–9 ska få kunskap om *begreppet procent och hur det används*, till exempel när det i ett skyltfönster står 50 procent rea. I årskurserna 7–9 ska eleverna även få kunskap om *negativa tal, deras användning i konkreta och vardagliga situationer, till exempel vid mätning av temperatur*.

Rimlighetsbedömning

Att kunna göra en rimlighetsbedömning är väsentligt för att utveckla en känsla för resultatet vid beräkningar, problemlösning och uppskattningar. Därför ska eleverna under hela grundskoletiden få möta innehållet *rimlighetsbedömning i vardagliga situationer*. Det kan innebära att eleverna ges möjligheter att reflektera över rimligheten i en beräkning av hur många bullar som går åt till ett kalas eller fundera över om vattnet i en skål får plats i ett glas.

Tid och pengar

Till skillnad från grundskolan ingår kunskapsområdet Tid och pengar i grundskolan eftersom området är viktigt för ett självständigt liv men kan kännas abstrakt för många elever.

När det gäller tid ska eleverna i årskurserna 1–6 få kunskap om *enheter och uttryck för tid, till exempel minut, igår och vecka*. I årskurserna 7–9 ska eleverna ges förutsättningar till att utveckla kunskap om hur dessa *enheter för tid, till exempel timmar och minuter, förhåller sig till varandra*. Eleverna i årskurserna 1–6 ska också *mäta och uttrycka tid*. I årskurserna 7–9 återkommer mätningarna men i mer problematiserande sammanhang, som *att uppskatta och mäta tidsskillnader*. Tid kan mätas på många olika sätt och det är viktigt att veta vilka olika metoder som kan väljas för att uppskatta och mäta tid. Det är också viktigt att resonera om vilken typ av tidmätare som är mest användbar för att veta tiden eller för att mäta och uttrycka tid.

I årskurserna 1–6 ska eleverna möta innehållet *sedlars och mynts namn och värde i relation till varandra*. Redan i tidig ålder kan elever se skillnad mellan olika sedlar och mynt och börja sortera dem. Efter hand kan de också storleksordna dem och förstå deras värde. Denna förståelse ligger i sin tur till grund för rimlighetsbedömningar och de färdigheter i att *växla* pengar och använda pengar i köp- och säljsituationer som eleverna ska få möjlighet att utveckla i årskurserna 7–9.

Sannolikhet och statistik

Sannolikhet syftar på slumpmässiga händelser – det vill säga händelser där man inte med säkerhet kan förutse vad som kommer att hända. Många lekar och spel bygger på slumpmässiga händelser och kunskaper om sannolikhet, chans och risk kan därför vara intressanta för eleverna.

Statistik syftar på sammanställningar, presentationer och beskrivningar av information utifrån olika typer av data eller undersökningar. Mycket av den information som möter oss i vardagen är statistisk information. Det kan vara idrottsresultat, privatekonomiska kalkyler eller geografiska data. Statistik kan presenteras på en mängd olika sätt och den används ibland i syfte att vilseleda. Det är därför centralt att ha kunskaper om statistik för att kunna tolka, bedöma och värdera olika typer av information. Kunskapsområdet ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man bedömer chanser, risker och konsekvenser i experiment, spel och vardagliga situationer.

Sannolikhet

I årskurserna 1–6 öppnar innehållet *begreppet slump och slumpmässiga händelser för experiment och spel* för resonemang om vad som är säkert och osäkert. I årskurserna 7–9 ska eleverna även få möjlighet att utveckla sitt kritiska tänkande i förhållande till *begreppen chans och risk i vardagliga situationer*.

Sortera, beskriva och tolka statistiskt material

Under hela grundskoletiden ska undervisningen behandla innehållet *undersökningar i för eleven bekanta situationer*. Varje undersökning innebär att eleverna måste arbeta i flera steg. Först samlas in och urskiljas egenskaper hos data, till exempel i årskurserna 1–6 *prisjämförelser och temperaturmätningar*.

I årskurserna 7–9 ingår innehållet *hur information kan föras in i och avläsas ur tabeller och diagram*. Eleverna har kanske erfarenhet av tabeller i form av TV-tablåer och turlistor för bussar. De kanske också har läst diagram som beskriver resultat i webbenkäter och konsumenternas omdömen om spel, böcker och filmer. För att kunna läsa ut informationen krävs en del kunskap om hur tabeller och diagram är konstruerade. Ett konkret sätt att arbeta med diagram kan vara att göra enkla linjediagram över egna undersökningar eller kanske stapeldiagram med olikfärgade duploklossar. Vad diagrammen beskriver på de olika axlarna är en viktig fråga att samtala om både när eleverna ska föra in och avläsa information. En annan viktig fråga är hur man avgör vilken typ av diagram som passar bäst i vilka sammanhang, stapel-, cirkel- eller linjediagram.

Geometri

Kunskapsområdet Geometri handlar om hur man kan mäta och beskriva sin omgivning. Inom geometrin arbetar man med att känna igen, mäta, tolka och beskriva omvärlden utifrån rumsliga perspektiv med hjälp av olika uttrycksformer.

Konstruktion av geometriska objekt

För att eleverna ska få möjlighet att utveckla sin rumsuppfattning utgörs ett kunskapsområde för årskurserna 1–6 av lägesord och hur de används för att beskriva placering i rummet. De lägesord som exemplifieras i det centrala innehållet är *över, under, framför och bakom*.

I årskurserna 1–6 beskrivs kunskapsområdet *geometriska mönster* och *proportionella samband, däribland begreppen dubbelt och hälften*. Här läggs en grund för att eleverna i årskurserna 7–9 ska kunna konstruera geometriska mönster och göra enkla förstoringar och förminskningar.

Geometriska objekt och deras egenskaper

Genom hela grundskoletiden ska eleverna möta *de geometriska objekten cirkel, kvadrat, rektangel och triangel* och beskriva dem med hjälp av *geometriska begrepp*, till exempel höjd, kant och hörn. Progressionen över årskurserna ligger i hur eleverna arbetar med de geometriska objekten, först med att identifiera och benämna dem och sedan med att avbilda och beskriva dem.

Mätning och av area och volym

Genom hela grundskolan ska eleverna ges möjlighet att arbeta med innehållet *mätning av längd, volym och massa med vanliga måttenheter*. Progressionen i årskurserna 7–9 ligger i att de även ska arbeta med *uppskattning* av area och volym.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet matematik*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på räknesätt, diagram, tidsenheter, geometriska objekt med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i samtal om rimlighet och berätta om hur de löst något problem.

Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder berätta om beräkningar och resultat får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocesser och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de förmågor som undervisningen i matematik ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Lösa matematiska problem

I den här förmågan utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven löser enkla problem i vardagliga situationer där det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens lösningar. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser ökar kraven på elevens hela tillvägagångssätt vid lösning av olika problem, fortfarande i vardagliga situationer.

Det ligger också en progression i ökade krav på elevens sätt att hämta matematisk information från närmiljön och internet. Det krävs dessutom att eleven beskriver informationen med ökad grad av anpassning till sammanhanget, i senare årskurser i både tabeller och i diagram.

Använda matematiska metoder för att göra beräkningar och lösa rutinuppgifter

Här ligger en progression i att eleven läser, skriver och storleksordnar ett allt större omfång av naturliga tal. Dessutom ökar kraven på elevens sätt att göra beräkningar och lösa rutinuppgifter med hjälp av konkret material, digital teknik, huvudräkning och skriftliga räknemetoder. I de tidigare årskurserna handlar det om additions- och

subtraktionsuppgifter inom ett begränsat talområde och i senare årskurser försvinner begränsningarna av talområdet samtidigt som multiplikations- och divisionsuppgifter tillkommer.

Progressionen utgår också ifrån att eleven i de tidigare årskurserna mäter och avläser sträckor, massor och volymer och i senare årskurser även uppskattar dem. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser ökar kraven på att eleven visar säkerhet i att storleksordna enheterna.

Reflektera över rimlighet i situationer med matematisk anknytning

I den här förmågan ligger det en progression från de tidigare till de senare årskurserna i att det ställs allt högre krav på djup i elevens resonemang om rimlighet när det gäller varors pris, mängder, tider och annan matematisk information. Det ligger också en progression i att eleven visar allt högre kvalitet i sina omdömen om rimlighet i beräkningar och lösningar, först i egna beräkningar och lösningar och efter hand även i andras.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om matematik och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Modersmål

Kursplanen i modersmål inleds med att i likhet med andra språkämnen lyfta fram att människor genom språket utvecklar sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Där beskrivs att eleverna utvecklas som individer och samhällsmedborgare genom att få uttrycka sig på olika sätt i olika sammanhang och för olika syften samt att få samtala med andra om andras texter.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt anger vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och att de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *reflektera över traditioner och kulturella företeelser* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna samtalar, läser och skriver.

I ämnet modersmål sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att tala och samtala i olika sammanhang

Undervisningen i modersmål ska ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att *tala och samtala i olika sammanhang* på sitt modersmål. Med *tala* avses att kunna planera och genomföra muntliga presentationer. För att kunna utveckla sina presentationer ska eleverna få möjligheter att utveckla olika sätt att tala till en grupp samt att använda olika verktyg och digitala medier. Här ingår det att kunna anpassa sin kommunikation och sina muntliga presentationer till olika mottagare och situationer.

Att *samtala* i olika sammanhang utgör en viktig förutsättning för hur elever skapar sin identitet och uppfattar andra elever. I samtal ges eleverna möjlighet att lyssna på andra, ställa och besvara frågor, bemöta och framföra åsikter och argument samt att uttrycka tankar och känslor. Förmågan att samtala utvecklas i samspel med andra och möjliggör deltagande i gemenskaper.

Förmågan att läsa och förstå texter

Undervisningen ska också ge förutsättningar för eleverna att utveckla förmågan att *läsa och förstå texter* på sitt modersmål. För att utveckla sin läsning och sin förståelse av texter behöver eleverna möta olika typer av texter och få tillfälle att samtala om innehållet men också bland annat återberätta, beskriva och sammanfatta det lästa.

Förmågan att skriva för olika syften

I modersmålsundervisningen ska eleverna utveckla förmågan att *skriva* texter *för olika syften*. Att utveckla förmågan att skriva innebär att eleverna ska ges förutsättningar att fördjupa sina insikter i hur de kan planera och genomföra det egna skrivandet. Eleverna ska ges förutsättningar att själva och i dialog med andra samla in stoff men också att få kunskap om hur de kan anpassa skrivandet till olika typer av texter och deras syften. Under skrivandet ska eleverna ges möjlighet att få gensvar på textens innehåll, struktur, meningar, begrepp och ord. Eleverna ska med den skrivna texten visa att de kan skriva en text på modersmålet enligt grundläggande mönster och modersmålets skriftspråkliga normer samt uttrycka sig tydligt och varierat. I förmågan ingår också att kunna använda digitala kommunikationsverktyg.

Förmågan att reflektera över traditioner och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas

Förmågan att *reflektera över traditioner och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas* skrivs fram för att eleverna ska lära känna sitt kulturarv och kunna reflektera över sin livssituation.

Förmågan omfattar att kunna reflektera över traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas och ställa detta i relation till sig själv, sin egen situation och svenska förhållanden. Med reflektera avses att resonemangen om traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas ska leda vidare i till exempel värderingar, förutsägelser och kopplingar till egna erfarenheter. I förmågan att reflektera ingår också att kunna koppla olika traditioner, företeelser och frågor till egna erfarenheter samt jämföra och beskriva samband, likheter och skillnader dem emellan. Genom en sådan reflektion ges eleverna förutsättningar att erövra en dubbel kulturtillhörighet, vilket har en central betydelse för identitetsutvecklingen.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för modersmål anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i fyra kunskapsområden; Tala och samtala, Läsa och skriva, Berättande texter och faktatexter samt Kultur och samhälle. De fyra kunskapsområdena återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Tala och samtala

Kunskapsområdet Tala och samtala lyfter fram ämnets muntliga del och har stor betydelse för elevernas tilltro till sin språkförmåga på det egna modersmålet. I förmågan att samtala ingår även förmågan att lyssna, som bara nämns i årskurserna 1–6 men förväntas ingå som en naturlig del i kommunikationen även i årskurserna 7–9.

Det är upp till läraren och eleverna att tillsammans välja vad de ska tala och samtala om. Det kan vara någon eller flera av de olika texttyper som nämns under rubrikerna Berättande texter och sakprosatexter och Kultur och samhälle. Det går också att utgå från ämnesområden eller texter som berör skolans värdegrund och uppdrag, som skolan ska förmedla, till exempel mänskliga rättigheter, individens frihet och integritet, olika typer av diskriminering och jämställdhet. Intentionen är att undervisningen oavsett vilket innehåll man samtalar om, ska ge eleverna kunskaper om och i hur de kan använda exempelvis *omskrivningar och visuell förstärkning för att förstå och göra sig förstådda*, lyssna, föra ett samtal med olika syften och uttrycka egna tankar och åsikter. I detta kunskapsområde lyfts också fram uttal, betoning och satsmelodi vilket i de senare årskurserna ska jämföras med svenskan.

Tala

Att tala innebär ofta att berätta eller beskriva något. Ofta kan det i skolan innebära att en elev enskilt eller i grupp har inhämtat kunskaper om något och ska berätta om eller presentera det för andra. För att kunna nå ut till dem som lyssnar behöver eleverna ges möjlighet att utveckla olika sätt att tala på inför en grupp. Bland annat bör de ges möjlighet att planera muntliga redovisningar av större ämnesområden på samma sätt som en text som ska skrivas. Ofta behöver man olika hjälpmedel för sin presentation. I årskurserna 1–6 ska eleverna få kunskap om hur man utvecklar *muntligt berättande i olika sammanhang*, till exempel genom att berätta om något elevnära som en sommarhändelse, en film, en födelsedag. I årskurserna 7–9 ska eleverna i undervisning utveckla *muntliga presentationer i olika sammanhang*. Muntliga presentationer är bland annat mer förberedda än ett berättande, och kan till exempel handla om ett fritidsintresse, en resa.

Samtala

Det gemensamma samtalet är en förutsättning för att synliggöra och kommunicera tankar och uppfattningar. I samtal mellan elever och mellan elever och lärare kan eleverna bli medvetna om hur tankar och uppfattningar kan variera. Under hela grundsärskoletiden ska eleverna ges möjlighet att utveckla sin *kommunikation i olika sammanhang*, vilket i årskurserna 7–9 också ska omfatta samtal *för olika syften*. I årskurserna 1–6 handlar det centrala innehållet om att eleverna i samtalet ska *lyssna, svara, fråga, berätta samt uttrycka önskemål och känslor*. I årskurserna 7–9 handlar det om *hur åsikter, intresse och argument kan uttryckas och förstås*.

En oro för ett ha ett annorlunda uttal kan ibland hindra eleverna från att uttrycka sina tankar, känslor eller åsikter. Genom att uppmärksamma eleverna på olika uttal och ge dem möjligheter att utveckla ett flyt i sitt talspråk blir det lättare för dem att

förstå vad andra säger, och framför allt att själva göra sig förstådda. Därför ska undervisningen aktivt fokusera på *uttal, betoning och satsmelodi* under hela skoltiden. Även jämförelser mellan svenskans och modersmålets uttal är viktigt i årskurserna 7–9, eftersom det kan öka elevernas kunskaper om sina olika språk.

Läsa och skriva

Kunskapsområdet Läsa och skriva syftar till att skapa förutsättningar för elevernas läs- och skrivutveckling på modersmålet. Enligt den internationella undersökningen Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) har andelen starka läsare minskat i Sverige sedan början av 1990-talet. En förklaring kan vara att det i den svenska skolan inte finns någon tradition av att undervisa eleverna om olika sätt att läsa texter. Även i modersmålsundervisningen behöver eleverna få undervisning om både läsförståelsestrategier och avkodningsstrategier. När det gäller skrivandet behöver de få kunskap om olika skrivstrategier för olika typer av texter.

Läsa

Eleverna måste redan innan de kan läsa själva få uppleva att läsning handlar om mening, glädje och budskap, till exempel att man läser och samtalar om en text tillsammans. Samtalet kan fungera som en väg in i skriftspråket. Om innehållet intresserar och man samtalar före, under och efter läsningen ges eleverna möjligheter att utveckla sin läs- och skrivförmåga.

När eleverna börjar läsa på egen hand handlar det ofta om att eleverna känner igen *ordbilder*. Den första ordbilden är ofta det egna namnet. Att kunna läsa ordbilder är en avkodningsstrategi. En annan avkodningsstrategi är att eleven lär sig att ljuda och förstå sambandet mellan tecken och ljud, om sådana finns i det egna modersmålet, men också att se delar av ord som helheter för att sedan koppla ihop dessa på olika sätt för att bilda hela ord. Att känna till läsriktning samt skrivteckens form och ljud i jämförelse med svenskan är därför kunskap eleverna ska utveckla i modersmål i årskurserna 1–6. Att läsa (och skriva) hela ord och ordbilder samt att vid behov kunna ljuda ihop ord är avkodningsstrategier eleverna kan behöva kunskap om när de läser och skriver även i årskurserna 7–9.

Eleverna behöver samtidigt få kunskap om läsförståelsestrategier för olika typer av texter. Att läsa en berättelse kräver andra strategier än vid läsning av en dikt eller fakatext. *Lässtrategier* innebär att eleven bland annat kan återge enskilda detaljer i en text, sammanfatta innehållet, se samband, tolka och förstå bildspråk eller mer abstrakta budskap. I årskurserna 1–9 ska eleverna i modersmålet få kunskap om läsförståelsestrategier för *berättande, poetiska, beskrivande och förklarande texter*. I årskurserna 7–9 ligger fokus på *sökläsning och läsning mellan raderna*.

Skriva

Eleverna ska under hela skoltiden i modersmålsundervisningen också få kunskap om *strategier för att skriva olika typer av texter*. Det betyder att de ska få kunskap om olika sätt att planera skrivandet, inhämta kunskap om ämnesområdet och att bygga upp

texter, till exempel få kunskap om modeller för den aktuella texttypens språkliga drag. I årskurserna 1–6 gäller det elevnära texter och i årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *hur man anpassar innehållet till olika mottagare*.

För att kunna utveckla skrivförmågan är det av stor vikt att eleverna ges möjligheter att skriva om sådant som engagerar och berör dem. Det är också viktigt att de får "låtsasskriva". Skrivandet medverkar i hög grad till att eleverna i årskurserna 1–6 utvecklar och befäster de olika avkodningsstrategierna, vilka stödjer eleverna att lära sig *skrivtecknens form och ljud för att kunna göra en jämförelse med svenskan*. För de elever som har ett modersmål där skrivtecknen utgörs av symboler kan det behövas mer tid innan eleverna behärskar alfabetisk ordning för att till exempel slå upp ord i ordböcker.

Eleverna ska i årskurserna 7–9 få möjlighet att arbeta med *modersmålets uppbyggnad och ordbildning och meningsbyggnad på modersmålet i jämförelse med svenskan* för att på så sätt öka sin språkliga trygghet och sin lust att uttrycka sig samt utveckla en välfungerande kommunikation. Modersmålet kan då bli en resurs för utveckling av andra språk men också i det fortsatta lärandet.

Berättande texter och faktatexter

Det här kunskapsområdet beskriver vilka olika typer av texter på modersmålet som eleverna ska få kunskap om. Internationella undersökningar, till exempel PIRLS, visar att en utvecklad läs- och skrivförmåga innefattar kunskaper om många olika typer av texter. Först och främst ska eleverna förstå få läsa för lusten, glädjen och möjligheten att samtala om sina läsupplevelser med andra. De behöver även kunskaper om texters olika funktioner och uppbyggnader. Begreppet *typer av texter* används genomgående i kursplanen för modersmålet i stället för begreppet genre. Detta val har gjorts för att begreppet genre kan tolkas på många olika sätt. Med begreppet "typer av texter" vill kursplanen omfatta allt det som olika definitioner av begreppet genre kan stå för.

Berättande texter, poetiska texter och skönlitteratur

I kursplanen anges att undervisningen genom hela grundsärskoletiden ska behandla texter med stor bredd, både *berättande och poetiska*. Med *berättande texter* avses ett bredare urval än skönlitteratur, som avser epik, lyrik och drama. Exempelen på typer av texter för årskurserna 1–6 är tydligare angivna än för årskurserna 7–9. Tanken är att urvalet i de senare årskurserna ska kunna göras med utgångspunkt i elevernas förutsättningar och behov och i linje med syftestextens formuleringar om att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts.

Progressionen i urvalen ligger i texternas svårighetsgrad, vilka ämnen de behandlar och i att de anpassas efter elevernas utveckling från barn till ungdomar. För årskurserna 1–6 ska undervisningen behandla *texter skrivna för barn*, vilket i årskurserna 7–9 utvecklas till *texter skrivna för barn och unga*. Det finns också möjlighet till progression i vad texterna ska belysa, vilket inte anges i kursplanen för modersmål i grundsärskolan. Här kan, vid behov, jämförelse göras med motsvarande ämnen i grundskolan där kursplanerna för årskurserna 1–3 lyfter fram texter som belyser människors upplevelser och erfarenheter. För de högre årskurserna i grundskolan lyfts texter fram som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Detta är ett sätt att poängtera att

undervisningen inte ska stanna vid att man enbart läser och behandlar texter som ligger nära elevernas egen erfarenhetsvärld. Elevnära texter är en bra utgångspunkt, men skolan ska också tillföra nya insikter och utveckla elevernas intressen och kunskaper. Det kan litteraturen bidra till.

Ett kunskapsområde för årskurserna 7–9 handlar om *berättande texters budskap, uppbyggnad och innehåll*. När eleverna blir äldre är det viktigt att man även i modersmålsundervisningen behandlar mer sammansatta och komplext uppbyggda texter.

Sakprosa

De sakprosatexter som behandlas i modersmålsundervisningen ska ha ett innehåll som är relevant för ämnet. Det betyder att det ska vara texter som kan stödja utvecklingen av de förmågor som anges i syftet med ämnet modersmål. I det centrala innehållet definieras beskrivande och förklarande texter som de sakprosatexter undervisningen ska behandla. Till exempel kan eleverna studera förklarande texter, som en faktatext om traditioner där modersmålet talas eller olika typer av texter i en tidning som behandlar olika företeelser i de områden där modersmålet talas för att till exempel göra en klass-tidning på modersmålet.

För årskurserna 1–6 i grundsärskolan ska eleverna få kunskap om *beskrivande och förklarande texter för barn* med anknytning till traditioner och företeelser i områden där modersmålet talas. I årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *beskrivande och förklarande texter med anknytning till traditioner och företeelser där modersmålet talas*.

Det är viktigt att skolan i alla ämnen tar ansvar för att, inom ramen för ämnet, studera de olika texter som används i undervisningen. Med det menas att modersmålet och svenskämnen inte ensamma har ansvar för att eleverna kan läsa sakprosatexter i andra ämnen.

Kultur och samhälle

Inom kunskapsområdet Kultur och samhälle behandlas lekar, seder, bruk och traditioner i områden där modersmålet talas. Det som behandlas varierar beroende på elevernas erfarenheter och modersmål. En viktig utgångspunkt för kunskapsområdet är att eleverna ska möta många olika uppfattningar om traditioner och företeelser i de områden som behandlas. Eftersom många språk talas över stora områden är det nödvändigt att utgå från elevgruppens sammansättning och elevernas bakgrund vid urval av innehåll.

I årskurserna 1–6 anger kursplanerna för modersmål i grundsärskolan att eleverna ska få ta del av *lekar och sånger från området där modersmålet talas* men också *högtider och traditioner som eleven möter i olika sammanhang*. Utgångspunkten för innehållet är elevernas olika erfarenheter av och föreställningar om företeelserna. Fokus för innehållet årskurserna 7–9 flyttas till *seder, bruk och traditioner i områden där modersmålet talas*. I dessa årskurser ska modersmålsundervisningen också behandla *barns och ungdomars liv i områden där modersmålet talas i jämförelse med vardagsliv i Sverige*.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i modersmål ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Tala och samtala i olika sammanhang

I den här förmågan ligger en progression i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor i samtal om inledningsvis bekanta ämnen och i senare årskurser varierade ämnen. På de högre betygsnivåerna i de tidigare årskurserna ökar kraven på att eleven i samtalen visar säkerhet i att använda olika kommunikations- och samtalsregler. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser ställs krav på att eleven i samtalen framför allt mer välgrundade argument och i allt högre grad anpassar sitt språk till olika sammanhang.

Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på elevens sätt att planera och genomföra muntliga presentationer. I de senare årskurserna och på de högre betygsnivåerna krävs att presentationernas innehåll och struktur fungerar och förstås av mottagarna.

Läsa och förstå texter

När det gäller den här förmågan är utgångspunkten i de tidigare årskurserna läsning med stöd av bilder av berättande texter med bekant innehåll för att i senare årskurser övergå till läsning av olika typer av texter. På de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att läsa och återge delar av texternas innehåll.

Skriva för olika syften

När det gäller förmågan att skriva ska eleverna genom hela grundskoletiden utifrån sitt modersmåls särdrag utveckla sig i att uttrycka sig i skrift. I progressionen ligger att det successivt ställs allt högre krav på anpassning till olika sammanhang i de texter som eleven skriver. Det kan bland annat innebära att det ställs krav på en ökad grad av anpassning till genre, struktur, mottagare och syfte.

Reflektera över traditioner och kulturella företeelser i området där modersmålet talas

Progressionen i förmågan att reflektera över traditioner och kulturella företeelser i områden där modersmålet talas ligger i att eleven visar ett ökande djup i sina resonemang. Det ställs också krav på att eleverna i de tidiga åren ska kunna föra resonemang om enstaka traditioner eller högtider till att i de senare åren omfatta seder, bruk och traditioner i området där modersmålet talas.

Musik

Kursplanen i musik inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan.

Där beskrivs att musik i första hand är en konstnärlig uttrycksform och en kommunikationsform. Musik kan också bidra till identitetsutveckling och vara en betydelsefull väg till social gemenskap.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *kombinera musik med andra uttrycksformer* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna sjunger, spelar, skapar och reflekterar över musik samt använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnet musik sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att sjunga, spela och skapa musik i olika sammanhang

Förmågan att uttrycka sig och kommunicera genom musik omfattar kunskaper om att använda kropp, röst, musikinstrument och musikaliska symboler för att musicera enskilt och i grupp. Förmågan att *sjunga, spela och skapa musik* handlar också om att kunna välja och använda musikaliska byggstenar och formelement för att uttrycka sig och skapa musik med anpassning till olika sammanhang och genrer.

Att lyssna till musik och kunna uttrycka sig genom musik kan vara en viktig del för den personliga utvecklingen, men kan också bidra till känslor av samhörighet, ökad delaktighet och gemenskap. Kunskaper inom musikämnet kan också öka förutsättningarna för att kunna delta i ett kulturliv där musik är en central del.

Förmågan att kombinera musik med andra uttrycksformer

Den här förmågan handlar om att kunna gestalta och *kombinera musik med andra uttrycksformer*, till exempel bilder, berättelser, danser, rörelser och drama. Det innebär att använda musiken som redskap för att visa känslor och förmedla idéer och tankar. Förmågan handlar också om att kunna skapa nya uttryck genom att låta olika uttrycksformer samverka i imitationer, improvisationer och kompositioner. Att känna tillfredsställelse över sitt musicerande enskilt och i grupp och bilda sig en uppfattning om sin förmåga att själv skapa egna uttryck kan stärka elevernas tro på att de kan lära sig mera.

Förmågan att jämföra och reflektera över musik från olika genrer, tidsepoker och kulturer

För att eleverna ska ges möjligheter att förstå olika musikkulturer lyfter kursplanen fram denna förmåga, som omfattar att kunna lyssna till, *jämföra och reflektera över musik från olika genrer* och olika sociala, kulturella och historiska sammanhang.

I musiklyssning och reflektion kring musik ska utgångspunkten vara elevernas musikaliska värld, som successivt breddas och fördjupas till att även omfatta musikformer och genrer som är främmande för dem. I förmågan ingår att kunna jämföra musik från olika genrer, tider och kulturer och beskriva samband, likheter och skillnader i utformning, uttryck och funktioner. Här ingår också kunskaper om olika musikformers och genrens ursprung och utveckling, vilket ger perspektiv på dagens musik och dess uttryck och funktioner. Förståelse för olika musikkulturer berikar också möten med andra människor och öppnar dörrar till att kunna delta i fler musikaliska sammanhang.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel musicerande och musikskapande och i samtal om musik behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler* i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan kanon och stämsång eller mellan klassisk musik, folkmusik och populärmusik.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i musikkursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i fyra olika kunskapsområden; Musicerande och musikskapande, Musikens verktyg, Musikens sammanhang och funktioner samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Musicerande och musikskapande

I kursplanen används musikskapande på två sätt. Dels som en övergripande rubrik till kunskapsområdet Musicerande och musikskapande, vilket visar att musikskapande är något som sker när man musicerar med redan befintlig musik. Dels används musikskapande på ett sådant sätt att begreppet omfattar improvisation och komposition,

samt att kombinera musik med andra uttrycksformer. För att utveckla sitt skapande i musik behöver eleverna utveckla kunskap om rösten och olika instrument, vilket behandlas i nästa kunskapsområde, Musikens verktyg. Där behandlas de instrumentgrupper och musikaliska verktyg som används för att musicera och skapa.

Musikskapande

Eleverna i årskurserna 1–6 ska få möjlighet att utforska rösten och skapa musik med *sång och spel i olika former och genrer* och *unison sång, kanon och ensemblespel*. *Ensemblespel* innebär att eleven själv, eller tillsammans med andra, håller en stämma med röst eller instrument där elevens stämma är en viktig del i helheten. I årskurserna 7–9 ska eleverna möta mer avancerade former såsom *sång i enkla stämmor, ackord- och melodispel och ensemblespel i olika genrer*.

Musikskapande innebär att eleverna lyssnar, spelar och rör sig till befintligt musikaliskt material. Men eleverna ska också arbeta med att uttrycka sin egen musikalitet på olika sätt. I årskurserna 1–6 ska eleverna därför arbeta med *imitation* och *skapande av egen musik* och i årskurserna 7–9 *improvisation, gehörsmusicerande* och *komposition av egen musik, rytmer och rörelser*. Detta ska inte uppfattas som att eleverna ska skapa omfattande musikstycken. De ska snarare ges tillgång till verktyg och nycklar för att kunna uttrycka något eget. Till exempel kan det vara utvecklande att mima och använda rytminstrument till favoritlåten.

Att uttrycka något eget genom att komponera musik eller bearbeta andras musik till egna uttryck är viktigt för barns och ungdomars identitetsskapande och för deras musikaliska kunskapsutveckling. För att var och en av eleverna ska finna sitt sätt att uttrycka sig skriver kursplanen fram innehållet *musik i kombination med andra uttrycksformer, till exempel film, drama, dans och rörelse* i årskurserna 7–9. Det kan till exempel innebära att sätta text till en melodi, göra rörelser till egen eller andras musik eller att ton- eller ljudsätta en filmsekvens. På så sätt får eleverna arbeta med kombinationer och bearbetningar av olika uttrycksformer med den klingande musiken i fokus.

Musikalisk gestaltning och musikframträdanden

Det ligger i musikens natur att man tar del av och lyssnar till andras musicerande. Eleverna ska därför få möjligheter att kommunicera något till andra genom att gestalta och framträda i såväl enkla rörelselekar som mer omfattande musikproduktioner. Genom att eleverna i de tidigare årskurserna får arbeta med *gestaltning av sånger och berättelser med ljud, rytmer och rörelser* kan sångerna eller berättelserna få en djupare och bredare innebörd för eleverna. Att till exempel göra rörelser till musik kan också underlätta inläring av sångtexter. Dessutom kan ljud, rörelser, rim och ramsor bidra till att eleverna utvecklar känsla för rytm, som är en viktig del i allt musikskapande.

Vid *framförande av egen och andras musik* i årskurserna 7–9 får eleverna möjlighet att med sin röst, en rytm, en melodi eller en klang samspela med andra i olika sammanhang. Utvecklingen kan på så sätt gå från gestaltning av enstaka delar, exempelvis en enkel rörelse i en danslek, till helheter i form av exempelvis en musikproduktion med alla dess olika beståndsdelar. Elevernas musicerande kan med andra ord se ut på många sätt; de kan vara publik, aktörer, inspiratörer och mycket annat.

Musikens verktyg

I detta kunskapsområde ingår inte bara rösten och olika instrument utan även musikaliska verktyg som symboler, byggstenar och formelement.

Röst

Med innehållet *rösten som instrument* likställer kursplanen rösten med ett musikinstrument. Människans röst har stor utvecklingspotential och barns och ungdomars röster förändras enormt under skoltiden. En tanke bakom det centrala innehållet är att eleverna ska utforska, använda och utveckla rösten som ett instrument, inledningsvis till exempel *i sång och rap* och i årskurserna 7–9 även *i unison och i enklare flerstämmig sång*. Rösten innefattas av såväl sång som ljud och tal. Progressionen ligger i ett successivt utforskande av röstens funktion och teknik.

För att eleverna ska få möjligheter att utveckla en medvetenhet om hur man kan undvika skador på röst, stämband och hörsel lyfter kursplanen fram *röst- och hörselvård* under hela grundsärskoletiden. I årskurserna 1–6 sker det *i samband med musikutövning och musiklyssning, till exempel uppvärmningsövningar och användning av hörselskydd*. I årskurserna 7–9 handlar det som *sångteknik och ljudnivåanpassning i musikaliska sammanhang*.

Instrument

Vilka instrument som eleverna ska möta i undervisningen är inte precist definierat i det centrala innehållet. Där framhålls att eleverna i årskurserna 1–6 ska få möta *blås-, sträng-, tangent- och slagverksinstrument och exempel på ensemblespel*. *Ensemblespel* ingår i undervisningen under hela grundsärskoletiden. Det är inte bara med rösten som det är viktigt att eleven kan hålla en stämma som en del av helheten utan också med ett musikinstrument. Genom att redan i de lägsta årskurserna börja musicera tillsammans med andra utvecklar eleverna lyhördhet för såväl delar som helheter. I årskurserna 7–9 utvecklas ensemblemusicerandet med hjälp av *melodi-, ackord- och digitala instrument, bas och trumset*. Här ingår också *verktyg för musikproduktion*, vilket kan innebära att eleverna ges möjligheter att använda datorns musikproduktionsprogram som verktyg för att både skapa och spela in musik.

Musikens byggstenar formelement och musiksymboler

I arbetet med att musicera och skapa musik föreskriver kursplanen en progression vad gäller mötet med *musikens byggstenar och formelement*. Från att eleverna i årskurserna 1–6 arbetar med byggstenar som till exempel *rytm, tempo och melodier* och formelement som *intro, vers och refräng* går progressionen vidare till att i årskurserna 7–9 handla om hur olika byggstenar och formelement *används för att musicera och komponera musik*. Detta kan till exempel handla om att välja taktarter, klanger, dynamik, tonhöjd och ackord i låtar och visor med varierande instrumentation. Det kan också handla om ljudkompositioner där eleverna kombinerar ljud fritt eller utifrån någon förlaga.

I all form av musicerande och musikskapande kan det uppstå behov av *musikaliska symboler med bild, färg, siffer- eller bokstavsstöd, till exempel noter och ackord*, vilket eleverna ska få möjlighet att arbeta med under hela grundsärskoletiden. Genom att till exempel fästa färgmarkeringar på pianotangenterna och färglägga noterna kan eleverna själva spela enkla melodier.

Musikens sammanhang och funktioner

Kunskapsområdet Musikens sammanhang och funktioner behandlar musikens betydelse för människor men också musik från olika tider och kulturer.

Musik och påverkan

Under rubriken Musikens sammanhang och funktioner tas musikens påverkan upp för att medvetandegöra eleverna om att musik kan väcka starka känslor, både positiva och negativa och att musik därför används för att påverka oss i olika riktningar, till exempel för att få oss att vilja köpa något eller för att ge oss vissa känslor när vi ser en film.

Under hela grundsärskoletiden möter eleverna innehållet *musikassociationer* som handlar om hur musik påverkar människor genom att framkalla och förstärka *bilder och känslor och åsikter och berättelser*. Kursplanen öppnar för samtal om elevernas egna erfarenheter av musik, deras musiksmak och vilka känslor olika sorters musik framkallar hos var och en. Den öppnar också för diskussioner om olika former av tonsatta texter och om vilka budskap de förmedlar. Allt detta kan ge eleverna förutsättningar att förhålla sig till musik på ett mer medvetet sätt.

I årskurserna 7–9 lyfter kursplanen fram *musikens funktion för att markera identitet och grupptillhörighet i olika kulturer*. Detta handlar om hur musik kan användas för att förstärka individens bild av sig själv, vilket kan fungera både stärkande och begränsande för individen. Kursplanen lyfter fram detta innehåll för att belysa och problematisera kopplingar mellan viss slags musik, etnisk bakgrund samt instrument och kön.

Musik från olika tider, kulturer och sammanhang

All musik som eleverna lyssnar till, eller kommer i kontakt med, innehåller referenser till olika sammanhang, kulturer eller tidigare musik. Det är vare sig enkelt eller oproblematiskt att specificera vilken musik eleverna ska möta i undervisningen. Med en mer övergripande formulering anges att det ska vara *musik som knyter an till elevens vardagliga och högtidliga sammanhang, där nationalsången och några av de vanligaste psalmerna* anges för årskurserna 1–6. *Kunskap* om musik som knyter an till olika sammanhang kan ge eleverna ökad förståelse för hur man kan välja och använda musik till exempel vid idrottsaktiviteter, skolavslutningar, luciafirande eller klassfester.

Eleverna i årskurserna 1–6 ska också möta *musik i olika kulturer och från olika epoker, till exempel folkmusik och populärmusik*. I årskurserna 7–9 vidgas innehållet till att innefatta även *dans och några betydelsefulla tonsättare, låtskrivare och musikaliska verk*. Eleverna ska på så sätt ges möjligheter att utveckla kunskaper om andra kulturer men också om hur nya musikstilar kan uppstå i mötet mellan musik från olika kulturer och

olika tider. Genom att utgå från elevernas val av musik, samtala om den musiken och sedan lyssna till musik från olika genrer, kulturer och tider kan undervisningen skapa band mellan olika kulturer genom musiken.

Vilka tonsättare, låtskrivare och musikaliska verk som är betydelsefulla varierar beroende på sammanhanget. Det kan handla om musik som är betydelsefull i en viss kultur, i en viss tid eller för en mindre grupp människor. Ur ett medborgar- och bildningsperspektiv är det dock viktigt att eleverna får möta olika sorters musik. Att utveckla kunskaper om tonsättare, låtskrivare och musikaliska verk som många i samhället känner till behöver ställas i relation till varför just de verken eller kompositörerna anses vara betydelsefulla och inte andra.

Instrument och deras funktioner

Instrument kan grupperas i relation till andra instrument och de får olika funktioner beroende på i vilket sammanhang de används. Eleverna ska få möjlighet att uppleva musikens funktion i samband med *sång- och danslekar* i årskurserna 1–6. I årskurserna 7–9 handlar det om *musikens funktion i samtida medier*. Med detta menas att eleverna kan diskutera hur musiken samverkar med andra uttrycksformer och hur den påverkar det vi upplever i till exempel film, reklam och datorspel.

Även *ljud och funktioner hos instrument i olika sammanhang* ingår i årskurserna 7–9. Genom att gruppera instrument i relation till andra instrument och identifiera de olika instrumenten i musikstycken framförda av till exempel en symfoniorkester eller ett rockband kan eleverna bli medvetna om de olika instrumentens egenskaper och deras inbördes likheter och skillnader.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet musik*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på instrument, genrer, musikens byggstenar, musikaliska symboler med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i samtal om musik och berätta om sina musikupplevelser.

Genom att muntligt, skriftligt eller i ljud och bild dokumentera och redovisa sitt eget musicerande och musikskapande får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocessen och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i musik ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Sjunga, spela och skapa musik i olika sammanhang

Här ligger en progression i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att sjunga, i de tidigare årskurserna unisont och i kanon och i de senare även i stämmor och i olika sammanhang och genrer. Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på elevens sätt att spela på instrument och använda musikaliska symboler, byggstenar och formelement. I senare årskurser tillkommer krav på att eleven musicerar med ökad grad av anpassning till sammanhang och genre.

Kombinera musik med andra uttrycksformer

När det gäller den här förmågan ligger progressionen i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att kombinera musik med andra uttrycksformer, i de tidigare årskurserna genom att imitera och gestalta musikupplevelser och i de senare genom att improvisera och skapa kompositioner. Det krävs också att eleven kan ge exempel på hur höga ljudnivåer påverkar hörseln.

Jämföra och reflektera över musik från olika genrer, tidsepoker och kulturer

I den här förmågan utgår progressionen från att eleven i de tidigare årskurserna jämför olika typer av musik och resonerar om likheter och skillnader. I senare årskurser handlar jämförelserna och resonemangen om musikens uttryck och funktion i några olika tidsepoker, kulturer och medier. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i sina resonemang.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om musik och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Naturorienterande ämnen: biologi, fysik, och kemi

Kursplanen i naturorienterande ämnen (NO) inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs att kunskaper i NO ger förutsättningar för en helhetssyn på naturen och människa och på naturvetenskapen med dess tillämpningar. Kunskaper i NO kan också göra det möjligt att delta i samhällsdebatter och kunna bidra till en hållbar utveckling.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *genomföra undersökningar med naturvetenskaplig anknytning* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna jämför och reflekterar över mönster i naturen, använder ämnesspecifika begrepp samt granskar sina källor och resultat kritiskt.

I de naturorienterande ämnena sammanfattas syftestexten i fem olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att jämföra och reflektera över mönster och strukturer i naturen

Mönster och strukturer kan vara mer eller mindre komplexa. Komplexiteten beror ofta på hur många delar mönstret består av eller på hur synligt delarna hänger ihop.

Ekosystem, näringskedjor, kretslopp, evolutionen och himlakropparnas rörelser i förhållande till varandra är alla exempel på mönster och strukturer i naturen. Förmågan omfattar att *jämföra och reflektera över mönster och strukturer i naturen* och beskriva samband, likheter och skillnader. Det handlar om att kunna använda kunskaper om dessa mönster och strukturer i olika sammanhang, till exempel för att beskriva årstidernas växlingar och hur dessa växlingar påverkar växter och djur eller för att redogöra för vattnets kretslopp och samhällets beroende av vatten.

Förmågan att jämföra och reflektera över sambanden mellan livsstil, miljö och hälsa

Förmågan omfattar att kunna resonera genom att *jämföra och reflektera över livsstil, miljö och hälsa, beskriva samband dem emellan* och använda kunskaperna i olika sammanhang, till exempel för att förbättra det egna välbefinnandet eller delta i miljöarbetet på skolan. Förmågan innefattar att kunna föra resonemang om livsstil, miljö och hälsa och dra slutsatser om hur olika val medför olika konsekvenser för såväl individen som för samhället.

Förmågan att söka, granska och värdera information från olika källor och göra egna överväganden

I den här förmågan ingår att kunna *söka och granska information* och källor samt *värdera* deras trovärdighet och relevans. Förmågan att *göra egna överväganden* innefattar att kunna använda informationskällor för att dra slutsatser men också att kunna tänka kritiskt i förhållande till egna resultat och slutsatser och andras argument.

Förmågan att genomföra undersökningar med naturvetenskaplig anknytning

I förmågan att *genomföra undersökningar med naturvetenskaplig anknytning* ingår att med utgångspunkt från aktuella händelser belysa naturvetenskapliga samband. Här ingår kunskaper om allt ifrån hur man formulerar frågor och väljer undersökningsmetod till hur man hanterar material och utrustning, värderar resultat och drar slutsatser. Det ingår också att kunna beskriva och dokumentera undersökningar på olika sätt.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i frågor som rör till exempel hälsa, natur och miljö och i samtal om dessa och i andra frågor som rör naturvetenskap behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler* i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan observation och slutsats eller mellan fast form, flytande form och gasform. I förmågan ingår att kunna använda dem i olika sammanhang och uttrycka sig muntligt, skriftligt, i bild och med andra uttrycksformer.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i ämnet naturorienterande ämnen är indelat i fem olika kunskapsområden; Mönster och strukturer i naturen, Naturvetenskap i vardagen, Kropp och hälsa, Metoder och arbetssätt samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9.

Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Mönster och strukturer i naturen

Kunskapsområdet Mönster och strukturer i naturen sträcker sig från det stora till det lilla, från universum till elevernas närmiljö och låter eleverna möta många olika slags mönster och strukturer i naturen. Undervisningen kan ta sin utgångspunkt i elevernas egna frågor, till exempel om hur man vet att jorden snurrar, vad blixn och åska är och varför vissa fåglar flyttar.

Jordens, solens och månens rörelser

Hur blir det dag och natt? Hur kan det komma sig att det finns årstider? Svaret på dessa och andra liknade frågor besvaras genom innehållet i *sol, måne och planeter* som eleverna får möta i årskurserna 1–6. I årskurserna 7–9 ska de även få kunskap om deras *rörelser i förhållande till varandra*. Innehållet och frågorna öppnar för att eleverna ska komma i kontakt med modelltänkande och möta modeller av himlakropparnas rörelser.

Uppkomst och utforskning av universum

De existentiella perspektiven i NO kommer tydligast in i det centrala innehållet i årskurserna 7–9 om *universums uppkomst och livets utveckling*. Som en konkret och intresseväckande ingång till studier av solsystemen kan innehållspunkten *människan i rymden och användningen av satelliter* fungera. Undervisningen kan också utgå från elevernas egna frågor om vad en människa är och hur människan skiljer sig från djuren för att sedan belysa naturvetenskapens världsbild, genom till exempel big bang och *evolutionsteorin*.

Årstidsväxlingar i naturen

Innehållet *olika vädertyper och väderfenomen* och *årstidsväxlingar och kännetecken för de olika årstiderna* anges i årskurserna 1–6. Det innebär att undervisningen ska behandla förändringar som går att mäta eller observera i naturen under året, till exempel hur några växter och djur överlever vintern. Sådana förändringar består ofta av *livscyklar hos några växter och djur och överlevnadsstrategier hos några växter och djur beroende på årstid*. Det kan innebära att eleverna gör temperaturmätningar, observationer och utforskar olika faser i växters och djurs livscyklar. I årskurs 1–6 ingår *djur och växter i närmiljön och hur de kan sorteras*. Det kan ge eleverna möjlighet att undersöka olika typer av organismer och liksom Linné sortera och gruppera dem utifrån likheter och olikheter i egenskaper.

Organismers liv, ekosystems energiflöde och kretslopp av materia

I årskurserna 7–9 lyfter kursplanen fram innehållet *näringskedjor* och *ekosystem i närmiljön*. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om olika former av samspel mellan växter och djur och hur detta bidrar till ekologisk mångfald. Samtal och reflektion om till exempel nedbrytarnas plats i näringskedjan eller varför det finns fler växtätare än rovdjur är exempel på frågor som kan behandlas. *Fotosyntes och förbränning*

hör till samma innehållspunkt och här är det meningen att eleverna ska få kunskap om reaktionernas innebörd och få förståelse för att de båda är centrala delar i olika kretslopp.

Vatten har en central plats i kursplanen. I årskurserna 1–6 möter eleverna *vattnets olika former*; is, vatten och ånga, vilket kanske lockar till vattenexperiment. Eleverna ska också ges möjligheter att utveckla kunskaper om *vattnets betydelse för liv på jorden*, kanske genom att diskutera på vilka sätt människor, djur och växter använder sig av vatten.

I årskurserna 7–9 möter eleverna *vattnets kretslopp* i naturen och samhället, vilket knyter an till innehållspunkten *människans beroende av och påverkan på naturen och vad detta innebär för en hållbar utveckling*. Begreppet hållbar utveckling innehåller en ekologisk, en social och en ekonomisk dimension som alla är ömsesidigt beroende av varandra. I NO ligger fokus främst på den ekologiska dimensionen som innehåller ambitionen att värna och säkra en rättvis tillgång till vatten och andra naturresurser, bevara biologisk mångfald, minska energianvändningen och öka andelen förnybara energikällor.

Naturvetenskap i vardagen

Det här kunskapsområdet tar upp egenskaper hos och användningsområden för material, elektricitet, energi, kemikalier och annat som hör vardagen och samhället till.

Egenskaper hos och användning av material och källsortering

Att sortera handlar om att klassificera utifrån givna egenskaper. Med innehållet *materials egenskaper och hur de kan sorteras* avser kursplanen att eleverna i årskurserna 1–6 utifrån undersökningar och sorteringar ska få möjlighet att lära sig olika materials egenskaper, till exempel att trä och papper är brännbart, men inte metall och glas. På så sätt kan eleverna få kunskap och argument för att bidra till *källsortering och återvinning av vardagliga föremål*.

I årskurserna 7–9 ska eleverna förutom att få kunskap om *materialutveckling* även få kunskap om *hur människan har använt och utvecklat nya material genom historien*. Frågor att samtala om kan till exempel vara när, var och hur kom man på att utvinna järn, tillverka tyg, glas och plast och hur gick tillverkningen till? Hur har materialen utvecklats och använts?

Energins flöde, olika energikällor och energianvändningen i samhället

Till vardags används ordet energi på ett annorlunda sätt än inom naturvetenskapen. Då är energi något som kan produceras och förbrukas. Inom naturvetenskap är energi ett abstrakt begrepp som bara kan iakttas indirekt i samband med energiöverföringar, till exempel när en lampa lyser och blir varm då energi överförs till den från ett batteri. Energin förbrukas inte utan omvandlas när den flödar genom och mellan olika system, till exempel batteriet och lampan.

Energi är ett centralt begrepp inom naturvetenskapen som eleverna ska få möta under hela grundskoletiden. I årskurserna 1–6 i form av *energianvändning i hemmet*, i årskurserna 7–9 ska undervisningen behandla användningen av *elektriska kretsar*

och *magneter*. Eftersom de elektriska kretsarna är dolda i så gott som all utrustning omkring oss behöver de synliggöras för att eleverna ska bli medvetna om dem. Till exempel genom att konstruera enkla kretsar med batterier och lampor kan eleverna på ett konkret sätt utveckla förståelse för hur en elektrisk krets ska kopplas. Eleverna ska även få möjlighet att utveckla kunskaper om enkla kretsar i vardaglig elektrisk utrustning. Det kan till exempel innebära att undersöka en ficklampa och se hur strömmen går från batteriet, följer ledningen, tar sig igenom lampan och kommer tillbaka till batteriet. Energianvändningen i hemmet utvidgas i årskurserna 7–9 till *energianvändning i samhället*. Utvidgningen i årskurserna 7–9 innefattar också *kärnkraft, fossila och förnybara bränslen* och deras *för- och nackdelar när det gäller miljön*. Här kan olika frågor belysas som till exempel; vilka energislag var vanliga förr i tiden, vilka används idag och vilka kommer att bli vanliga i framtiden?

Kemikalier i hemmet och samhället

I årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *vanliga kemikalier i hemmet och i samhället* och även lära sig *hur de används och hanteras på ett säkert sätt samt hur de påverkar hälsa och miljö*. Genom att eleverna får möta ett innehåll som handlar om vanliga kemikalier, till exempel diskmedel och målarfärg, kan eleverna utveckla en medvetenhet om hur olika produkter kan bidra till att underlätta våra liv, hur de påverkar oss och vår miljö på olika sätt och att de behöver hanteras på särskilda sätt. Här kan också frågor om brandskydd och brandsläckning behandlas.

Verksamheter och aktuella samhällsfrågor som rör naturvetenskap

Kursplanen lyfter under hela grundskoleåren fram *verksamheter i närsamhället som rör naturvetenskap*. Det kan till exempel handla om olika former av naturbruk, kraftverk, tillverkningsindustrier eller anläggningar för återvinning. Eleverna ska också på många olika sätt ges tillfälle att möta och tillsammans diskutera *aktuella samhällsfrågor som rör naturvetenskap* för att fördjupa sina kunskaper, bilda sig egna uppfattningar och se att kunskaper i naturvetenskap är relevanta och användbara i samhällsdebatten.

Kropp och hälsa

Innehållet *Kropp och hälsa* ska bidra till att eleverna utvecklar kännedom om kroppen i förhållande till hälsofrågor. Kunskapsområdet handlar även om hälsa i relation till sjukdom, om sexualitet och kroppens utveckling under ungdomstiden.

Människans kroppsdelar

Innehållet *människokroppen och kroppsdelarnas namn och funktion* i årskurserna 1–6 ska i första hand behandla de delar av kroppen som eleverna kan se eller känna på, medan *kroppens organ, deras namn, placering, utseende och funktion* ingår i årskurserna 7–9. I anslutning till kroppsdelarnas och organens funktion finns det möjligheter att samtala om olika funktionsnedsättningar, på vilket sätt de kan påverka en människas vardag och vilka anpassningar som kan behöva göras i samhället. Beroende på vilka erfarenheter eleverna själva har kan det vara relevant att även ta upp hjälpmedel som rullstol, teckenspråk eller blindskrift.

Det är en central uppgift för undervisningen i NO att utveckla elevernas kännedom om kroppen i förhållande till hälsofrågor. Sådana kunskaper kan vara betydelsefulla då eleverna besöker till exempel hälso- eller tandvården för att de ska förstå vad som kan hända där och varför.

Betydelsen av mat, sömn, hygien och sociala relationer

Med innehållet *hur hälsan påverkas av kost, motion, sömn, sociala relationer och beroendeframkallande medel* avser kursplanen att undervisningen genom hela grundskolan, utan att moralisera, ska behandla frågor som rör elevernas egen hälsa. Samtal om detta kan ta sin utgångspunkt i vardagen och handla om till exempel olika mat-, sömn- och motionsvanor som kroppen mår bra av alternativt tar skada av. I årskurserna 7–9 vidgas hälsoperspektivet till att innefatta *virus, bakterier, smittspridning och infektioner samt förebyggande hälsovård*, som till exempel vikten av att tvätta händerna, hosta och nysa i armvecket och skillnaden mellan hur en bakterieinfektion och en virusinfektion kan botas. Här finns också en möjlighet att lyfta blicken och titta på människans levnadsförhållanden ur ett samhällsperspektiv eller ur ett globalt perspektiv. Frågor om vad till exempel brist på mat, mediciner och rent vatten betyder för människans hälsa kan kopplas till frågor om hållbar utveckling.

Sexualitet, reproduktion och värdefrågor

I årskurserna 1–6 ska eleverna få möta innehållet *pubertet och hur den inverkar på individen* samt *sexualitet, reproduktion och olika slags relationer*. I årskurserna 7–9 återkommer innehållet med tillägg som berör *identitet, relationer, kärlek och ansvar*. Eleverna i de senare årskurserna ska också möta innehållet *preventivmetoder och sexuellt överförbara sjukdomar*. Genom en helhetssyn där de fysiska och känslomässiga aspekterna av sexualiteten behandlas, avser kursplanen att öka elevernas möjligheter att känna trygghet i den egna kroppen och identiteten och samtidigt bidra till en förståelse för att sexualitet och samlevnadsformer kan se ut på olika sätt. Undervisningen ska förmedla vikten av att utifrån respekt för sina egna tankar och känslor även ta ansvar för andra i olika former av relationer. På så sätt kan eleverna förstå sig själva i förhållande till världen och utveckla motbilder mot till exempel stereotypa könsroller, odemokratiska förhållanden och inställningen att en familj måste bestå av mamma, pappa och barn.

Sinnesupplevelser av ljus, ljud, temperatur, smak och doft

Människans upplevelser av ljus, ljud, temperatur, smak och doft med hjälp av olika sinnen handlar om hur vi upplever vår omvärld på olika sätt. Upplevelsen innehåller tre sammankopplade delar, som eleverna i årskurserna 1–6 ska få utforska: Ljud och andra fenomen i omvärlden, människans sinnen som kan uppfatta fenomen och slutligen den estetiska upplevelsen av fenomenen. Detta kan innebära att eleverna får möjlighet att utforska hur ljud uppkommer till exempel genom olika instrument och koppla ihop ljuds egenskaper med hur de uppfattas av örat. Genom att ge värdeomdömen om vilka ljud som upplevs som behagliga respektive obehagliga får eleverna sätta ord på den estetiska upplevelsen av fenomenet ljud.

I årskurserna 7–9 återkommer och fördjupas fenomenen ljud och ljus så att eleverna får möjlighet att relatera egenskaper hos dessa fenomen till örats och ögats funktion och dessutom diskutera ljudmiljöer ur ett hälsoperspektiv.

Metoder och arbetssätt

Kunskapsområdet Metoder och arbetssätt finns med under hela grundskoletiden och innebär att eleverna ska ges möjlighet att lära sig naturvetenskapliga metoder för att göra systematiska undersökningar, såväl inomhus som utomhus.

Fältstudier, experiment och sorteringar

För att eleverna ska bli förtrodda med naturvetenskapliga arbetssätt lyfter kursplanen under hela grundskoletiden fram ett centralt innehåll om hur *fältstudier, experiment och sorteringar* genomförs och används i ett utforskande av närmiljön. Genom att på ett systematiskt sätt få ta del av undersökningens olika delar ges eleverna förutsättningar att utveckla insikter i hur man kan utforma olika undersökningar för att söka svar på frågor om människan och naturen. I fältstudier kan eleverna få utforska närmiljön tillsammans och uppleva olika vädertyper och årstider samt undersöka material, vatten, djur och växter. Genom att ställa frågor om omvärlden, utforska hur den ser ut eller fungerar och sedan jämföra sina resultat med andras får eleverna erfara att de själva kan ta reda på saker. De får samtidigt möjligheter att utveckla sitt kritiska tänkande i samtal om varför avläsningarna av till exempel utetemperaturen blir olika från gång till gång och hur man kan tolka slutresultatet i ett experiment om vad som flyter respektive sjunker i vatten.

Dokumentation av undersökningar

I all naturvetenskap är det centralt att dokumentera vad man gör. I en dokumentation visar man hur en undersökning har utförts, vilka resultat den har gett och vilka slutsatser man dragit. Därför ingår *dokumentation och redovisning av undersökningar och sorteringar med hjälp av skrift, bild och andra uttrycksformer* som ett centralt innehåll under hela grundskoletiden. Tanken är att när eleverna dokumenterar på många olika sätt ökar deras möjligheter att befästa sina kunskaper och göra begrepp till sina egna. Här finns också goda möjligheter till samtal i klassen om undersökningarnas resultat.

Dokumentationen kan till exempel handla om att kontinuerligt rita, skriva och mäta hur ett solrosskott utvecklas från den dag eleverna sår varsitt frö till dess plantan har blivit stor. Eleverna kan också dokumentera observationer av solens upp- och nedgång med hjälp av ett diagram. Experiment kan ofta dokumenteras med bilder eller tabeller som följer experimentets olika steg, till exempel avdunstning av vatten i ett glas. Digitalkamera är ett annat bra hjälpmedel vid dokumentation.

Berättelser om naturvetenskap

Det finns många ingångar till naturvetenskapen. En ingång kan vara *berättelser, myter, sagor och konst med naturvetenskaplig anknytning*. Genom att eleverna får ta del av sådana skildringar under hela grundskoletiden öppnas nya dörrar till å ena sidan naturvetenskapen och å andra sidan konst, film och litteratur.

I samband med detta beskriver kursplanen innehållet *berättelser om naturvetenskapliga upptäckter och framsteg genom tiderna* i årskurserna 7–9. Genom sådana berättelser avser kursplanen att eleverna ska få en förståelse för naturvetenskapens karaktär och utveckling. Det handlar till exempel om att undersökningar och teorier har utvecklats i ett växelspel där nya undersökningsmetoder och redskap har lett till nya kunskaper. Om äldre teorier har visat sig vara oanvändbara har de förkastats och ersatts med nya. Insikter om detta kan bidra till att utveckla förståelse för att frågorna har fått olika svar i olika tider och i olika kulturer.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom de naturorienterande ämnena*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på djur, kroppsdelar, kemiska processer, fysikaliska storheter med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i samtal om vardagliga händelser och berätta om undersökningar och resultat.

Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder dokumentera och redovisa sina undersökningar och resonemang får eleverna möjlighet att använda relevanta ord och begrepp för att motivera sina ställningstaganden, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocessen och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i NO ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Jämföra och reflektera över mönster och strukturer i naturen

I den här förmågan utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven resonerar om och beskriver himlakroppar, växters och djurs livscyklar, vattnets former och betydelse samt källsortering och återvinning. I senare årskurser handlar det om mer komplexa mönster; himlakropparnas rörelser, livets uppkomst och utveckling, vattnets kretslopp samt samhällets vattenanvändning och energikällor. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i sina resonemang och beskrivningar. Det ligger också en progression i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på att eleven ger välgrundade förslag på val som leder mot en hållbar utveckling.

Jämföra och reflektera över sambanden mellan livsstil, miljö och hälsa

Här ligger en progression i de tidigare årskurserna genom att det i de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att beskriva människokroppens delar och dess funktioner, livsstilens betydelse för hälsa respektive ohälsa samt elevens reflektioner över puberteten, sexualitet, olika relationer och samlevnadsformer. I årskurserna 7–9 ökar kraven på elevernas kunskaper om människokroppen till att kunna beskriva människokroppens organ, men också ögat och örat. På de högre betygsnivåerna krävs också ökat djup i elevernas resonemang om hälsofrågor och förebyggande hälsovård, kärlek och relationer, identitetsfrågor, sexualitet och ansvar samt preventivmetoder.

Söka, granska och värdera information från olika källor och göra egna överväganden

I den här förmågan ligger det en progression i allt högre krav på elevens sätt att granska information ur trovärdighets- och relevansaspekter, i de tidigare årskurserna med en begränsning till givna källor. På de högre betygsnivåerna krävs att eleven visar ett ökat djup i sin kritiska granskning av informationen.

Genomföra undersökningar med naturvetenskaplig anknytning

Eleverna ska under alla årskurserna genomföra olika sorters undersökningar, i de tidigare årskurserna enkla undersökningar och sorteringar. I de senare årskurserna och på de högre betygsnivåerna ökar kraven på elevens sätt att genomföra undersökningarna. Dessutom ställs allt högre krav på kvaliteten i elevens dokumentation av genomförda arbeten och resultat.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om hälsa, natur och miljö och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Samhällsorienterade ämnen: geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap

Kursplanen i samhällsorienterade ämnen (SO) inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs människors behov av att försöka förstå och förklara sina levnadsvillkor och de sociala sammanhang som de ingår i, vilket har kommit till uttryck i till exempel historieskrivning, religioner och samhällskunskap. Vidare att det är alla människors ansvar att utveckla ett samhälle som präglas av demokratiska värden och att förvalta jorden så att en hållbar utveckling blir möjlig.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *jämföra och reflektera över olika historiska händelser, gestalter och tidsperioder* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna reflekterar över dåtidens religioner, samhällsstrukturer, geografiska förhållanden och levnadsvillkor, använder ämnesspecifika begrepp samt granskar sina källor kritiskt.

I det samhällsorienterade ämnet sammanfattas syftestexten i sex olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. De fyra första förmågorna knyter an till var sitt ämne som ingår i SO-ämnet, geografi, historia, religions- och samhällskunskap. De två sista förmågorna är ämnesövergripande och gäller för det samhällsorienterade ämnet i sin helhet. Förmågorna kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att jämföra och reflektera över olika historiska händelser, gestalter och tidsperioder

Det är viktigt att elever får en historisk referensram och ett historiemedvetande. Det innebär att eleverna ska få kunskaper om, kunna *jämföra och reflektera över historiska händelser och gestalter* som har skapat och förändrat samhällen och kulturer under olika tidsperioder och att kunna beskriva och resonera om deras samband, likheter och skillnader. Historien är full av spännande händelser och färgstarka personligheter som kan stimulera fantasin och skapa möjligheter till reflektion. Kunskaper om gångna tider fungerar som referenspunkter i livet. De berikar tillvaron genom att ge oss jämförelsematerial som går utöver de egna erfarenheterna och kan hjälpa oss att se vår egen tillvaro i ett större sammanhang. Historiemedvetande ger möjligheter till perspektiv och utveckling av förståelse för det förflutna, nutiden och framtiden. I förmågan ingår också att kunna jämföra och reflektera kring tidslinjer och visa förståelse för historiska sammanhang och utvecklingslinjer.

Förmågan att jämföra och reflektera över kristendomen, andra religioner och andra livsåskådningar

Utgångspunkten i kursplanen när det gäller denna förmåga ligger i de frågor om livet och tillvaron som människor har ställt sig i alla tider, och som kommer till uttryck i till exempel traditioner, heliga platser, ritualer, levnadsregler, berättelser och myter. Förmågan omfattar att kunna jämföra religioner och andra livsåskådningar i det egna samhället och på andra håll i världen och beskriva samband, likheter och skillnader dem emellan. Den omfattar också att kunna resonera om livsfrågor, identitet och etik och använda kunskaperna för att förstå omvärlden och själv utvecklas som människa.

Förmågan att jämföra och reflektera över olika geografiska förhållanden, platser, regioner och levnadsvillkor

I dagens globaliserade värld har elever större behov än tidigare av att kunna orientera sig geografiskt i ett större sammanhang. Förmågan handlar om att *kunna jämföra och reflektera över olika geografiska förhållanden, platser, regioner och levnadsvillkor*. Geografiska kunskaper innefattar rumsligt medvetande som innebär att kunna sätta sig själv i relation till världen. Förmågan omfattar också att kunna jämföra och reflektera över människors levnadsvillkor på olika platser i världen, men också reflektera över hur mänskliga verksamheter och processer i naturen har påverkat och påverkar jordytans former i olika delar av världen.

Förmågan att reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt

Grundläggande demokratiska värden finns som övergripande mål i läroplanen och undervisningen i SO har ett huvudansvar för elevernas kunskaper om de demokratiska värdenas betydelse för och tillämpning i samhällslivet. Förmågan handlar om att kunna *jämföra och reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt* som innefattar alla de värden och principer som gradvis har fogats och kan komma att fogas till demokratibegreppet. De finns inte preciserade i läroplanen, men här ingår kunskaper om demokratiska fri- och rättigheter och skyldigheter och om möjligheter för individer och grupper att påverka samhällsutvecklingen.

Med *demokratiska arbetssätt* menas här olika former för idéutbyte, samarbete och gemensamt beslutsfattande på olika nivåer. Om ett demokratiskt arbetssätt finns med som en röd tråd i skolan kan eleverna få förståelse för och kunskaper om ett sådant sätt att arbeta. Genom att kontinuerligt arbeta i demokratiska former kan eleverna känna igen demokratiska processer, i vilka ingår bland annat att kunna lyssna, diskutera och formulera ställningstaganden. Härigenom ökar elevernas förutsättningar att kunna agera och fatta ansvarsfulla beslut i vardags- och samhällslivet.

Förmågan att söka, granska och värdera information från olika källor och göra egna överväganden

Information översköljer oss dagligen. För att inte eleverna ska bli passiva mottagare av det ständiga flödet av information ska eleverna ges möjligheter att utveckla en förmåga *att söka och granska information och källor* samt värdera deras trovärdighet och relevans. Förmågan att söka information utvecklas genom att eleverna får möta olika typer av

informationskällor och bli förtrogna med dem. Att värdera källor innebär att kunna bedöma källors relevans och trovärdighet. I ett sådant förhållningssätt ingår att kunna skilja fakta från värderingar och ställa enkla frågor om informationens avsändare, budskap och syfte. Förmågan att *göra egna överväganden* innefattar att kunna använda informationskällor för att dra slutsatser men också att kunna tänka kritiskt i förhållande till egna resultat och slutsatser och andras argument. Härigenom ökar elevernas förutsättningar att delta i diskussioner om samhällsfrågor och vara aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel samhällslivet, i undersökningar av verkligheten och i samtal om historiska händelser, livsfrågor, natur- och kulturlandskap och samhällsfrågor behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler*.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan orsaker och konsekvenser eller mellan identitet, livsstil och grupptilhörighet.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i ämnet samhällsorienterande ämnen är indelat i fem olika kunskapsområden; Att leva tillsammans, Att leva i Sverige, Att leva i världen, Att undersöka verkligheten samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9.

Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Att leva tillsammans

Kunskapsområdet Att leva tillsammans beskriver ett innehåll där elevernas tankar och de nära relationerna står i fokus. Det berör förutsättningar och villkor för umgänget med andra människor i familjen, skolan och samhället.

Livsfrågor, identitet och etik

Innehållet *livsfrågor med betydelse för eleven* i årskurserna 1–6 utgår från elevernas vardag och behandlar deras frågor om till exempel kamratskap, rättvist och orättvist. Med utgångspunkt i vardagliga sammanhang ska undervisningen ge eleverna möjligheter

att reflektera över *konsekvenser av egna och andras handlingar och ställningstaganden*. På så sätt kan undervisningen bidra till en djupare förståelse för konsekvenstänkande till gagn för exempelvis studier och umgänge med andra.

I årskurserna 7–9 vidgas innehållet om livsfrågornas betydelse till att behandla även *identitet och identitetsskapande i relation till kön, sexualitet och livsstil*. Det handlar om identitetsskapande för individen själv, men också för individen som en del i olika grupper och i samhället. Genom att ta upp frågor kring vad identitet är, individens olika identiteter och faktorer som kan påverka individens identitetsskapande bidrar undervisningen till att öka elevernas kunskaper om och förståelse för hur vi socialiseras och formas som individer.

Undervisningen för de äldre eleverna ska också behandla *hur livsfrågor skildras i olika religioner och andra livsåskådningar* och vad dessa *kan betyda för människors identitet, livsstil och grupptillhörighet*. De ska också ges möjligheter att diskutera *konfliktlösning och vardagliga moraliska dilemman*, till exempel hur man kan hantera olika åsikter. Samtal om etiska frågeställningar ger eleverna möjlighet att erfara att etiska värderingar ofta hänger samman med identitet, livsstil, grupptillhörighet eller religioner och andra livsåskådningar.

Normer och regler

I alla sammanhang där olika individers intresse och behov krockar med varandra finns en risk för att det uppstår konflikter. Med utgångspunkt i vardagliga situationer i skola, sportsammanhang och sociala medier ger kursplanen i SO möjligheter för eleverna i årskurserna 1–6 att reflektera över och diskutera *normer och regler* i vardagen. På så sätt kan undervisningen bidra till en djupare förståelse för samspelet mellan individer i samhället och för hur gemensamma beslut ibland måste gå före individens.

Innehållet *trafikregler och hur man beter sig i trafiken på ett säkert sätt*, som finns för hela grundsärskoletiden, fungerar som ett elevnära exempel på behov av gemensamma normer och regler. Forskning visar emellertid att undervisning om trafikregler inte självklart leder till att färre barn skadas i trafiken. Det finns istället en risk för att trafikundervisning leder till en övertro på barns förmåga att bete sig säkert i oberäkneliga trafikmiljöer. Det går därför inte att ta för givet att eleverna är mogna att röra sig själva i trafiken bara för att de har fått trafikundervisning.

Är normer och regler alltid av godo, eller finns det normer som upplevs som orättvisa och begränsar individens möjligheter? Måste man följa regler och lagar? Vad händer om man inte gör det? I samtal om detta kan innehållet i årskurserna 1–6 *Normer och regler i elevens vardag, till exempel i skola, sportsammanhang och sociala medier* ge en bra grund. Normer och regler följs upp i årskurserna 7–9 med innehållet *Samhällets behov av lagstiftning, några olika lagar och påföljder. Kriminalitet och dess konsekvenser för individen, familjen och samhället. Sveriges grundlag*.

Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i demokratiska samhällen är en annan innehållspunkt i årskurserna 7–9. En förutsättning för att kunna vara en aktiv medborgare är att man känner till att staten garanterar individen

ett antal demokratiska *fri- och rättigheter*, till exempel yttrandefrihet och mötesfrihet, och att individen i gengäld måste följa demokratiskt fattade beslut, som till exempel att betala skatt och respektera andra individers fri- och rättigheter.

Att leva i Sverige

Det här kunskapsområdet behandlar elevernas hembygd och Sverige och ligger erfarenhets- och kunskapsmässigt nära elevernas livsvärld, speciellt i årskurserna 1–6 och kan därför bidra till att skapa en känsla av samhörighet.

Hemortens och Sveriges historia. Litterära skildringar av livet förr och nu

Innehållet *skildringar av livet förr och nu i litteratur, sånger och filmer* återkommer under hela grundsärskoletiden och låter eleverna komma i kontakt med beskrivningar av människors levnadsvillkor under olika tider. Innehållet öppnar för jämförelser mellan elevernas egen tid och den tid som har varit. Det kan vara utvecklande för eleverna att få arbeta med sin egen historia. Då kan de med hjälp av föräldrar och släktingar kanske göra en egen släktforskning.

I årskurserna 1–6 möter eleverna dessutom *hemortens historia* som tar avstamp i *vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor under olika perioder*. Att kunna leva sig in i hur människor levde förr i den egna hemorten kan bidra till en ökad förståelse för vår egen tid och för att eleverna själva är en del av historien.

Sveriges historia lyfts fram i kronologisk ordning, den börjar i *barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor under forntiden* i årskurserna 1–6 och fortsätter i årskurserna 7–9 fram till nutid. För att bidra till igenkännande och underlätta förståelsen för levnadsvillkor under olika tider och för olika grupper, ska såväl barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor synliggöras. För att jämföra och skapa struktur kan det vara bra att återkomma till samma frågeställningar, till exempel; Vad åt man? Vad hade man på sig? Hur bodde man?

Kursplanen avser även att konkretisera historien genom ett innehåll som handlar om hur forntiden *kan iakttas i vår tid genom spår i naturen* i årskurserna 1–6. Här kan eleverna få tolka förhistoriska lämningar som erinrar om vårt förflutna och markerar platser av betydelse för forntidens människor.

Genom till exempel dramatiseringar och berättelser som elever och lärare skapar tillsammans kan historien konkretiseras och göras levande i undervisningen. En annan brygga mellan det förflutna och nuet i årskurserna 1–6 är *berättelser om gudar och hjältar i antik och nordisk mytologi*. Sådana berättelser utgör kulturella referenspunkter som många människor runt om i världen känner till. Genom att ta del av sådana berättelser öppnas nya dörrar till historiska tankevärldar men också till konst, film och litteratur för eleverna.

I årskurserna 7–9 ska eleverna möta *vikingatid, medeltid, stormaktstid och frihetstid och Sveriges historia från cirka år 1850 till nutid*. Men innehållet ska även breddas till att behandla långsiktiga skeenden, framträdande gestalter, barns, kvinnors och

mäns levnadsvillkor, idéer och avgörande händelser ska presenteras och bearbetas på ett sådant sätt att de skapar ett sammanhang för eleverna. Även här kan människors levnadsvillkor behandlas genom frågor om vardagslivet, men undervisningen ska även synliggöra *centrala händelser och gestalter*. Kursplanen ger endast exempel på vad detta kan vara och överläter åt lärare att i planering tillsammans med eleverna bestämma innehållet.

Kristendomens roll

En del i det centrala innehållet om Att leva i Sverige handlar om *kristendomens roll* i Sverige. Religionen och kyrkan har haft stor betydelse för utvecklingen i vårt land under tusen år. Det har motiverat att kursplanen för årskurs 1–6 behandlar *kristendomens värderingar och kultur i det svenska samhället*. I årskurserna 7–9 behandlas sedan kristendomens utveckling i Sverige, *från enhetskyrka, till religiös mångfald och sekularisering*. För att kunna följa denna utveckling behöver dagens situation och de samhällsförändringar som bidragit till att skapa den behandlas i undervisningen.

Samhällsfunktioner, entreprenörskap, demokrati och minoritetsfrågor

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad den offentliga sektorn omfattar och har omfattat vilket varierar kraftigt under olika perioder.

I årskurserna 1–6 introduceras en bredare samhällsförståelse genom att man lyfter fram *samhällsfunktioner och samhällsservice i närsamhället, till exempel räddningstjänst, sjukvård, fritids- och kulturutbud*. Detta följs upp av att det centrala innehållet i årskurserna 7–9 behandlar *yrken och verksamheter i närområdet*. Innehållet kan erbjuda elever i de senare åren i grundsärskolan kontaktytor mellan skolan och lokalt arbets-, förenings- och kulturliv. Undervisningen kan skildra yrkeslivet genom att till exempel göra jämförelser mellan olika yrken.

I årskurserna 7–9 ska också *entreprenörskap* vara ett inslag i undervisningen i SO. I läroplanen framhålls att stimulans av elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att pröva egna idéer och lösa problem främjar entreprenörskap. Genom att bidra till att eleverna utvecklar ett sådant förhållningssätt ges eleverna förutsättningar att bli aktiva samhällsmedborgare som kan omsätta idéer i handling.

Efter att i årskurserna 1–6 ha behandlat demokratibegreppet och *hur demokratiska beslut fattas i skolan* utökas innehållet i årskurserna 7–9 på med *politiska val och partier i Sverige och riksdag och regering och deras olika uppdrag samt individers och grupperns möjligheter att påverka beslut och samhällsutveckling*. Det kan här vara viktigt att i undervisningen utgå från elevernas egna frågor om politik och öppna för diskussioner om politiska ideologier.

Inom ramen för lagar och demokrati ska eleverna i årskurs 7–9 få kännedom om *de nationella minoriteterna*; samer, judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har historiska rötter i Sverige som går längre tillbaka i tiden än vad andra etniska, religiösa och språkliga minoriteter har. Eleverna ska även få kännedom om att samerna, utöver sin ställning som nationell minoritet, har speciella rättigheter som Sveriges enda urbefolkning.

Minoritetsfrågorna ligger nära innehållet *immigration till Sverige förr och nu*.

Immigration är en viktig aspekt för att förstå olika gruppers situation i dagens mångkulturella samhälle. Genom att till exempel koppla elevgruppens egna erfarenheter av immigration till större världspolitiska händelser kan undervisningen knyta människors personliga upplevelser till internationell historia och politik.

Att leva i världen

Alla elever har uppfattningar om världen och behöver internationella utblickar för att se hur deras egen tillvaro passar in i ett större sammanhang. Detta kunskapsområde innefattar världsreligioner, världshistoria, geografiska förhållanden i världen samt aktuella samhällsfrågor i Sverige och världen.

Världsreligioner

Med begreppet *religioner* avses föreställningar om att det finns övermänniskliga väsen och/eller en moralisk ordning i tillvaron som inte är skapad av människan. Begreppet avser också verklighets- och moraluppfattningar samt handlingar som tar sin utgångspunkt i sådana föreställningar. Med *andra livsåskådningar* avses världsbilder, moraliska system och meningssystem som inte har sin grund i föreställningar om övermänniskliga väsen och en gudomlig moralisk ordning. Andra livsåskådningar ska förstås i en vid mening och innefattar allt från välkända former av sekulära åskådningar, som till exempel humanism och existentialism, till människors personliga åskådningar.

I årskurserna 1–6 ska eleverna möta *religiöst motiverade levnadsregler, ritualer, högtider, symboler och berättelser inom kristendom, judendom och islam* och i årskurserna 7–9 *inom buddism och hinduism*. Urvalet av världsreligioner är motiverat utifrån flera överväganden: religionernas antal anhängare globalt och nationellt, deras relevans i ett svenskt och internationellt sammanhang och för elevernas livsvärld, kopplingar till erkänd nationell minoritetsgrupp samt religionernas historiska betydelse. Uppräkningen av religionerna ska inte uppfattas som att dessa utgör klart avgränsade, enhetliga och oföränderliga traditioner. Inom alla världsreligioner finns en stor variation i tolkningar och handlingsmönster och etiketterna fyller främst en pedagogisk funktion. Mer konkret innebär detta centrala innehåll att undervisningen ska behandla de konkreta religiösa uttryck som religionsutövande barn och ungdomar brukar möta. Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan skolan bidra till mellanmännisklig och interkulturell förståelse och motverka stereotypa bilder av olika religioner och deras utövare.

Världshistoria från cirka 1900 till nutid

Kunskap om världshistorien från 1900 fram till nutid ingår endast i årskurserna 7–9 och handlar om *historiska gestalter, händelser och tidsperioder i världen med betydelse för vår egen tid*. Kursplanen lyfter särskilt fram *de båda världskrigen, Förintelsen, folkfördrivningar, folkmord och Gulag*. Dessa företeelser under 1900-talet har i allra högsta grad präglat vår tid och ingår därför i den historiska referensram som alla behöver.

Periodens närhet till vår egen tid ökar elevernas möjligheter att reflektera över historisk empati och utveckla förståelse för att människors villkor och värderingar har sett olika ut under olika tider.

Geografiska förhållanden och hållbar utveckling

Var bor det många människor och varför? Varför är andra platser mer glesbefolkade? Sådana frågor kan belysas i årskurs 1–6 i kursplanens centrala innehåll *Förutsättningar i natur och miljö för befolkning och bebyggelse, till exempel mark, vatten och klimat*. Inom närområdet är det möjligt att studera naturgivna faktorer som har påverkat placeringen av byggnader och verksamheter. De geografiska frågorna fördjupas för årskurserna 7–9 i innehållet *Jordytan och på vilket sätt den formas och förändras av människans markutnyttjande och naturens egna processer*. Spår av processer som har byggt upp och omformat jordytan över tid finns överallt i landskapet och kan studeras i varje skolas omgivning. Här läggs en grund för att förstå sambanden mellan dels de mönster naturen skapar i form av exempelvis bergskedjor, flodsystem och *klimat- och vegetationszoner*, dels det kulturlandskap människan ger upphov till. Kunskaper om de processer som formar och förändrar jordytan är användbara i diskussioner om hållbar utveckling men berikar också elevernas möten med olika natur- och kulturlandskap, till exempel genom kunskaper om vilka faktorer som kan påverka uppkomsten av jordskred eller hur en jordbävning uppstår.

Ett annat område för årskurserna 7–9 som kan kopplas samman med förutsättningar i miljön är innehållet *Klimatförändringar och olika förklaringar till dessa* och *Hur klimatförhållanden påverkar människors levnadsvillkor*. Klimatet påverkar förutsättningarna för allt liv på jorden. Det gör att kunskaper om hur klimat uppstår och förändras är av mycket central betydelse. Frågor som kan belysas och diskuteras med eleverna är till exempel: Vad betyder global uppvärmning?, Vilka förklaringsmodeller finns? Vad är växthusgaser och hur påverkar de miljön?

Hållbar utveckling ingår som ett centralt tema i flera ämnen. Det finns olika definitioner av hållbar utveckling och det råder ingen konsensus om hur begreppet ska tolkas. Den definition som kanske fått störst spridning utgår från Brundtlandkommissionens FN-rapport från 1987, "Vår gemensamma framtid". Den lyder: "En hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser våra behov i dag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina". En utbredd tolkning, som tar avstamp i den definitionen, är att hållbar utveckling innehåller en ekologisk, en ekonomisk och en social dimension där alla är ömsesidigt beroende av varandra. Utvecklingen kan sägas vara hållbar när de tre dimensionerna balanserar varandra på ett sätt som inte får negativa konsekvenser för vare sig ekologi, ekonomi eller social sammanhållning över tid. Att anlägga ett hållbarhetsperspektiv kan innebära att ställa frågan: "Hur påverkas ekonomin, naturen och människorna av små och stora beslut på individ- och samhällsnivå, och var ligger den önskvärda balanspunkten mellan de tre dimensionerna?" Förmågan att ställa den frågan är avgörande för om eleverna ska kunna medverka till att utforma framtidens hållbara samhälle.

Eftersom det finns olika uppfattningar om hur dimensionerna bör balansera varandra samt vad som är negativa konsekvenser och för vem så kommer innebörden av hållbar utveckling att variera. Att begreppet är svårångat kan uppfattas som en svaghet, men det är samtidigt också dess styrka eftersom det utmanar till ett ständigt pågående samtal om vilken framtid vi vill skapa tillsammans.

Inom ramen för SO i årskurserna 1–6 tar hållbarhetsfrågorna sin utgångspunkt i miljöfrågor utifrån elevens vardag. Det handlar om hur eleverna själva kan minska påfrestningen på miljön och bidra till hållbar utveckling. Står elektrisk utrustning hemma och i skolan alltid påslagen? Vad gör eleverna med sina kläder när de själva har vuxit ur dem? Genom att samtala om miljöpåverkan utifrån elevnära situationer bidrar undervisningen till att öka elevernas möjligheter att göra självständiga val i miljöfrågor.

Aktuella samhällsfrågor och mänskliga rättigheter

Aktuella samhällsfrågor är ett centralt innehåll som eleverna ska möta under hela grundskoletiden. Samhällsfrågor handlar om hur samhället ska utvecklas framöver. Genom att ta upp aktuella samhällsfrågor i undervisningen får eleverna möjligheter att samtala om och reflektera kring förhållanden och händelser som väcker deras tankar och känslor. Det ger dem också möjligheter att förstå sin samtid och värdera och uttrycka olika ståndpunkter. Undervisningens urval av samhällsfrågor måste ta sin utgångspunkt i överväganden utifrån elevernas ålder, intressen och förståelse samt utifrån aktualitetsaspekter och kopplingar till olika teman och arbetsområden som eleverna ska arbeta med i skolan.

Skolan har till uppgift förmedla och förankra hos eleverna de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. De värden som skolan ska gestalta och förmedla handlar om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet med svaga och utsatta. Därför är *grundläggande mänskliga rättigheter* och *FN:s konvention om barnets rättigheter* ett centralt innehåll i SO årskurserna 1–9, med en fördjupning av de mänskliga rättigheternas innebörd och betydelse i årskurserna 7–9. Kunskaper om barnets rättigheter är dessutom nödvändiga för den enskilda eleven som därigenom kan förstå vilka rättigheter han/hon har och om rättigheterna kränks. I årskurserna 7–9 breddas denna innehållspunkt till att även omfatta *diskrimineringsgrunderna i svensk lag*.

Att undersöka verkligheten

Det centrala innehållet i Att undersöka verkligheten rymmer metoder och verktyg som ska ingå i arbetet med innehållet i de fyra tidigare centrala innehållsområdena i SO för årskurserna 1–9 i grundskolan.

Tidslinjer och tidsbegrepp

Tidslinjer är ett användbart verktyg i årskurserna 1–6. Med detta verktyg kan tidens förlopp åskådliggöras och händelser och skeenden länkas till varandra. Med hjälp av tidslinjer kan eleverna få en kronologisk överblick, jämföra långa tidsrymder med korta och få en bild av avståndet i tid mellan nuet och det förflutna.

Forskning visar att en del elever kan ha svårt med årtal och lättare för att ta till sig relativa *tidsbegrepp*. Därför ingår tidsbegreppen *dåtid, nutid och framtid* i det centrala innehållet och kan med fördel användas som tidsangivelser istället för årtal.

Karta och jordglob

Kartan är en modell av verkligheten som kan visa på olika landskap och deras karaktärer men också synliggöra världens länder, deras position och förhållande till varandra. För att utveckla elevernas geografiska referensram och förmåga att använda kartor är det viktigt att kartorna är återkommande inslag i undervisningen. I årskurserna 1–6 lyfter kursplanen i SO fram innehållet att kunna *orientera sig i närmiljön med hjälp av vägbeskrivningar och kartor*. I det arbetet integreras *namn och läge på platser i närmiljön, storleksrelationer och väderstreck*, som en meningsfull del i arbetet. I årskurserna 7–9 ska elevernas kunskaper fördjupas i hur man använder och tolkar *kartan och dess uppbyggnad med färger och symboler*.

Samtidigt som eleverna arbetar med kartan ska de också använda jordgloben som ett verktyg. I årskurserna 1–6 ska eleverna möta innehållet *Namn på världsdelarna, samt länder och platser som är betydelsefulla för eleven*. I årskurserna 7–9 breddas kunskapen till att omfatta *kontinenternas och världshavens lägen på jordgloben*, men också *namn och läge på länder och platser i Europa, som är betydelsefulla för eleven*. Kursplanen specificerar inte exakt vilka namn som alla elever ska lära sig eftersom aktuella händelser och processer förändrar vilka namn som kan vara mest relevanta och betydelsefulla för eleven. När det gäller namngeografi är det viktigt att namnen inte ses som fristående moment i undervisningen, utan bör vara återkommande inslag som kan integreras i all SO-undervisning.

Fältstudier

I hela grundsärskolan lyfts *fältstudier för att undersöka natur- och kulturlandskap* fram som ett sätt att i SO-ämnet undersöka världen. Fältstudier erbjuder eleverna stora möjligheter att själva upptäcka och undersöka olika företeelser, mönster och processer. Det kan också fungera som en konkret illustration till det som beskrivs i olika läromedel eller i andra källor. Dessutom kan de ge eleverna erfarenhet av ett systematiserat arbetssätt. Avsikten med fältstudier är att eleverna under hela grundsärskoletiden ska få utforska närmiljön tillsammans och uppleva olika typer av landskap. Genom att ställa frågor om omvärlden, utforska hur den ser ut och fungerar och sedan jämföra sina resultat med andras får eleverna erfara att de själva kan ta reda på saker.

Information och informationsspridning

Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen översköljer oss. Information produceras och distribueras i olika syften, och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört och hur vi värderar det.

Eleverna i årskurserna 7–9 ska möta innehållet *olika slags medier och hur individer och grupper framställs i medier, till exempel utifrån kön och etnicitet* men också

Informationsspridning, reklam och opinionsbildning i olika medier. Hur man kan urskilja budskap, innehåll och syfte. Det betyder att kursplanen för fram en viktig aspekt på information – nyhetsbevakning och diskussion om aktuella samhällsfrågor.

Genom att lyfta fram metoder för att söka och värdera information från olika källor i alla årskurser i SO-ämnet, syftar kursplanen till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor. I årskurs 1–6 ska eleverna ges möjlighet att söka information i innehållet *Metoder för att söka information från olika källor, intervjuer, observationer och mätningar* vilket i årskurserna 7–9 breddas till att omfatta *hur man kan värdera, bearbeta och presentera information*. Genom att mäta, känna på, lyssna till och observera sin omgivning och på olika sätt dokumentera och sammanställa resultatet får eleverna tidigt träna på ett undersökande arbetssätt.

Den långsiktiga ambitionen med att söka och kritiskt granska källor av olika slag är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande och förhållningssätt. Utgångspunkt i detta förhållningssätt kan till exempel vara frågor som: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning? Vad är tyckande och vad är fakta?

Ämnesspecifika begrepp

För att eleverna ska kunna läsa, skriva och samtala om samhällsorienterande ämnen lyfter kursplanen under hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom de samhällsorienterande ämnena*. Kursplanen anger inte vilka specifika ord och begrepp som ska tas upp i undervisningen eftersom de inte utgör ett fristående innehåll utan något som eleverna bäst möter i samband med annat innehåll i SO. När eleverna lär sig namn på tidsperioder, politiska partier, religiösa högtider, länder och platser med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i diskussioner om aktuella samhällsfrågor och berätta om undersökningar och resultat.

Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder dokumentera och redovisa sina undersökningar och resonemang får eleverna möjlighet att använda relevanta ord och begrepp för att motivera sina ställningstaganden, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocessen och sätta sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i SO ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Jämföra och reflektera över olika historiska händelser, gestalter och tidsperioder

I den här förmågan utgår progressionen från att eleverna i de tidigare årskurserna resonerar om hemortens historia och forntiden till att de i de senare årskurserna resonerar om händelser och gestalter från vikingatid till frihetstid, Sveriges historia från 1850 och orsaker till och följder av världskrigen. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar att de kan föra bland annat mer välutvecklade och underbyggda resonemang.

Jämföra och reflektera över kristendomen, andra religioner och andra livsåskådningar

Progressionen i den här förmågan ligger i att det ställs allt högre krav i de högre betygsnivåerna på elevens sätt att jämföra och beskriva religionens betydelse i Sverige. I de tidigare årskurserna ska eleverna jämföra och reflektera över kristendomens betydelse förr och nu och i de senare årskurserna över utvecklingen från enhetskyrka till religiös mångfald och sekularisering.

I förmågan att jämföra och reflektera över andra religioner krävs på de högre betygsnivåerna ett ökat djup i elevens resonemang om likheter och olikheter mellan några världsreligioner. Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på elevens sätt att samtala om livsfrågor och i senare årskurser även på elevens resonemang om vad livsåskådningar kan betyda för människor.

Jämföra och reflektera över olika geografiska förhållanden, platser, regioner och levnadsvillkor

När det gäller den här förmågan är utgångspunkten i de tidigare årskurserna att genomföra enkla fältstudier och orientera sig med hjälp av kartor för att i senare årskurser övergå till att använda kartor för att visa på kontinenter och världshav men också medverka i mer avancerade fältstudier. På de högre betygsnivåerna ökar kraven på att använda kartan och genomföra fältstudier på ett väl fungerande sätt. Dessutom ställs krav på ökat djup i elevens resonemang om förutsättningar för befolkning och bebyggelse, inledningsvis i Sverige och efter hand i världen. Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på kvalitet i elevens förslag på val som kan bidra till hållbar utveckling, först i samtal om miljöfrågor med betydelse för eleven och efter hand i samtal om globala miljöfrågor.

Reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt

När det gäller förmågan att reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt ligger progressionen i ökat krav på elevens resonemang om varför regler kan behövas. I de tidigare årskurserna gäller det elevnära normer och regler och i de senare årskurserna lagar och regler i samhället. Det ställs också allt högre krav på elevens sätt att beskriva först demokrati och barnets rättigheter och efter hand politiska val och styrelsesätt i Sverige, mänskliga rättigheter och diskrimineringsgrunder. Dessutom ställs krav på ökat djup i elevens resonemang, inledningsvis om hur samhällsfunktioner och samhällsservice kan användas och efter hand funktioner hos yrken och verksamheter i samhället.

Söka, granska och värdera information från olika källor och göra egna överväganden

I den här förmågan ställs allt högre krav på elevens sätt att hämta information, i de tidigare årskurserna med en begränsning till givna källor, på de högre betygsnivåerna krävs också att eleven visar ett ökat djup i sin kritiska granskning av informationen.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

I förmågan att använda ett ämnesspecifikt ordförråd utgår kraven i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om samhällsfrågor och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Slöjd

Kursplanen i slöjd inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs att slöjdämnet ställning bygger på dess bidrag till en allsidig personlig utveckling och utvecklingen av förmågor som alla människor har användning av. Vidare sägs att slöjd utgör ett manuellt och intellektuellt arbete i förening, vilket utvecklar kreativitet och tilltro till den egna förmågan att lösa uppgifter. Dessa är av betydelse för både individens och samhällets utveckling.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *formge och framställa föremål i olika material med lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna väljer och planerar tillvägagångssätt, undersöker och reflekterar över slöjdföremål samt använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnet slöjd sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att formge och framställa föremål i olika material med lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker

Förmågan att *formge och framställa föremål i olika material och med lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker* omfattar både ett intellektuellt och ett manuellt kreativt arbete före och under arbetets gång. De två processerna kan inte särskiljas. Förmågan lyfter fram det kreativa och konstruktiva skapandet, det vill säga att omsätta en idé i en planering och sedan framställa ett slöjdföremål. Förmågan omfattar att undervisningen i det arbetet ska bidra till att eleverna utvecklar förtrogenhet med förekommande material och hantverkstekniker. Det innebär att undervisningen ska behandla hantvering av redskap och verktyg på ett säkert, funktionellt och ergonomiskt sätt.

Förmågan att välja och planera tillvägagångssätt för slöjdarbetet utifrån syftet med arbetet och utifrån kvalitets- och miljöaspekter

Förmågan att *välja och planera* handlar om att göra medvetna val av *tillvägagångssätt* för slöjdarbetet *utifrån syftet med arbetet och utifrån kvalitets- och miljöaspekter*. Arbetsprocessen kan vara fastslagen på förhand genom ritningar, mönster och instruktioner, den kan vara ett resultat av elevernas egna uppslag och idéer eller så kan den utgå från en uppgift eller utmaning av läraren. I förmågan att välja och planera ingår att kunna undersöka, diskutera och värdera olika alternativ utifrån slöjdarbetets syfte och olika

kvalitets- och miljöaspekter. För det behövs förståelse för vad olika val av material och hantverkstekniker kan leda till. I förmågan ingår kunskaper om vad som är kvalitet i olika sammanhang och vilka miljöaspekter som är möjliga att väga in, till exempel råvarornas ursprung, framställningens miljöpåverkan, transporter, den egna hanteringen och möjligheterna till återanvändning och återvinning. Det ingår också att kunna motivera sina ställningstaganden utifrån de olika val man gör.

Förmågan att undersöka och reflektera över slöjdföremål utifrån kvalitet, form och funktion

För att eleverna ska förstå värdet av slöjdarbete behöver de utveckla förmågan att *undersöka och reflektera över slöjdföremål utifrån kvalitet, form och funktion*.

För att kunna undersöka och reflektera över slöjdföremål ingår att eleverna ska kunna jämföra kvalitet, form och funktion samt förstå deras samband. Denna kunskap utvecklar elevernas förmåga att värdera och dokumentera eget slöjdarbete och egna slöjdföremål. I förmågan ingår också att kunna undersöka och jämföra slöjdföremål från olika tider och kulturer och beskriva deras uttryck utifrån färg, form och material.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i slöjdarbetet, i diskussioner om till exempel slöjdföremål och i värdering av arbetsprocesser behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler*. I förmågan ingår att kunna använda dem i olika sammanhang.

Förmågan handlar om att erövra begriplets betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan skisser, mönster och arbetsbeskrivningar.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i ämnet slöjd är indelat i fem olika kunskapsområden; Slöjdens material, redskap och hantverkstekniker, Slöjdens arbetsprocesser, Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer, Slöjden i samhället samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9.

Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Slöjdens material, redskap och hantverkstekniker

Det här kunskapsområdet behandlar ämnets material, redskap och tekniker. Innehållet har tydliga kopplingar till förmågan att formge och framställa föremål i olika material med hjälp av redskap, verktyg och hantverkstekniker, som eleverna ska utveckla under hela grundsärskoletiden. Även andra förmågor har kopplingar till det här innehållet.

Material

I det centrala innehållet har materialen *metall, textil och trä* skrivits fram därför att slöjdande alltid handlar om någon form av materialhantering eller bearbetning och för att just dessa material är vanliga i vardagsmiljön. Under hela grundsärskoletiden ska eleverna möta *materialens egenskaper och* kunna urskilja deras olika *användningsområden*. I årskurserna 7–9 ska eleverna, förutom egenskaper och användningsområden även få möjlighet att utveckla materialens *kombinationsmöjligheter*. Här kan många olika materialkombinationer bli aktuella, till exempel ull och plåt, textil och glas, betong och trä. För att kunna kombinera olika material med varandra behöver eleverna uppmuntras i att söka nya sätt att utforma slöjdföremål på. På så sätt får de också utveckla sin problemlösningsförmåga och sitt formspråk.

Handverktyg, redskap och maskiner

Ett centralt innehåll under hela grundsärskoletiden är *handverktyg, redskap och maskiner och hur de benämns och används på ett säkert och ändamålsenligt sätt*. Uppräkningen av begreppen handverktyg, redskap och maskiner motiveras av att de inte är synonyma, även om de ibland överlappar varandra. Det finns också skillnad i språkbruk och benämningar mellan slöjdarbete i olika typer av material, vilket motiverar uppräkningsen. Det viktiga är att undervisningen ger eleverna möjlighet att uppfatta en progression i fråga om såväl bredare som djupare kunskaper om olika verktyg och hur redskap kan användas på ett säkert sätt. Dessutom kunskaper om verktygens och redskapens möjligheter och begränsningar, samt en utökad begreppsrepertoar genom kunskaper om hur de benämns.

Hantverkstekniker

Det som i den tidigare kursplanen kallades för arbetsmetoder benämns här för *hantverkstekniker*. Tekniker är ett mer vedertaget begrepp för de handgrepp, redskap och verktyg man använder sig av vid slöjdande och som eleverna ska lära sig att använda i slöjdundervisningen. Vilka hantverkstekniker och hur många som eleverna ska lära sig att hantera anges inte i centrala innehållet, inte heller i vilken ordning som olika tekniker ska läras in, utan det är något som lärare beslutar utifrån sin planering och sina lokala förutsättningar. Däremot föreskrivs en progression från *enkla former av några hantverkstekniker*, som eleverna i årskurserna 1–6 ska få använda till *några former av hantverkstekniker* i årskurserna 7–9. Det kan i alla årskurser handla om att möta samma hantverksteknik, men med olika svårighetsgrad. De exempel som anges i det centrala innehållet syftar till att illustrera just denna progression, inte till att framhålla vissa tekniker framför andra.

Arbetsmiljö och ergonomi

I årskurserna 7–9 finns en egen innehållspunkt om *ergonomi och arbetsmiljö*. Även om den är obligatorisk i årskurserna 7–9 finns det förstås inget som hindrar att den behandlas även i tidigare årskurser. Det är en utvidgning av hur eleverna ska använda verktyg, redskap och maskiner på ett säkert sätt. Att lära sig att inta rätt arbetsställningar och att skydda sig mot exempelvis höga ljud eller damm är väsentligt för att undvika skador, både vid slöjdarbete och i andra sammanhang.

Skisser, mönster och arbetsbeskrivningar

När man arbetar i slöjdmaterial med hjälp av redskap och hantverkstekniker fordras olika typer av *skisser, mönster och arbetsbeskrivningar*. Det centrala innehållet föreskriver att eleverna i årskurserna 1–6 ska få möjlighet att göra *enkla skisser och arbetsbeskrivningar*, lära sig läsa dem och i det egna slöjdarbetet följa en beskrivning. Progressionen ligger i att eleverna i årskurserna 7–9 ska kunna använda skisser för idéutveckling och att läsa, tolka och följa *mönster* och *arbetsbeskrivningar*. Skisserna kan utgöras av allt från enkla till mera utvecklade idéskisser. Mönster och arbetsbeskrivningar kan se ut på många olika sätt, till exempel skriftliga, illustrerade eller muntliga och kan också vara en kombination av text och bilder.

Slöjdens arbetsprocesser

Kunskapsområdet Slöjdens arbetsprocesser behandlar slöjdarbetets olika delar och har tydliga kopplingar till alla förmågor eleverna ska utveckla under hela grundskoletiden, eftersom detta kunskapsområde ringar in hela arbetsprocessen i slöjd.

Slöjdarbetets olika delar

Den första innehållspunkten för alla årskurserna innefattar att eleverna ska få möjlighet att hantera slöjdarbetets olika delar: *idéutveckling, överväganden, framställning och värdering*, och *Hur delarna samverkar till en helhet*. Det innebär att slöjdarbete bör ses som bestående av flera självständiga delar som samverkar i en komplex process. I realiteten arbetar eleverna oftast på ett självklart sätt med dessa delar samtidigt eller i en pendlande process. Hela arbetsprocessen kan sägas handla dels om en kreativ process, dels om en produktionsprocess och slutligen om en tredje parallell process i form av en pedagogisk läroprocess. Dessa processer förekommer inte bara vid slöjdande eller i slöjdundervisning utan i all skapande verksamhet. Vad arbetsprocessens olika delar innebär beskrivs i grundskolans kommentarmaterial till kursplanen i slöjd på följande sätt (s. 14):

- *Idéutveckling* syftar på själva utvecklings- och idéarbetet oavsett var idéerna kommer ifrån. I slöjdundervisningen är det viktigt att eleverna lär sig var och hur impulser till det egna arbetet kan uppstå, till exempel genom att iakttä fenomen, bilder och föremål i omgivningen. Idéutvecklingen kan ske utifrån elevernas egna idéer, en given uppgift där ett problem, ett behov, ett material eller en teknik kan vara utgångspunkt, eller utifrån ett övergripande tema.

- Med *överbäganden* menas de val och prioriteringar som den slöjdande gör genom att pröva alternativa lösningar för sitt arbete, innan, under och efter arbetet. Det kan till exempel handla om val av material, teknik, verktyg, form, färg och konstruktionssätt. I den tidigare kursplanen användes i stället för överbäganden begreppet ”planering”. Det gav emellertid intryck av att ett slöjdarbetes förlopp kan förutses, vilket är omöjligt för en elev som gör något för första gången. Överbäganden sker kontinuerligt under hela arbetsprocessen i slöjd. Som lärare är det väsentligt att vara medveten om hur olika typer av respons hänger samman med vad eleverna ges möjligheter att lära sig. Att exempelvis ensidigt ge eleverna instruktioner om hur de ska genomföra ett arbete ger dem erfarenheter av redskap, tekniker och ”ett rätt sätt”, medan fokus på elevernas olika överbäganden utvecklar deras förståelse och insikt om olika alternativ och deras följder.
- *Framställning* syftar på görandet, eller själva hantverket, vilket är centralt i slöjdundervisningen. Begreppet motsvaras i den äldre kursplanen av ”genomförandefasen”. Denna del har, visar Skolverkets utvärdering av slöjdundervisningen (NU-03), fått oproportionerligt stort utrymme i undervisningen, vilket har bidragit till att slöjdundervisningen på sina håll fått en alltför stark produktionsinriktning. Utmärkande för slöjddämnet är visserligen arbetet med material för att framställa föremål, men detta behöver balanseras mot övriga delar av arbetsprocessen för att ämnets syfte ska uppfyllas. Det innebär att man som lärare behöver hjälpa eleverna att utveckla en förståelse för slöjdarbetets och arbetsprocessens olika delar, och inte i första hand hjälpa dem att framställa föremål. Större fokus på idéutveckling och medvetna överbäganden innan framställningen startar, samt värdering såväl under som efter genomfört arbete, är nödvändigt för att balansera ett annars alltför stort fokus på elevernas görande. Det innebär emellertid inte att man ska förringa värdet av det görande som kännetecknar slöjdundervisningen. Att eleverna genom sitt konkreta arbete med framställning av föremål har goda förutsättningar att utveckla sitt tänkande är en av de största förtjänsterna med slöjddämnet.
- *Värdering* är en mycket väsentlig del av arbetsprocessen i slöjd. När man värderar reflekterar man innan, under och efter arbetet över vad man har gjort. Att värdera innebär att kunna föreställa sig och beskriva effekter av olika handlingar eller vad som har hänt under processens förlopp och att kunna analysera hur den egna arbetsinsatsen har påverkat resultatet. Det är också en övning i att formulera egna uppfattningar om slöjdföremålens estetiska och symboliska uttryck. Det är väsentligt att värderingen sker såväl före och under som efter själva framställningen. En avslutande värdering kan annars lätt få karaktären av att eleven ensidigt redovisar **vad** som gjorts. En värdering innefattar inte bara vad utan också **hur** och inte minst olika aspekter av **varför**. Det kan till exempel handla om överbägda alternativ och motiv samt gjorda erfarenheter och kopplingar till tidigare eller kommande arbeten. Genom att ha bredare fokus än bara på vad som har gjorts kan man som lärare bidra till elevernas lärande i och genom slöjd.

Slöjdarbetets arbetsprocess omfattar även *dokumentation av arbetsprocessen*. Det kan bl.a. innebära att eleverna berättar muntligt, skriftligt eller i bilder om arbetets gång och därigenom reflekterar över arbetet.

Utforskande och undersökande

För att kunna slöjda räcker det inte med att lära sig vissa faktakunskaper och handgrepp, utan eleven måste också förstå i vilken ordning och på vilket sätt olika komponenter ska kombineras. Det är viktigt att lära sig både experimentellt utforskande och mer systematiskt undersökande arbetsätt. I årskurs 1–6 ingår därför som en del i slöjdens arbetsprocess att eleverna får lära sig ett *utforskande av materialens, redskapens och verktygens möjligheter*. Elevernas repertoar när det gäller kunskaper om olika material och hantverkstekniker utökas i årskurserna 7–9 till *undersökande av olika materials och hantverksteknikers möjligheter*. Progressionen i innehållet ligger i att gå från ett prövande och utforskande förhållningssätt till ett mera systematiskt prövande och omprövande i de högre årskurserna.

Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer

Kunskapsområdet Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer behandlar olika områden som kan fungera som inspirationskällor och förebilder för eget skapande samt vad olika slöjdföremål kommunicerar.

Inspirationskällor och förebilder

I det centrala innehållet beskrivs olika typer av *inspirationskällor och förebilder för eget skapande*. Avsikten med dessa olika typer av inspirationskällor och förebilder är att eleverna ska kunna använda olika utgångspunkter i sitt eget arbete. Med inspirationskällor och förebilder avses emellertid inte att mallslöjdandet ska återinföras. Däremot kan elevernas idéarbete stimuleras genom till exempel föremål eller bilder på dem eller genom att de får lyssna på en berättelse.

I det centrala innehållet för årskurserna 1–6 ska undervisningen erbjuda inspiration och förebilder i form av *föremål och berättelser* och i 7–9 i form av *arkitektur, konst och design*. Föremålen kan vara allt ifrån historiska konstbilder, gamla bruksföremål och slöjd från andra länder till fiktiva figurer från medievärlden. Berättelser kan utgå från elevernas egna intressen eller deras läsning. Arkitektur och design kan kopplas till undervisningen exempelvis genom att involvera närsamhället och hämta inspiration utanför skolan.

Slöjdföremåls uttryck

I det centrala innehållet skrivs fram att eleverna ska möta ett innehåll om estetiska och kulturella uttrycksformer. Begreppet estetisk förkommer i olika kombinationer i kursplanen för slöjd. I det här sammanhanget ska estetisk förstås som sinnesupplevelse eller varseblivning och inte förväxlas med vetenskapsområdet estetik, som brukar definieras som läran om det sköna.

I årskurserna 1–6 skrivs fram att eleverna ska möta *hur färg, form och material påverkar slöjdföremåls uttryck*. Det kan bidra till att eleverna utvecklar kunskaper som är användbara både för att formge och framställa slöjdföremål. Med hjälp av kunskap om *olika material, färger och former* ska eleverna i årskurserna 7–9 kunna arbeta med *egen formgivning*. Utifrån grundläggande kunskaper om färg, form och material ska eleverna ges möjligheter att utveckla en förståelse för möjligheter och begränsningar samt för hur man medvetet kan skapa olika estetiska uttryck.

Att, som kursplanen formulerar det, utveckla förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska uttryck, kan handla om att tolka och bedöma ett föremåls originalitet, individualitet och sammanhang. Det innebär inte att ett slöjdföremål som har starkt estetiskt uttryck behöver vara ”vackert” i vedertagen bemärkelse. Föremålet ska emellertid beröra och engagera den som kommer i kontakt med det.

Slöjd som uttryck för identitet

I årskurserna 7–9 ska eleverna få möjligheter att tolka *mode och trender i ungdomskulturer, vad de signalerar och hur de påverkar individen*. Innehållet har ett tydligt samhällsperspektiv och betonar vikten av att vara medveten om vad olika uttryck signalerar och hur de kan uppfattas av andra.

I de senare årskurserna lyfter kursplanen också fram innehållet *slöjd och hantverk i Sverige och andra länder som uttryck för etnisk och kulturell identitet*. Etnisk identitet ska i kursplanen förstås som det sätt på vilket människor definierar och positionerar sig i relation till föreställningar kring etnicitet. Enskilda personer och kulturer sätter sin prägel på tillverkningen genom val av föremål, material och färg. Ett exempel på det är samiskt hantverk där såväl bruksvärden som estetiska värden bidrar till att uttrycka samisk identitet. Kunskaper om olika slöjdtraditioner kan bidra till att bredda utgångspunkterna för det egna skapandet.

Slöjden i samhället

Kunskapsområdet Slöjden i samhället fokuserar på slöjdföremål och slöjdverksamhet i samhället. Kunskapsområdet har tillkommit för att förtydliga slöjdens betydelse för företeelser utanför skolan. Syftet med kunskapsområdet är också att levandegöra hur slöjden tar tillvara hantverkstekniker och formspråk, både sådana som har gått i arv från tidigare generationer och sådana som har utökat kulturarvet tack vare migration och globalisering.

Slöjdföremål och slöjdverksamhet

I årskurserna 1–6 handlar samhällsanknytningen om att upptäcka *slöjdföremåls funktion och betydelse som till exempel bruks- och prydnadsföremål* och på så sätt uppmärksamma hur slöjden används i och påverkar vår vardag. I årskurserna 7–9 ska slöjdverksamheten sättas in i ett större sammanhang som handlar om *slöjd historiskt och i nutid, till exempel hantverkstraditioner och aktuella trender*. Det kan till exempel handla om hur slöjdföremål utvecklas och får nya användningsområden eller hur redskapen för sömnad har utvecklats från bennål och senor till robotstyrda symaskiner.

Materials ursprung och resurshushållning

I kunskapsområdet ingår också mötet med olika materials ursprung och deras miljöpåverkan. När det gäller hållbar utveckling kan slöjden bidra med både kunskap om ett miljömedvetet förhållningssätt samt olika sätt att ta till vara och återbruka.

I årskurserna 1–6 utvecklar eleverna kunskaper om *några slöjdmaterials ursprung, till exempel ull och svenska träslag*. I årskurserna 7–9 breddas innehållet till *materialens ursprung, tillverkning, användning och miljöpåverkan*. Detta innehåll lägger grunden för att eleverna i årskurserna 7–9 ska kunna utveckla kunskaper om *resurshushållning* och bli medvetna om att till exempel råvaror är begränsade och att förbrukat material går att reparera, återvinna och bearbeta för att bidra till en hållbar utveckling.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnet slöjd*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på material, redskap, hantverkstekniker, former med mera utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner och delta i diskussioner om sina upplevelser av slöjdföremåls uttryck.

Genom att muntligt, skriftligt eller i ljud och bild dokumentera och redovisa slöjdens arbetsprocesser och resultat får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera hur väl slöjdarbetets syften har uppnåtts och sätta sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i slöjd ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Formge och framställa föremål i olika material med lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker

I förmågan att formge och framställa föremål ligger progressionen i allt högre krav på elevens sätt att formge och framställa slöjdföremål och arbeta med allt fler olika material, redskap, verktyg och hantverkstekniker.

Välja och planera tillvägagångssätt för slöjdarbetet utifrån syftet med arbetet och utifrån kvalitets- och miljöaspekter

I förmågan att välja och planera tillvägagångssätt handlar progressionen om elevens val av material och tekniker i slöjdarbetet, i de tidigare årskurserna utifrån syftet och någon miljöaspekt och i de senare årskurserna utifrån syftet och olika kvalitets- och miljöaspekter. På de högre betygsnivåerna krävs att eleven ger allt mer välgrundade motiveringar för sina val.

Undersöka och reflektera över slöjdföremål utifrån kvalitet, form och funktion

En progression i förmågan att undersöka och reflektera över slöjdföremål är att det ställs allt högre krav på kvaliteten i elevens dokumentation av slöjdarbeten. En annan progression i förmågan utgår i de tidigare årskurserna från att eleven undersöker slöjdföremål och resonerar om hur deras färg, form och material påverkar uttryck och funktion. I senare årskurser övergår resonemangen till att handla om samband mellan kvalitet, form och funktion samt trender och traditioner i olika kulturer. På de högre betygsnivåerna ställs krav på att eleven visar ökat djup i dessa resonemang.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om slöjdföremål, redskap, verktyg, hantverkstekniker och material och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Svenska och svenska som andraspråk

Kursplanerna i de två ämnena svenska och svenska som andraspråk är till stor del identiska och kommenteras därför tillsammans.

Kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk inleds med en kort motivering till varför ämnena finns i skolan. Där lyfts fram att människor genom språket utvecklar sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Genom att uttrycka sig på olika sätt i olika sammanhang och för olika syften samt samtala med andra om olika texter utvecklas eleverna som individer och samhällsmedborgare.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och att de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *bearbeta innehållet i litteratur* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna läser, förstår, reflekterar, talar och samtalar.

I svenskämnenas sammanfattas syftestexten med fem förmågor eleverna i respektive svenskundervisning ska ges förutsättningar att utveckla. Förmågorna är gemensamma för de två ämnena och behandlar förmågorna att tala, samtala, läsa, förstå, reflektera och att skriva på olika sätt. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att tala och samtala i olika sammanhang

Undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att *tala och samtala i olika sammanhang*. Med tala avses att kunna planera en muntlig presentation, till exempel beställa mat på restaurang, berätta om en händelse eller författare eller instruera hur man sår morötter, men också ges möjlighet att träna och genomföra olika muntliga presentationer. För att kunna utveckla sina presentationer ska eleverna ges möjligheter att utveckla sitt sätt att anpassa sin kommunikation och sina muntliga presentationer till olika mottagare och situationer. Här ingår det också att kunna använda olika verktyg och digitala medier.

Samtala innebär att eleverna ges möjlighet att lyssna på andra, ställa och besvara frågor, bemöta och framföra åsikter och argument samt att uttrycka tankar och känslor. Förmågan att samtala utvecklas i samspel med andra och utgör en viktig förutsättning för hur elever skapar sin identitet, uppfattar andra och deltar i olika gemenskaper. Det innebär att det är viktigt att eleverna ges möjlighet att utveckla kommunikations- och samtalsregler för olika sammanhang.

Förmågan att läsa, förstå och reflektera över olika texter

Undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska också ge förutsättningar för eleverna att utveckla förmågan att *läsa, förstå och reflektera över olika texter*. För att utveckla sin läsning och förståelse av texter behöver eleverna möta olika typer av texter och ges tillfälle att samtala om innehållet genom att bland annat återberätta, beskriva och sammanfatta det.

Med reflektion avses i kursplanerna för svenska och svenska som andraspråk att resonemangen om texterna ska leda eleverna vidare till att exempelvis kunna värdera det som sker i texten och göra förutsägelser av vad som kommer att hända. I förmågan att reflektera ingår också att kunna koppla texters innehåll till egna erfarenheter, jämföra olika texter och beskriva samband, likheter och skillnader dem emellan.

Förmågan att skriva texter för olika syften och mottagare

Undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att skriva texter för olika syften och mottagare. För att utveckla denna förmåga ska eleverna ges förutsättningar att fördjupa sina insikter i hur de kan planera och genomföra det egna skrivandet. En del i planeringen kan vara att eleverna ska ges förutsättningar att själva och i dialog med andra samla in stoff men också att få kunskap om hur de kan anpassa skrivandet till olika typer av texter och mottagare. Under skrivandet ska eleverna ges möjlighet att få gensvar på textens innehåll, struktur, meningar, begrepp och ord. Eleverna ska med den skrivna texten visa att de kan skriva en text enligt grundläggande mönster, använda skriftspråkets normer och uttrycka sig tydligt och varierat. I förmågan ingår också att kunna använda digitala kommunikationsverktyg.

Förmågan att bearbeta innehållet i litteratur, bilder, film, teater, drama och andra medier

I undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *bearbeta innehållet i litteratur, bilder, film, teater, drama och andra medier*. Förmågan kan till exempel innebära att läraren genom gemensamma klassamtal ger eleverna förutsättningar att utveckla och bearbeta innehåll, budskap, struktur och funktion i olika typer av texter. Förmågan innefattar också att kunna granska de uppfattningar som förmedlas och jämföra dem med egna erfarenheter.

Förmågan att söka och värdera information från olika källor

I undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *söka och värdera information från olika källor* för att kunna uttala sig om deras trovärdighet och relevans. Förmågan att söka information i flera källor och kunna välja relevant källa kan utvecklas i kritiska samtal. Exempel på relevanta frågor kan vara: Vem har formulerat informationen och varför? Stämmer uppgifterna? Är detta rimligt? Kan vi ha nytta av den här informationen? I förmågan ingår också att kunna använda källor där sökorden är ordnade i alfabetisk ordning.

Förmågan att värdera olika källor är viktig för att eleverna ska kunna fatta välgrundade beslut baserade på egna överväganden och vara aktiva och engagerade i vardagen och samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är indelat i fem olika kunskapsområden Tala, lyssna och samtala, Läsa och skriva, Berättande texter och faktatexter, Språkbruk samt Informationssökning. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9 i svenska och svenska som andraspråk.

Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges ökad möjlighet att skapa en helhetsbild.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter, som kan skilja sig åt i de två svenskämnen, vilket behandlas under respektive kunskapsområde nedan. Innehållspunkterna har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Tala, lyssna och samtala

Kunskapsområdet som handlar om hur man talar, lyssnar och samtalar har stor betydelse för elevernas tilltro till sin språkförmåga i svenska och svenska som andraspråk. Lyssnandet nämns bara i årskurserna 1–6 men förväntas sedan ingå som en naturlig del i kommunikationen.

Det är upp till läraren och eleverna att välja vad de ska tala och samtala om samt lyssna till. Det kan vara någon eller flera av de olika typer av texter som nämns under rubriken Berättande texter och sakprosatexter. Det går också att utgå från ämnesområden eller texter som berör skolans värdegrund och uppdrag som skolan ska förmedla, till exempel mänskliga rättigheter, individens frihet och integritet, olika typer av diskriminering och jämställdhet. Intentionen är att undervisningen oavsett vilket innehåll man samtalar om, ska ge eleverna kunskaper om och hur de kan använda omskrivningar och visuell förstärkning för att förstå och göra sig förstådda, lyssna, föra ett samtal med olika syften och uttrycka egna tankar och åsikter.

Samtala och lyssna

Det gemensamma samtalet är en förutsättning för att synliggöra och kommunicera tankar och uppfattningar. I samtal mellan elever och mellan elever och lärare kan eleverna bli medvetna om hur tankar och uppfattningar kan variera. I årskurserna 1–6 handlar det om att *lyssna, svara, fråga, berätta samt uttrycka önskemål och känslor*. I årskurserna 7–9 handlar det om *hur åsikter, intresse och argument kan uttryckas och förstås*.

Eleverna ska också få möjlighet att utveckla sin kommunikation i förhållande till omgivningen; i årskurserna 1–6 med anpassning till *kommunikations- och samtalsregler* med tanke på *turtagning, talutrymme, kroppsspråk och mimik* och i årskurserna 7–9 genom att *anpassa sin kommunikation till olika situationer och personer*.

I svenska som andraspråk kan oro för att ha ett annorlunda uttal ibland hindra eleverna från att uttrycka sina tankar eller känslor. Genom att göra eleverna uppmärksamma på hur talet låter och ge dem möjligheter att utveckla ett flyt i sitt talspråk blir det lättare för dem att förstå vad andra säger, och framför allt att själva göra sig förstådda. Därför ska undervisningen aktivt fokusera på *uttal, betoning och satsmelodi* under hela skoltiden. Även jämförelser mellan svenskans och modersmålets uttal är centrala och kan öka elevernas kunskaper om sina olika språk.

Tala

Att tala innebär ofta att eleverna har inhämtat kunskaper om något och ska redovisa det genom att berätta om eller presentera det för andra. För att kunna nå ut till dem som lyssnar behöver eleverna ges möjlighet att utveckla olika sätt att tala på inför en grupp. Bland annat bör de ges möjlighet att planera längre muntliga redovisningar på samma sätt som en text som ska skrivas. Ofta behöver man olika hjälpmedel för sin presentation. I årskurserna 1–6 ska eleverna få kunskap om hur man kan använda *bilder och andra hjälpmedel som kan stödja presentationer* och i årskurserna 7–9 hur man kan använda *stödord, bilder och digitala medier som verktyg för att planera och genomföra en presentation*.

Läsa och skriva

Kunskapsområdet Läsa och skriva syftar till att skapa förutsättningar för elevernas läs- och skrivutveckling. Enligt den internationella undersökningen Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) har andelen starka läsare minskat i Sverige sedan början av 1990-talet. En förklaring kan vara att det i den svenska skolan inte finns någon tradition av att undervisa eleverna om olika sätt att läsa texter. Både läsförståelsestrategier och avkodningsstrategier behöver eleverna behöva lära sig. När det gäller skrivandet behöver de få kunskap om olika skrivstrategier för olika typer av texter. Eleverna ska också få pröva olika skrivverktyg samt skriva både för hand och på dator under alla år i skolan.

Läsa

Eleverna måste redan innan de kan läsa själva få uppleva att läsning handlar om mening, glädje och budskap, till exempel genom att man läser och samtalar om en text tillsammans. Samtalet kan fungera som en väg in i skriftspråket. Om innehållet intresserar och man samtalar före, under och efter läsningen ges eleverna möjligheter att utveckla sin läs- och skrivförmåga.

När eleverna börjar läsa på egen hand handlar det ofta om att eleverna känner igen *ordbilder i närmiljön*. Den första ordbilden är ofta det egna namnet. Att läsa ordbilder är en avkodningsstrategi. En annan avkodningsstrategi är att eleverna lär sig att ljuda

och förstå sambandet mellan tecken och ljud men också att se delar av ord som helheter för att sedan koppla ihop dessa på olika sätt för att bilda hela ord. Att läsa (och skriva) hela ord och ordbilder samt att kunna ljuda ihop ord är avkodningsstrategier eleverna kan behöva kunskap om och i när de läser och skriver även i årskurserna 7–9.

Eleverna behöver samtidigt kunskap om läsförståelsestrategier för olika typer av texter. Att läsa en berättelse kräver andra strategier än en dikt eller faktatext. Lässtrategier innebär att eleven bland annat läser på olika sätt för att till exempel kunna återge enskilda detaljer i en text, sammanfatta innehållet, se samband, tolka och förstå bildspråk eller mer abstrakta budskap. I årskurserna 1–6 ska eleverna i grundskolan få kunskap om läsförståelsestrategier för *berättande, beskrivande och förklarande texter*. I årskurserna 7–9 handlar det dessutom om *instruerande texter*. I dessa årskurser ligger fokus på sökläsning och läsning mellan raderna. För samtliga årskurser i grundskolan ska texter som kombinerar olika medier ingå.

Skriva

Eleverna ska under hela skoltiden också få kunskap om *strategier för att skriva olika typer av texter*. Det betyder att de ska få kunskap om olika sätt att planera skrivandet, inhämta kunskap om ämnesområdet och att bygga upp texter, till exempel få kunskap om modeller och språkliga drag för den typ av text som är aktuell. I årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *hur man anpassar innehållet till olika mottagare*.

För att kunna utveckla skrivförmågan är det av stor vikt att eleverna ges möjligheter att skriva om sådant som engagerar och berör dem. Det kan vara viktigt börja skriva redan innan skrivförmågan är utvecklad, eftersom skrivandet i hög grad medverkar till att eleverna i årskurserna 1–6 utvecklar och befäster de olika avkodningsstrategierna, vilka stödjer eleverna att lära sig *alfabetet och sambandet mellan ljud och bokstav*. I ämnet svenska som andraspråk ska eleverna dessutom möta *bokstävers form och ljud i jämförelse med modersmålet*. För de elever som har ett modersmål där skrivtecknen utgörs av symboler kan det behövas mer tid innan eleverna behärskar *alfabetisk ordning* för att slå upp ord i *ordböcker*, vilket är ett centralt innehåll i ämnena svenska och svenska som andraspråk i årskurserna 7–9.

Eleverna ska i ämnena svenska och svenska som andraspråk under hela skoltiden få möjlighet att arbeta med *skriftspråkets uppbyggnad* och *skrivverktyg* för att på så sätt öka sin språkliga trygghet och sin lust att uttrycka sig samt utveckla en välfungerande kommunikation. I årskurserna 1–6 lyfter kursplanerna fram *mellanrum mellan ord, stor bokstav och punkt* när det gäller skriftspråkets uppbyggnad. I årskurserna 7–9 lyfts *skiljetecken och stavningsregler* fram. Som exempel på skrivverktyg anges i kursplanerna ordbehandlingsprogram med *bildstöd, talsyntes och stavningskontroll*.

I årskurserna 1–6 ska eleverna få arbeta med att utveckla en tydlig *handstil och att skriva på dator* vilket i årskurserna 7–9 vidgas till att omfatta även hantering av *digitala kommunikationsverktyg*.

Berättande texter och faktatexter

Det här kunskapsområdet beskriver vilka olika typer av texter som eleverna ska få kunskap om i svenska och svenska som andraspråk. Internationella undersökningar, till exempel PIRLS, visar att en utvecklad läs- och skrivförmåga innefattar kunskaper om många olika typer av texter. Först och främst ska eleverna få läsa för lusten, glädjen och möjligheten att samtala om sina läsupplevelser med andra. Men de behöver även kunskaper om texters olika funktioner och uppbyggnader. Begreppet *typer av texter* används genomgående i kursplanerna för svenskämnen i stället för begreppet genre. Detta val har gjorts för att begreppet genre kan tolkas på många olika sätt. Med begreppet ”typer av texter” vill kursplanen omfatta allt det som olika definitioner av begreppet genre kan stå för.

Berättande texter, poetiska texter och skönlitteratur

I kursplanen anges att undervisningen genom hela grundsärskoletiden ska behandla texter med stor bredd, både *berättande och poetiska*, i årskurserna 7–9 anges även *skönlitteratur*. Skillnaden kommer sig av att berättande texter avser ett bredare urval än skönlitteratur, som avser epik, lyrik och drama. Exempelen på typer av texter för årskurserna 1–6 är tydligare angivna än för årskurserna 7–9. Tanken är att urvalet ska kunna göras med utgångspunkt i elevernas förutsättningar och behov och göras i linje med syftestextens formuleringar om att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts.

Progressionen i urvalen ligger i texternas svårighetsgrad, vilka ämnen de behandlar och i att de anpassas efter elevernas utveckling från barn till ungdomar. För årskurserna 1–6 ska undervisningen behandla *texter skrivna för barn*, vilket i årskurserna 7–9 utvecklas till *texter skrivna för barn och unga*. Det finns också möjlighet till progression i vad texterna ska belysa, vilket inte anges i kursplanerna för svenska och svenska som andraspråk i grundsärskolan. Här kan, vid behov i särskolan, jämförelse göras med motsvarande ämnen i grundskolan där kursplanerna för årskurserna 1–3 lyfter fram texter som belyser människors upplevelser och erfarenheter. För de högre årskurserna i grundskolan lyfts texter fram som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Detta är ett sätt att poängtera att undervisningen inte ska stanna vid att man enbart läser och behandlar texter som ligger nära elevernas egen erfarenhetsvärld. Elevnära texter är en bra utgångspunkt, men skolan ska också tillföra nya insikter och utveckla elevernas intressen och kunskaper. Det kan litteraturen bidra till.

Ett kunskapsområde för årskurserna 7–9 handlar om *berättande texters budskap, uppbyggnad och innehåll*. När eleverna blir äldre är det viktigt att man även i modersmålsundervisningen behandlar mer sammansatta och komplext uppbyggda texter.

Texters budskap, uppbyggnad och innehåll

Det centrala innehåll som handlar om *berättande texters budskap, uppbyggnad och innehåll* har en tydlig progression under hela skoltiden i svenska och svenska som andraspråk. Den innebär att ju äldre eleverna blir, desto mer sammansatta och komplext uppbyggda texter ska undervisningen behandla. I årskurserna 1–6 ska eleverna

få kunskap om *hur en berättande text kan organiseras med inledning, händelseförlopp och avslutning*. I årskurserna 7–9 vidgas arbetet till att även omfatta *miljö- och personbeskrivningar samt dialoger*.

Syftet med att ange skönlitteratur, lyrik, dramatik, sagor och myter för årskurserna 7–9 är att ytterligare fördjupa och bredda elevernas kunskaper om texters innehåll, uppbyggnad, syfte och användning.

Skönlitterära författare

För att eleverna ska kunna sätta in texter i sina sammanhang och till fullo förstå vad det är de läser har eleverna användning av att känna till något om författarna. Eftersom texten är påverkad av vem författaren är det också ett sätt att förstå en text och det sammanhang den är skriven i. Därför ingår det i svenska och svenska som andraspråk att eleverna ska få kunskap om *några barnboksförfattare* i årskurserna 1–6 och i 7–9 om *några barn- och ungdomsförfattare*. Varje lärare avgör tillsammans med sina elever vilka författare som undervisningen ska behandla.

Sakprosa

De sakprosatexter som behandlas i svenska och svenska som andraspråk ska ha ett innehåll som är relevant för ämnet. Det betyder att det ska vara texter som kan stödja utvecklingen av de förmågor som anges i syftet med ämnet svenska och svenska som andraspråk. I det centrala innehållet definieras beskrivande, förklarande och instruerande texter som de sakprosatexter undervisningen ska behandla. Till exempel kan eleverna studera olika sakprosatexter om Astrid Lindgrens liv och författarskap inför en muntlig presentation eller olika typer av texter i en tidning i samband med att de ska göra en klasstidning.

Alla skolans ämnen har ansvar för att, inom ramen för ämnet, studera de olika texter som används i undervisningen. Svenskämnen har inte ensamma ansvar för att eleverna kan läsa sakprosatexter som hör till andra ämnen.

För årskurserna 1–6 i grundsärskolan ska eleverna få kunskap om *beskrivande och förklarande texter för barn* och *hur deras innehåll kan organiseras*. I årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *beskrivande, förklarande och instruerande texters innehåll, uppbyggnad och typiska språkliga drag*.

Texter som kombinerar ord, bild och ljud

En typ av text som blir allt vanligare är texter som kombinerar ord, bild och ljud, det vill säga där flera olika medier samspelar och alla behöver läsas på olika sätt för att tillsammans bli meningsbärande. Under hela grundsärskoletiden ska eleverna få kunskap om *texter som kombinerar ord och bild, till exempel film, interaktiva spel och webbtexter*, tv-serier och teaterföreställningar. I årskurserna 7–9 är tanken att eleverna ska få studera hur budskap byggs upp och berättelser drivs framåt i sammansatta uttrycksformer. De ska också få jämföra ”kombinerade texter” med texter som enbart består av skrivna ord, tal eller bilder. På så sätt kan eleverna få perspektiv på olika typer av texter och framställningsformer och se vilka möjligheter det finns att överföra mönster från den ena typen av text till den andra.

I sin vardag möter eleverna en mängd olika typer av text i många olika sammanhang, och gränserna mellan dem är flytande. Detta är något som kursplanen bejakar och tar fasta på. Därför ska även de texter som eleverna kommer i kontakt med på sin fritid ingå i undervisningen. Att få undervisning om hur man skapar en bloggtext, eller hur språket på webben skiljer sig från språket i en berättande text, kan ge eleverna större språklig säkerhet. De lär sig att växla mellan olika situationer och känner att deras språk räcker till. Denna säkerhet kan också leda till att eleverna vågar experimentera med sitt språk och därmed bli kreativa och utveckla sin identitet genom språket.

Språkbruk

Kunskapsområdet Språkbruk ingår i svenska och svenska som andraspråk och inrymmer aspekter av språket som är användbara i alla sammanhang, oavsett om man läser, skriver, talar, lyssnar eller samtalar. Här finns ord och begrepp med som ett innehåll, eftersom ett stort ord- och begrepps-förråd är betydelsefullt i alla språkliga uttrycksformer.

Strategier för att minnas och lära

Eftersom språket är en viktig del av lärandet är *språkliga strategier för att minnas och lära* med som ett centralt innehåll under hela skoltiden. Syftet är att eleverna ska bli medvetna om hur de själva, med hjälp av sitt språk, lär sig saker och vilka strategier de kan ta till för att förstå och minnas det som behandlas.

Förslag på språkliga strategier för att minnas och lära är till exempel i alla årskurser *tankekartor* och i årskurserna 7–9 *stöddord*. Lärare och elever har förstås möjligheter att välja andra strategier som passar olika elever. Till exempel kan estetiska läroprocesser spela en stor roll. Det kan också handla om att samla eller producera bilder för att förstå eller förklara eller att använda inspelade stöddord.

När strategierna ska användas för att tala om eller beskriva något för andra är kunskap om mottagare och syfte viktigt. Därför behandlas i årskurserna 1–6 innehållet *skillnader i språkanvändning beroende på vem man talar till och med vilket syfte*. I årskurserna 7–9 handlar det om *vem man skriver till och med vilket syfte*. Avsikten är att eleverna ska förstå att de själva kan påverka sitt budskap, positivt eller negativt, med hjälp av hur de väljer att uttrycka sig.

Ord, begrepp och kroppsspråk

Att påverka sitt budskap är också möjligt om man har ett stort ord- och begrepps-förråd samt ett tydligt kroppsspråk. Det kan till exempel handla om ordval, språkmarkörer för artighet, hur man inleder ett brev eller en presentation, hur man uppträder i olika sammanhang, hur man tackar och hur man säger nej.

Vi vet idag att barn och ungdomar som har ett begränsat ordförråd eller kroppsspråk ofta uttrycker känslor på ett mindre nyanserat sätt. Man är antingen glad eller arg och har inga ord eller kroppsliga uttryck för att nyansera känslan.

Därför finns det centrala innehållet *ord, begrepp och kroppsspråk* för alla årskurser i grundsärskolan. I årskurs 1–6 ska de användas för att *uttrycka känslor, kunskaper och åsikter*, i årskurs 7–9 för att *uttrycka budskap*. Undervisningens sammanhang och elevernas behov avgör vilka ord och begrepp som ska lyftas fram.

I årskurserna 7–9 tillkommer innehållet *variationer i det svenska språket*. Språket är i ständig utveckling och det är svenskämnetns ansvar att belysa detta och göra eleverna uppmärksamma på hur språket förändras. Det kan handla om att studera dialekter eller sociolekter, till exempel slanguttryck eller förkortningar, som används i sociala medier. Eleverna ska också möta *ordspråks och metaforers betydelse i texter och dagligt tal*.

Elever med svenska som andraspråk behöver rikliga möjligheter att utöka och utveckla ordförrådet. Det blir tydligt också i andra ämnen när många elever i de senare årskurserna har svårigheter med att läsa NO- och SO-texter för att språket i läromedlen kräver ett stort ordförråd men också ett ämnesspecifikt ordförråd.

Informationssökning

Vi lever i ett informationssamhälle, där vi hela tiden utsätts för budskap av skilda slag. Därför är det en angelägen uppgift för skolan att ge eleverna kunskaper om hur de kan hitta den information de behöver samt hur man sovrar för att välja bort överflödigt information och värderar källor.

Arbete med informationssökning

I årskurserna 1–6 ska eleverna få kunskap om hur *informationssökning i böcker och på webbsidor för barn kan genomföras, bland annat för att komplettera med ytterligare kunskap om det som en lärobok erbjuder*. Med ökande läs- och skrivförmåga och större erfarenhet ska eleverna i årskurserna 7–9 få möjlighet att vidga sina perspektiv och arbeta med *informationssökning i olika medier och källor, till exempel i uppslagsböcker, genom intervjuer och via sökmotorer på internet*.

Källkritik

Elever behöver också kunskaper om hur man värderar tillförlitligheten hos information som kommer från ett stort antal källor. Värderingen handlar dels om trovärdighet och pålitlighet, dels om relevans för de egna behoven. Värdering av relevans för egna behov handlar i sin tur om att välja rätt nivå på den information man söker. Det är också betydelsefullt att hitta texter som är skrivna så att man förstår dem. Därför ska eleverna i årskurserna 7–9 i grundsärskolan få kunskap om *källkritik* och om *hur man bedömer informationens rimlighet och hur texters avsändare påverkar innehållet*. Undervisningen kan ta sin utgångspunkt i elevernas ofta stora erfarenheter och intryck från digitala informationsverktyg.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i svenska och svenska som andraspråk ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Tala och samtala i olika sammanhang

I den här förmågan ligger en progression i att det på de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor i samtal om inledningsvis bekanta ämnen och i senare årskurser varierade ämnen. Progressionen ligger i de tidigare årskurserna i att kraven ökar på att eleven i samtalen visar säkerhet i att använda olika kommunikations- och samtalsregler. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser ställs krav på att eleven i samtalen framför allt mer välgrundade argument och i allt högre grad anpassar sitt språk till olika sammanhang.

Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på elevens sätt att planera och genomföra muntliga presentationer. I de senare årskurserna och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler verktyg, och successivt även digitala medier, används på ett allt mer ändamålsenligt sätt i arbetet med presentationerna.

Läsa, förstå och reflektera över olika texter

När det gäller den här förmågan är utgångspunkten i de tidigare årskurserna läsning av berättande texter med bekant innehåll för att i senare årskurser övergå till olika typer av texter. På de högre betygsnivåerna ställs allt högre krav på elevens sätt att läsa, återge delar av texternas innehåll samt jämföra och beskriva olika texter, och i senare årskurser dessutom sammanfatta innehållet.

Skriva texter för olika syften och mottagare

Här ligger progressionen i att det successivt ställs allt högre krav på omfattning, tydlighet och varierat ordval i de texter som eleven skriver. I de senare årskurserna krävs dessutom en ökad grad av anpassning till funktion, mottagare och syfte.

Det ligger också en progression i att det ställs allt högre krav på språket, i de tidigare årskurserna genom att använda mellanrum mellan orden, stor bokstav och punkt och i de senare årskurserna genom att använda skiljetecken och stavningsregler. På de högre betygsnivåerna krävs också att digitala verktyg används på ett allt mer ändamålsenligt sätt i skrivandet.

Bearbeta innehållet i litteratur, bilder, film, teater, drama och andra medier

När det gäller förmågan att bearbeta litteratur ligger progressionen i krav på ökat djup i elevens resonemang om budskap och handling i olika typer av berättade texter, och efter hand även filmer, från olika tider och kulturer.

Söka och värdera information från olika källor

I den här förmågan ligger det en progression i allt högre krav på elevens sätt att hämta information, i de tidigare årskurserna med en begränsning till givna källor. På de högre betygsnivåerna krävs också att eleven visar ett ökat djup i sin kritiska granskning av informationen. I senare årskurser tillkommer allt högre krav på elevens sätt att söka information där sökorden är ordnade i alfabetisk ordning.

Teknik

Kursplanen i teknik inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Ett motiv är att människan i dagens samhälle omges och är beroende av teknik i vardagen. Teknikämnet ska i första hand bidra till att göra den teknik som omger oss synlig, begriplig och hanterbar.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *identifiera problem och behov som kan lösas med teknik och utarbeta förslag till lösningar*, inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna använder ämnesspecifika begrepp, jämför och reflekterar över tekniska lösningar, hanterar redskap och teknisk utrustning och värderar konsekvenser av teknikval.

I ämnet teknik sammanfattas syftestexten i fem olika förmågor som eleverna ska ges förutsättningar att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att jämföra och reflektera över tekniska lösningar i vardagen utifrån ändamålsenlighet och funktion

I förmågan *jämföra och reflektera över tekniska lösningar i vardagen* ingår att kunna undersöka och resonera om dessa lösningar, dels hur de svarar mot användarnas behov, dels hur de är sammansatta av olika delar som samverkar med varandra för att fungera. Förmågan handlar också om att kunna göra jämförelser mellan tekniska lösningar och värdera vad som är mest *ändamålsenligt och funktionellt* i olika sammanhang. Det kan till exempel handla om att jämföra olika typer av mekanismer, elektriska kretsar, material och konstruktioner för att dra slutsatser om vilka tekniska lösningar som passar bäst till vad.

Förmågan att identifiera problem och behov som kan lösas med teknik och utarbeta förslag till lösningar

Eleverna ska också utveckla förmågan att *identifiera problem som kan lösas med teknik och utarbeta förslag till lösningar*. I identifieringsfasen ingår en problem- och behovsinventering, i vilken eleverna analyserar och identifierar problem i vardagen och i nästa steg hitta strategier för att lösa problemen. Att utarbeta ett förslag till tekniska lösningar handlar om att kunna visualisera, till exempel med skisser, bilder, modeller och

ritningar. Det ingår också att kunna beskriva och dokumentera teknikarbetet med olika uttrycksformer så att arbetets intentioner blir tydliga. Att eleverna själva får pröva, observera och konstruera är ett fruktbart sätt att närma sig teknikens primära frågor.

Förmågan att hantera redskap och teknisk utrustning på ett säkert och ändamålsenligt sätt

I förmågan att *hantera redskap och teknisk utrustning* ingår att kunna använda dem för bland annat konstruktionsarbeten, kommunikation, informationssökning och dokumentation. Genom att hantera olika typer av redskap och teknisk utrustning får eleverna tillfälle att öva manuella färdigheter, som till exempel att handskas med redskap, ta isär och sätta ihop modeller, fotografera, filma och annat praktiskt undersökande arbete som kan förekomma i ämnet teknik. Detta arbete kan med fördel utvecklas i för eleven meningsfulla och funktionella situationer i undervisningen eller på skolan, till exempel att hantera datorer och kameror.

Att använda redskap och teknisk utrustning *på ett säkert och ändamålsenligt sätt* handlar bland annat om att kunna läsa och förstå olika typer av instruktioner och manualer.

Förmågan att värdera konsekvenser av olika teknikval för individ, samhälle och miljö

Teknisk verksamhet medför påtagliga konsekvenser för samhälle, individ och miljö. Därför är det viktigt att eleverna utvecklar förmågan att *värdera konsekvenser av olika teknikval ur ett individ-, samhälls- och miljöperspektiv*. Med värdera menas att utveckla ett förhållningssätt som går ut på att undersöka, tänka kritiskt och diskutera tekniska lösningars för- och nackdelar ur individperspektiv såväl som ur samhälls- och miljöperspektiv, och dessutom kunna byta perspektiv för att göra jämförelser.

Förmågan att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

För att öka elevernas aktivitet och engagemang i till exempel konstruktionsarbeten och i diskussioner om frågor som rör tekniska lösningar behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler*.

Förmågan handlar om att erövra begreppens betydelse och innebörd samt att förstå skillnader och samband mellan olika begrepp, till exempel mellan elkomponent och elektrisk krets eller mellan material och hållfasta och stabila konstruktioner.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i ämnet teknik är indelat i fyra olika kunskapsområden; Tekniska lösningar, Strategier för att hantera och utveckla tekniska lösningar, Teknik, människa, samhälle och miljö samt Ämnesspecifika begrepp. Samtliga kunskapsområden återfinns i både årskurserna 1–6 och 7–9.

Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnen för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna och uppvisar på så sätt en progression.

Tekniska lösningar

Kunskapsområdet Tekniska lösningar handlar om att ge eleverna verktyg för att göra tekniken i vardagen synlig och begriplig. Tekniken är en del i nästan all vår dagliga aktivitet, till exempel utrustningen vi har i köket, husen vi bor och vistas i, de transportmedel vi använder och de papper vi skriver på.

Mekanismer

Tekniska lösningar som kan utföra en rörelse består med största sannolikhet av en eller flera mekanismer. Mekanismerna kontrollerar rörelser och krafter på olika sätt och förändrar en tillförd rörelse och kraft till ny rörelse och kraft. Exempel på sådana mekanismer är hävstänger, länkar, hjul, remhjul och kugghjul. Mekanismer av olika slag är därför ett viktigt innehåll i teknikämnet.

I årskurserna 1–6 ska undervisningen behandla *föremål där enkla mekanismer används för att uppnå en viss funktion*. Exempel på föremål är de som finns på lekplatser och husgeråd av olika slag. Enkla mekanismer exemplifieras med hävstänger och länkar. Genom att undersöka till exempel gungbrädor, rullstolar, elvispar, kulspetspennor eller andra vardagliga tekniska lösningar får eleverna kunskaper om hur mekanismer förändrar rörelser och överför krafter på olika sätt. I årskurserna 7–9 sker en progression så till vida att eleverna i teknikundervisningen ska undersöka *föremål som består av rörliga delar och hur de rörliga delarna är sammanfogade med hjälp av mekanismer*. Genom att undersöka vardagliga tekniska lösningar där mekanismer används får eleverna kunskaper om hur de vanligaste mekanismerna fungerar för att ändra rörelse och hur de är sammankopplade för att överföra och förstärka krafter.

Hållfasta och stabila konstruktioner

Det gäller att göra konstruktioner tillräckligt hållfasta med avseende på de funktioner de har, eftersom de oftast utsätts för krafter av olika slag. Därför är det centralt att eleverna ges möjlighet att undersöka hur hållfasta och stabila konstruktioner är uppbyggda för att på så vis få kunskaper om hur de vanligaste konstruktionselementen är utformade.

Från naturen har människan hämtat inspiration till flera tekniska lösningar som påverkat utvecklingen. I mötet med *tekniska lösningar där människan härmat naturen* i årskurserna 1–6 kan eleverna ges möjlighet att reflektera över sådana konstruktioner. Till exempel ligger spindelns nät till grund för såväl fisknätet som nätet i fotbollsmålet.

I årskurserna 7–9 vidgas undervisningen till att omfatta *hur vanliga hållfasta och stabila konstruktioner är uppbyggda*, för att få möjligheter att utveckla kunskaper om vilka krafter till exempel hus och broar är utsatta för. I undervisningen kan eleverna

genom eget konstruktionsarbete få en uppfattning om stabilitet och hållfasthet. Är det samma stabilitet i en konstruktion där byggstenarna placerats kant i kant med varandra som i en konstruktion där byggstenarna överlappar varandra?

Material

I många tekniska lösningar spelar materialvalet stor roll för hur lång, stor, stark och intressant en teknisk lösning kan göras. Därför är kunskaper om olika materials egenskaper nödvändiga vid konstruktion och utveckling av tekniska lösningar. Idag finns det en uppsjö av olika material samtidigt som nya material hela tiden utvecklas. Eleverna i årskurserna 1–6 ska få kunskaper om olika *material* och *deras egenskaper* i samband med *eget konstruktionsarbete*. I årskurserna 7–9 ska de få kunskap om *material som används i hållfasta och stabila konstruktioner, samt deras egenskaper*.

Ellära och elektronik

Elektricitet används för att få både ljus, rörelse och ljud. Att undersöka vardagliga tekniska lösningar som utnyttjar elektricitet eller elektriska komponenter, ger eleverna kunskaper om och förståelse för hur dessa lösningar fungerar.

I årskurserna 7–9 ska eleverna ges möjligheter att undersöka sådana *tekniska lösningar som utnyttjar elkomponenter för att åstadkomma ljud, ljus eller rörelse*. Hur kan man till exempel få en eller flera lampor att lysa med hjälp av batteri och ledningstråd? Eleverna behöver också utveckla kunskaper om hur tekniska lösningar används på ett säkert och ändamålsenligt sätt.

Strategier för att hantera och utveckla tekniska lösningar

Det andra kunskapsområdet ”Strategier för utveckling av tekniska lösningar” har ett innehåll som ska bidra till att eleverna prövar på olika arbetssätt för att lösa problem eller uppfylla behov med hjälp av teknik.

Teknikutvecklingsarbete

Ett syfte med teknikundervisningen är att den ska ge eleverna kunskaper om hur tekniskt utvecklingsarbete kan gå till. I ett sådant utvecklingsarbete är undersökandet en viktig del. Därför är *undersökande av hur vardagliga föremål är uppbyggda, utformade och fungerar* ett viktigt centralt innehåll för årskurserna 1–6. Genom att plocka isär saker kan eleverna bli medvetna om att enkla vardagsprylar är sammansatta av många olika delar, men också om att de är sammanfogade på speciella sätt för att åstadkomma en viss funktion. Innehållet i årskurserna 7–9 bygger vidare på detta genom att eleverna där får kunskap om *tillvägagångssätt för att lösa tekniska vardagsproblem och behov, till exempel om lampan slocknar och att inreda ett rum*. I tillvägagångssättet för att lösa tekniska vardagsproblem ingår att kunna identifiera problem eller behov, analysera uppdraget, ge förslag på lösningar eller förbättringar samt testa och pröva dem.

Konstruktionsarbete

Konstruktionsarbete innebär att eleverna ska få tillämpa sina kunskaper om de tekniska och naturvetenskapliga principer som finns i tekniska lösningar. Det är inte meningen att eleverna ska producera fullskaliga tekniska lösningar i skolans teknikundervisning. I stället handlar det om att eleverna i årskurserna 1–6 utifrån uppdrag och egna förslag och idéer får pröva på att göra *egna konstruktioner där man tillämpar enkla mekanismer* och som har sin motsvarighet i vardagen. I årskurserna 7–9 ska eleverna i de egna konstruktionerna tillämpa *principer för hållfasta och stabila strukturer och elektriska kopplingar*. Det kan handla om att eleverna bygger till exempel fysiska husmodeller med fungerande elektricitet.

Dokumentation

På en punkt är alla tekniska projekt lika; det ska alltid finnas en *dokumentation* av projektet. Dokumentationen är en slags sammanfattning av vad man har gjort och den ger eleverna tillfälle att i ord och bild beskriva och värdera arbetet både för sig själva och andra. I årskurserna 1–6 ska eleverna dokumentera *till exempel i form av skisser och bilder*. Även i årskurserna 7–9 kan skissen användas för dokumentation, men progressionen ligger i att eleverna i de senare årskurserna på ett allt tydligare sätt ska visa arbetets intention *med förklarande ord och begrepp, till exempel i form av enkla skisser, bilder och med fysiska eller digitala modeller*.

Användning av redskap och teknisk utrustning

Eleverna i grundsärskolan använder i teknikarbetet *redskap och teknisk utrustning*. För att skydda såväl den enskilda eleven som andra måste eleverna i årskurserna 1–6 lära sig att använda dem *på ett ändamålsenligt och säkert sätt*. I årskurserna 1–6 handlar det om redskap och teknisk utrustning *i närmiljön* och i årskurserna 7–9 om redskap och teknisk utrustning *för kommunikation, informationssökning och tjänster i samhället*. Undervisningen bör ge eleverna möjligheter till praktisk hantering av redskap och utrustning men också till samtal om vad som kan vara viktigt att tänka på när redskap och teknisk utrustning används för att kommunicera med andra, söka information och ta del av olika tjänster i samhället.

Till tekniska föremål finns ofta beskrivningar eller manualer om hur de ska hanteras. I årskurs 1–6 ska eleverna därför ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man kan läsa, förstå och använda olika typer av *instruktioner* och i årskurserna 7–9 hur man kan läsa, förstå och använda *manualer för redskap och teknisk utrustning i närmiljön*.

Teknik, människa, samhälle och miljö

Kunskapsområdet Teknik, människa, samhället och miljö rör teknikens roll i samhället och vardagslivet samt teknikens konsekvenser för människan, samhället och naturen. Det innehåll som ingår här är tekniska lösningars användbarhet, tekniska förändringar och deras orsaker, hur teknik kan kopplas till hållbar utveckling och konsekvenser av teknikval.

Tekniska lösningars användbarhet

Genom att studera tekniska lösningars användbarhet i till exempel hemmet kan eleverna utveckla en grund till att förstå varför tekniken ser ut som den gör. I årskurserna 1–6 ska eleverna därför möta *föremål i elevens vardag*, det vill säga tekniska system som är små, överblickbara och hanterbara för en enda människa, till exempel en cykel. Föremålets *anpassning till människans behov* och hur det har *förändrats över tid* ska eleverna också ges möjlighet att utveckla kunskaper om. I årskurserna 7–9 ska eleverna möta *tekniska system i hemmet och samhället, till exempel vatten- och avloppssystem och system för återvinning*, men även andra större system i elevernas närmiljö. Fokus ska ligga på *några delar i systemen och hur de samverkar*. Eleverna i årskurserna 7–9 ska även få möjlighet att diskutera hur föremål respektive tekniska system *är anpassade efter människans behov och har förändrats över tid*.

Säkerhet vid teknikanvändning

Under hela grundsärskoletiden ska eleverna möta innehållet *säkerhet vid teknikanvändning*. Det innebär att värdera konsekvenser av teknikanvändningen för att göra användningen säker. I årskurserna 1–6 handlar det till exempel om *när man hanterar elektricitet* och i årskurserna 7–9 *säkerhet vid användning av kommunikations- och informationsteknik*. Vid användningen av denna teknik behöver eleverna bland annat kunna värna om sin egen och andras integritet genom att till exempel inte lämna ut uppgifter som kan komma att missbrukas av andra människor.

Hållbar utveckling

Frågor om hållbar utveckling har nära koppling till den tekniska utvecklingen. Tekniken har ibland negativa konsekvenser för vår miljö, men utvecklingen av ny teknik kan också vara lösningen på många miljöproblem och bidra till en hållbar utveckling. Till exempel kan kunskaper om resursanvändning få stor betydelse för den enskilda elevens agerande som konsument.

För att ge eleverna i årskurserna 7–9 möjligheter att utveckla förståelse för kopplingar mellan tekniska lösningar, resursanvändning och hållbar utveckling ska eleverna i undervisningen arbeta med *olika sätt att hushålla med resurser i närmiljön*.

Konsekvenser av teknikval

Människan har utvecklat och kommer i framtiden att utveckla teknik som innebär både för- och nackdelar för människan och miljön. Genom att eleverna i årskurserna 7–9 får studera *konsekvenser av teknikval och för- och nackdelar med olika tekniska lösningar* för människa, samhälle och miljö, får de möjlighet till en mer nyanserad bild av tekniken inom olika områden. Bilar, kärnkraft och krigsmateriel är exempel på teknik vars konsekvenser är omstridda och som ofta skapar samhällsdebatt, medan hörlurar i högre grad kopplas till för- och nackdelar för individen och den närmaste omgivningen.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter under hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler* inom ämnet teknik. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt är betydelsefullt. När eleverna lär sig namn på mekanismer, konstruktioner, material, elkomponenter, redskap med mera, utvecklas deras språk och deras möjligheter att ta till sig instruktioner, delta i samtal om teknik i vardagen och berätta om tekniska lösningar och egna konstruktioner.

Genom att muntligt, skriftligt eller i ljud och bild dokumentera och redovisa sina teknikarbeten, får eleverna möjlighet att motivera sina val, reflektera över vad de har gjort, utvärdera arbetsprocessen och sätta in sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i teknik ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–6 och 7–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Jämföra och reflektera över tekniska lösningar i vardagen utifrån ändamålsenlighet och funktion

I den här förmågan ska eleven undersöka, beskriva och resonera om hur några föremål med enkla mekanismer är konstruerade, fungerar och används. I senare årskurser handlar det om att kunna beskriva och föra resonemang om tekniska lösningar med elkomponenter, samverkande rörliga delar respektive hållfasta och stabila konstruktioner. På de högre betygsnivåerna ställs högre krav på elevens resonemang och beskrivningar.

Identifiera problem och behov som kan lösas med teknik och utarbeta förslag till lösningar

I de tidigare årskurserna ska eleverna kunna bidra till att utforma något förslag till hur något vardagligt problem kan lösas med hjälp av teknik. Progressionen innebär att det i de högre årskurserna och på de högre betygsnivåerna ställs högre krav på att eleven kan utforma välgrundade förslag till hur något vardagligt problem kan lösas med hjälp av teknik. Det ligger också en progression i att det på de högre betygsnivåerna ställs ökade krav på elevens sätt att genomföra inledningsvis enkla konstruktionsarbeten och i senare årskurser konstruktionsarbeten där principer för elektriska kopplingar, enkla mekanismer och hållfasta och stabila konstruktioner tillämpas. På de högre betygsnivåerna ökar även kraven på djup i elevens resonemang om de använda materialens egenskaper. Samtidigt ställs allt högre krav på kvaliteten i elevens dokumentation av sina teknikarbeten.

Hantera redskap och teknisk utrustning på ett säkert och ändamålsenligt sätt

I den här förmågan ligger det en progression i att det på de högre betygsnivåerna krävs att eleven använder redskap och teknisk utrustning på ett allt mer säkert och ändamålsenligt sätt, i senare årskurser även för teknisk utrustning för kommunikation och informationssökning. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna ställs dessutom allt högre krav på elevens sätt att använda manualer för att få utrustningen att fungera.

Värdera konsekvenser av olika teknikval för individ, samhälle och miljö

Här är utgångspunkten i de tidigare årskurserna resonemang om tekniska lösningars för- och nackdelar för individ, samhälle och miljö för att i senare årskurser övergå i resonemang om hur olika val av tekniska lösningar kan få olika konsekvenser. På de högre betygsnivåerna krävs ökat djup i elevernas resonemang.

Använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler

Progressionen när det gäller denna förmåga utgår i de tidigare årskurserna från att eleven använder ett fåtal ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om teknik och i utvärdering av arbetsprocesser. I senare årskurser och på de högre betygsnivåerna krävs att allt fler ord, begrepp och symboler används på ett allt mer adekvat sätt. På de högre betygsnivåerna i de senare årskurserna krävs dessutom allt högre kvalitet i elevens omdömen om olika arbetsprocesser.

Kommentarer till kursplanerna för
grundsärskolans ämnesområden,
inriktningen träningsskola

Estetisk verksamhet

Kursplanen i estetisk verksamhet inleds med en kort motivering till varför ämnesområdet finns i skolan. Där beskrivs hur skapande verksamhet *är viktig för människors sätt att tänka, lära och uppleva sig själva och omvärlden*. Estetisk verksamhet i träningskolan ska därför ge eleverna möjlighet att använda olika estetiska uttrycksformer för att bearbeta erfarenheter, känslor och reaktioner. I skapandet kan egenskaper hos föremål, personer eller händelser göras synliga på ett mångsidigt sätt och på så vis kan elevernas förmåga att uppfatta och förstå omvärlden utvecklas.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *skapa genom bild, musik och slöjd* inte utvecklas optimalt om inte de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna väljer och använder bland annat material och tekniker, undersöker estetiska uttryck och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnesområdet estetisk verksamhet sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att skapa genom bild, musik och slöjd

Den här förmågan omfattar att kunna *skapa genom bild och musik* genom att gestalta med uttrycksformerna bild, slöjd, musik, rytmik, lek och drama för att beskriva, upptäcka, tolka och förstå sin omvärld. I detta ingår att kunna delta i kreativa processer. Här bedöms inte resultatet som bra eller dåligt, rätt eller fel utan allt betraktas som olika kreativa uttryck för att kommunicera intryck och erfarenheter.

Förmågan att välja och använda olika material, tekniker, redskap, verktyg, instrument, ljud och rörelser

Den här förmågan omfattar *att välja och använda olika material, tekniker, redskap och verktyg* och på så sätt skaffa kunskaper om hur de fungerar och används för att skapa färger, former och strukturer i bild- och slöjdarbeten. Det ingår också att kunna pröva *instrument, ljud och rörelser* och känna till hur man väljer och använder dem när man skapar rytm, musik och drama inom givna ramar eller efter egna idéer.

Förmågan att undersöka estetiska uttryck i olika konstformer, tidsepoker, traditioner och kulturer

I förmågan att *undersöka estetiska uttryck i olika konstformer, tidsepoker, traditioner och kulturer* ingår förståelse för olika sätt att skapa i olika tider och kulturer vilket ger förutsättningar att förstå samhällets utveckling. Det ingår också att jämföra uttrycksformer från olika kulturer och traditioner. Förmågan innefattar också kunskaper om hur man kan undersöka bilder, slöjdföremål och musik. Här ingår att kunna tolka budskap hos estetiska uttryck och bilda sig en uppfattning om hur andra människor betraktar verkligheten. Det ingår också att kunna finna inspiration till eget skapande och reflektera över hur estetiska uttryck kan påverka individen.

Förmågan att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

För att öka elevernas möjlighet att kunna vara delaktiga i samtal och engagerade i till exempel olika skapandeprocesser behöver eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet*.

Förmågan handlar om att erövra förståelse för begrepp som har särskild betydelse i elevens vardag såväl som begrepp som används av många i samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för estetisk verksamhet är indelat i fyra olika kunskapsområden; Estetisk framställning, Material, redskap och tekniker, Estetisk verksamhet i samhället samt Ämnesspecifika begrepp. Kursplanen beskriver det innehåll som eleverna ska möta inom varje kunskapsområde i årskurserna 1–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnesområden för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Estetisk framställning

Det här kunskapsområdet ska ge eleverna förutsättningar att uttrycka sin kreativa förmåga genom innehållet *olika sätt att skapa*, till exempel individuellt och i grupp, imiterande och fritt. Att skapa är ett sätt att organisera, förstå och kommunicera med sin omvärld. I all estetisk framställning interagerar eleverna också med olika redskap och material. Eleverna har stort inflytande över den skapande processen när de arbetar från idé till färdig produkt.

När eleverna arbetar med *färg, form och struktur* i material av olika slag skapas möjligheter till nya intryck och utveckling av färg- och formsinnet. Att kunna uttrycka sig med färg och form ger en förstärkning av kommunikationen. Genom *fotografering och filmande* får eleverna möjligheter att minnas, återberätta och bearbeta upplevelser.

Kursplanen öppnar även för att eleverna skulle kunna använda digital teknik för att manipulera bilder, vilket kan bidra till deras kritiska tänkande i förhållande till bilder de möter i medier.

Eleverna ska möta innehållet *rytmik, rim och ramsor och sång- och danslekar*, vilket ger dem förutsättningar att lära känna och behärska sin kropp. Musik, rörelse och rytm är byggstenarna i rytmik. En rytm kan uppfattas i musikens takt men även i en regelbunden rörelse som andning eller i växlingar mellan till exempel avslappning och anspänning eller mellan att följa och att leda. Rim och ramsor utvecklar elevernas känsla för språkets melodi, betoning och rytm vilket kan öka nyfikenheten på språkets form och ligga till grund för språkutvecklingen. Genom *spel på musik- och rytminstrument* tillsammans med andra skapas möjligheter till samspel och turtagning. Musik som uttrycksmedel fyller en viktig funktion för att visa, förstärka och skapa känslor, till exempel glädje och sorg. Med kunskaper om sin egen förmåga att använda kropp, röst och instrument kan eleverna finna glädjen i att musicera både enskilt och tillsammans med andra.

Kursplanen avser att eleverna ska ges möjlighet att utveckla sin identitet och sin förmåga till samspel och kommunikation även i olika former av *rollspel* och *dramatiseringar*. I skapandet och gestaltandet kan eleverna uttrycka och bearbeta känslor och erfarenheter samtidigt som deras fantasi, inlevelse, symboliska tänkande, samarbets- och problemlösningsförmåga stimuleras.

I undervisningen ska eleverna möta *slöjdarbetets olika delar: idéutveckling, överväganden och framställning*. För många elever kan upplevelsen av att befinna sig i en slöjdsal ge nya sinneserfarenheter i form av doften av trä, känslan av ull och ljudet från symaskinen. När eleverna ges tillgång till olika slags material inom både trä och textil kan de stimuleras att utforska och skapa på ett kreativt sätt. Att arbeta med olika material och metoder skapar många tillfällen att utveckla sin öga-handkoordination och motorik. Processerna i framställningen kan anpassas till de enskilda elevernas förmåga att överblicka tid, till exempel kan eleverna tova en boll under en lektion medan tillverkningen av ett nyckelskåp tar mycket längre tid. I samband med elevernas skapande i slöjd kan samtal om *hur färg, form och material påverkar slöjdföremåls uttryck* tas upp. Till exempel kan en nyckelring tillverkas i många olika material, och se ut, låta och kännas på olika sätt beroende på om den tillverkas i trä, metall, ull, tyg eller en kombination av flera material.

Att genomföra *presentationer, framträdanden och redovisningar* kan bidra till elevernas självkänsla och tilltro till sin egen skapande förmåga. För en elev kan det till exempel innebära att med datorns hjälp spela musik på en fest eller presentera en vers under luciaframträdandet med hjälp av en pratapparat. För en annan elev kan det innebära att tillsammans med andra dramatisera en enkel saga eller planera en redovisning inför klasskompisarna efter ett besök på teatern.

Material, redskap och tekniker

Inom det här kunskapsområdet ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förståelse för hur olika material, redskap och tekniker kan användas och påverka ett föremåls praktiska och estetiska värde. Eleverna ska erbjudas att utforska olika sorters

material som kan användas vid framställning av bilder och föremål. Att få möjlighet att uppleva material som färg, lera, trä, metall, ull, garn och tyg med alla sinnen ger också stora möjligheter till att utveckla elevernas begreppsförståelse. Hur känns trä jämfört med lera? Vad är mjukt, hårt, varmt, kallt, stort eller litet? För att arbeta med material som används inom estetisk verksamhet krävs det många gånger olika *verktyg, redskap, instrument och maskiner*. Även om eleverna inte kan använda alla redskap själva finns det stora möjligheter att vara delaktig på andra sätt. Eleverna kan till exempel styra symaskiner, borrar-maskiner och andra elektriska maskiner med hjälp av touch-kontakt eller fysiskt stöd. För andra elever kan delaktigheten bestå i upplevelsen av ljudet från hammaren, bandsågen och ångstrykjärnet eller doften av färg.

I kursplanen anges att eleverna ska möta *bildtekniker* och *bildhantering* för att på ett praktiskt och mångsidigt sätt dokumentera händelser och avbilda till exempel föremål eller personer. Fotografier och film ger eleverna ökade möjligheter att minnas, återberätta och bearbeta upplevelser. Undervisning i flera bildtekniker och digital bildhantering kan bidra till elevernas förmåga att generalisera, till exempel om de utmanas att gestalta ett hus i olika former som tecknat, målat, modellerat och fotograferat.

I arbetet med *hantverkstekniker med olika material, handverktyg och redskap* kan eleverna utveckla sin förståelse för hur material kan formas och användas på olika sätt. Av trä kan eleverna beroende på redskap och teknik till exempel bygga plana hyllor eller göra urholkade skålar, och av ull och ullgarn kan de göra tovade grytlappar eller vävda dukar.

Genom *arbetsbeskrivningar* som består av visuella instruktioner i form av bilder, ordbilder eller korta uppmaningar kan eleverna få en tydligare uppfattning av vilket material som behövs, vilken metod som ska användas och hur arbetsprocessen och det färdiga arbetet ska se ut. En instruktion som är väl anpassad efter de enskilda elevernas förmåga att förstå och minnas information kan utveckla deras självständighet i vissa delmoment och tilltron till den egna förmågan.

Estetisk verksamhet i samhället

Att ta del av estetisk verksamhet i samhället kan fylla flera olika funktioner för eleverna. Att undersöka *bilder, film, musik, sång, dans och hantverksföremål från olika genrer, kulturer, traditioner och tidsperioder* kan bidra till en känsla av gemenskap med andra, men även öka lusten till eget skapande eller viljan att ta del av ytterligare estetisk verksamhet. Vilken musik är vackrast; nutida eller klassisk? Vad betraktades som moderna kläder när mormor var ung? Finns det några likheter mellan svenska traditionella ringdanser och den turkiska folkdanen som några elever i klassen kan? I mötet med uppbyggnad och budskap i *reklam- och nyhetsbilder* kan eleverna utveckla sin förmåga att tolka olika former av kommunikation och även sin förmåga att jämföra och ta ställning.

Genom innehållet *några slöjdmaterials ursprung, till exempel ull och trä* ska eleverna få möjlighet att bli medvetna om sitt materiella kulturarv. Dessutom ska eleverna möta *konst, arkitektur och design i samhället* för att uppmärksamma hur skönhet och användbarhet kan kombineras. I undervisningen kan eleverna till exempel samtala om variationen i utseende och design hos olika inredningar eller jämföra akustiken i en konsertsal med den i ett bibliotek.

Inom kunskapsområdet lyfts också ett innehåll fram som handlar om att eleverna ska kunna tolka *mode och trender i ungdomskulturen*. Innehållet har ett tydligt samhällsperspektiv och betonar vikten av att vara medveten om vad olika uttryck signalerar och hur de kan uppfattas av andra.

Kursplanen skriver också fram att eleverna ska möta innehållet *musik som knyter an till elevens vardagliga och högtidliga sammanhang*, vilket kan utgå ifrån kommunikation om elevernas möten med och användning av musik i olika situationer och för olika syften. På så sätt kan eleverna bli medvetna om musikens olika funktioner till exempel för avslappning, som motivationshöjare eller i sociala sammanhang. Att få lyssna till den musik man möter vid högtidliga sammanhang inför eller efter själva högtiden kan bidra till igenkänning och trygghet eller bli ett stöd för minnet.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet för att till exempel kommunicera om bilder, musik och slöjd och för att utvärdera arbetsprocesser*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt utvecklar den egna tanken. När eleverna känner till de begrepp som används i samhället berikas deras ordförråd vilket underlättar kommunikationen med andra.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i estetisk verksamhet ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnesområdet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Skapa genom bild, musik och slöjd

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i att framställa bilder och slöjdföremål, i att sjunga och spela på instrument och i presentationer och framträdanden. Det fördjupade kravet innebär att eleven själv genomför detta.

Välja och använda olika material, tekniker, redskap, verktyg, instrument, ljud och rörelser

Progressionen i denna förmåga går från det grundläggande kravet på deltagande i att välja och använda material, tekniker, redskap och verktyg i bild- och slöjdarbete till det fördjupade kravet på att själv välja och använda lämpliga material, tekniker, redskap och verktyg. Det går också en progression från det grundläggande kravet på att eleven deltar i att välja och använda instrument, ljud och rörelser för att skapa musik och dramatisera till det fördjupade kravet på att eleven själv gör dessa val och använder instrument, ljud och rörelser.

Undersöka estetiska uttryck i olika konstformer, tidsepoker, traditioner och kulturer

När det gäller den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i att undersöka hur olika estetiska uttryck är utformade, vilka budskap de förmedlar och hur de kan påverka individen. Det fördjupade kravet handlar om att eleven undersöker och beskriver detta.

Använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven identifierar ord, begrepp och symboler till det fördjupade kravet på att eleven använder dem på ett i sammanhanget adekvat sätt.

Kommunikation

Kursplanen i kommunikation inleds med en kort motivering till varför ämnesområdet finns i skolan. Där beskrivs hur människor genom kommunikation utvecklar *sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker*. Kommunikation på olika sätt skapar förutsättningar för ett samspel där människan är aktiv och tar initiativ, men är också betydelsefullt för att kunna förstå och verka i samhället.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *samspela med andra* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna tolkar kommunikativa uttryck och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnesområdet kommunikation sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att samspela med andra

Förmågan att *samspela med andra* handlar om att kunna göra sig förstådd och förstå andra och på så sätt vara en aktivt kommunicerande part i samspel i de olika sammanhang och miljöer man vistas i. Här ingår kunskaper om hur man i tal och andra kommunikationsformer kan uttrycka sig med en tydlig avsikt, till exempel att påverka sin omgivning, skapa relationer, söka information eller uttrycka känslor och åsikter.

Förmågan att tolka olika former av kommunikativa uttryck

Förmågan att *tolka olika former av kommunikativa uttryck* omfattar att kunna förstå olika kommunikativa uttryck och tolka sin omgivning. Det handlar också om att kunna uppmärksamma språket i olika kulturella uttrycksformer, till exempel bilder, litteratur, musik, film och teater genom att lyssna, se eller läsa.

Förmågan att söka information från olika källor

För att öka sin delaktighet och självständighet i det som rör den egna personen behöver eleverna utveckla förmågan att själva *söka information från olika källor*. Förmågan omfattar att kunna använda muntliga och skriftliga källor och digitala kommunikationsverktyg för att söka information.

Förmågan att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

För att öka elevernas möjlighet att kunna samspela och vara engagerade i olika former av kommunikation behöver eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *använda ord, begrepp, symboler och andra uttrycksätt för kommunikation*.

Förmågan handlar om att erövra förståelse för begrepp som har särskild betydelse i elevens vardag såväl som begrepp som används av många i samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för kommunikation är indelat i fyra olika kunskapsområden; Samspela, tala och samtala, Tolka och förstå, Informationssökning samt Ämnesspecifika begrepp. Kursplanen beskriver det innehåll som eleverna ska möta inom varje kunskapsområde i årskurserna 1–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnesområden för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Samspela, tala och samtala

Inom det här kunskapsområdet ska eleverna få möjlighet att lära sig mer om både sin egen roll och andras uttryck i samspel. I innehållet *hur man initierar, upprätthåller och avslutar samspel eller samtal* används de bägge begreppen samspel och samtal för att beskriva olika former av kommunikation. Ett samtal kan uppstå när två personer har förmågan att förstå och uttrycka talat eller tecknat språk medan ett samspel kan uppstå även med andra uttryck än de språkliga. En viktig del i all kommunikation är *turtagning*, och det kan innebära vitt skilda utmaningar för olika elever. Några elever kan genomföra turtagning i flera led, både som lyssnare och talare. För andra kan det innebära att bekräfta en annan persons närvaro eller handling med en snabb ögonkontakt. Genom undervisningen kan turtagningen utvecklas mot att få en tydligare avsikt, förekomma i fler situationer eller innefatta fler led.

Kursplanen avser att eleverna ska få möjlighet att utveckla en funktionell *kommunikation i olika sammanhang och miljöer* som de ofta vistas i. Det innebär att eleverna när de till exempel deltar i musikundervisning eller går och handlar kan förstå och använda centrala begrepp och symboler som de möter i och utanför skolan.

I undervisningen ska eleverna möta innehållet *känslor, hur de kan uttryckas och tolkas*. Tanken är att eleverna ska få tillfälle att uttrycka sina egna känslor men också öka sin förståelse för andra människors känslor, beteenden och svarsreaktioner. Med innehållet *kroppsspråk, tecken eller tal och hur man kan uttrycka sin avsikt på olika sätt* lyfter kursplanen fram kommunikation i fler former än det talade och skrivna språket. För att kompensera olika kommunikationssvårigheter kan eleverna använda alternativ och kompletterande kommunikation, till exempel ljud, kroppsspråk, gester, mimik, tecken

eller grafiska och visuella verktyg. Genom att eleverna förstärker sin kommunikation på detta sätt kan deras avsikter bli tydligare, till exempel om de vill svara, uppmana, fråga eller berätta. Alla kommunikativa uttryck som är funktionella för eleverna är enligt kursplanen likvärdiga.

När eleverna har ett ord- eller bildförråd som omfattar några ord för aktiviteter, platser, personer, föremål och relationer kan de utmanas att följa enkel grammatik genom att möta innehållet *språkets struktur, ordföljd och meningsbyggnad*. Eleverna kan till exempel lära sig att kronologisk meningsbyggnad ofta underlättar förståelsen; ”vi jobbar först och äter mat sedan” är tydligare än ”vi äter mat efter vi har jobbat”. Genom att eleverna får använda fickminnen, talapparater, handdatorer, talsyntes och andra *kommunikationsverktyg* anpassade efter sin förmåga kan de uttrycka sig på ett tydligare sätt.

Tolka och förstå

Det här kunskapsområdet ska bidra till att eleverna lär sig mer om omgivningens olika kommunikativa uttryck. Genom att arbeta med *berättande texter och poetiska texter för barn och unga från olika tider och skilda delar av världen i bok- och bildsamtal* ges eleverna möjligheter att förstå, bearbeta och återberätta den text de läser eller lyssnar till. De vanligaste uttrycken för kommunikation i samhället är det talade och skrivna språket, ofta tillsammans med symboler och bilder. I innehållet *tolka kommunikativa uttryck, till exempel kroppsspråk, tecken eller tal* möter eleverna även alternativ och kompletterande kommunikation som de och deras omgivning kan använda för att kompensera olika kommunikationssvårigheter. Förutom att tolka naturliga uttrycks-sätt som kroppsspråk, gester och mimik kan eleverna ha nytta av att kunna tolka kommunikation där man använder sig av tecken, grafiska och visuella verktyg, till exempel föremål, bilder och bokstäver. Genom att uppleva och uppmärksamma en företeelse på olika vis och med fler sinnen kan eleverna erövra och befästa kunskap.

I mötet med rim, ramsor och ljudlekar ges eleverna möjlighet att tolka språkets innehåll såväl som att uppmärksamma *språkets form*. Kursplanen betonar att eleverna utifrån vars och ens *erfarenhet och intresse* ska få möta innehållet *ordbilder och bokstavsformer och ljud*. Med det menar kursplanen att eleverna med bilder, symboler eller bokstäver ska få läsa och skriva begrepp som de möter i sin närmiljö eller som rör deras intressen. För att komma vidare i sin läsning och skrivning behöver eleverna koppla bokstavsformerna till bokstavsljuden. Kursplanen anger att eleverna också ska få *skriva för hand eller på dator*, till exempel sitt namn.

Informationssökning

Det här kunskapsområdet handlar om att söka den information som behövs för att kunna vara så delaktig och självständig som möjligt i det som rör den egna personen. Därför skriver kursplanen fram innehållet *information i vardagsituationer*, vilket kan innebära att eleverna arbetar med till exempel scheman, symboler, inköpslistor och instruktioner. Kursplanen menar att *informationssökning i olika medier och källor* kan handla om allt ifrån att ta reda på vad som ska hända härnäst till att använda sökmotorer på internet.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet för att till exempel öka delaktigheten*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt utvecklar den egna tanken. När eleverna känner till de begrepp som används i samhället berikas deras ordförråd vilket underlättar kommunikationen med andra.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i kommunikation ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnesområdet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Samspela med andra

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven initierar och avslutar kommunikation och uttrycker behov och känslor i kända sammanhang. Det fördjupade kravet innebär att eleven dessutom upprätthåller kommunikation genom turtagning och kan fråga, svara, beskriva och berätta i olika sammanhang.

Tolka olika former av kommunikativa uttryck

Progressionen i denna förmåga går från det grundläggande kravet på att tolka andras avsikter till det fördjupade kravet på att också tolka andras behov och känslor. Det fördjupade kravet innebär också att eleven förstår andra kommunikativa uttryck och kan tolka ordbilder och skriva ord. Det går också en progression från det grundläggande kravet på att eleven reagerar igenkännande på tal, sånger, ljudlekar och berättelser till det fördjupade kravet på att eleven både förstår och kan återberätta dem.

Söka information från olika källor

I den här förmågan startar progressionen i att eleven söker elevnära information för att i det fördjupade kravet övergå till att eleven även söker information om samhället. Dessutom ökar kraven på elevens sätt att använda kommunikationsverktyg.

Använda ord, begrepp, symboler och andra uttryckssätt för kommunikation

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven identifierar ord, begrepp och symboler till det fördjupade kravet på att eleven använder dem på ett i sammanhanget adekvat sätt.

Motorik

Kursplanen i motorik inleds med en kort motivering till varför ämnet finns i skolan. Där beskrivs hur *kropp, känslor och sinnen samverkar i den motoriska utvecklingen, som i sin tur främjar självständigheten och hälsan.*

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor meningsfullt och i ett funktionellt sammanhang, eftersom det i allmänhet inte går att erövra eller besitta en enskild förmåga isolerad från de andra. Till exempel kan förmågan att *se samband mellan rörelse, hälsa och livsstil* inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna rör sig allsidigt i olika miljöer och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnesområdet motorik sammanfattas syftestexten i fyra olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att använda kroppens förmåga att röra sig allsidigt i olika sammanhang

Förmågan att använda *kroppens förmåga att röra sig allsidigt i olika sammanhang* omfattar att kunna använda både fin- och grovmotoriska rörelser allsidigt i olika miljöer, inomhus såväl som utomhus. Förmågan rör även kroppsuppfattning, det vill säga att ha kunskaper om och behärska sin kroppens förmåga. Det handlar om att kunna undersöka kroppens funktioner och tolka kroppens signaler vid muskelarbete och rörelse.

Förmågan att se samband mellan rörelse, hälsa och livsstil

Förmågan att *se samband mellan rörelse, hälsa och livsstil* handlar om kunskaper om och erfarenheter av fysiska aktiviteters påverkan på hälsa, välbefinnande, kroppsuppfattning och självbild. Här ingår också kunskaper om hur man klär sig och sköter sin hygien samt hur man förebygger skador, vilket är väsentligt för att eleverna ska känna trygghet i samband med fysiska aktiviteter.

Förmågan att genomföra olika aktiviteter i utemiljö och naturen

För att förstå värdet av och få möjlighet till ett aktivt friluftsliv behöver eleverna utveckla förmågan att *genomföra olika aktiviteter i utemiljö och naturen*. I förmågan ingår att kunna vistas och förflytta sig utomhus under alla årstider, att kunna utforska omgivningen med både fin- och grovmotoriska rörelser och att kunna orientera sig i olika miljöer. Även kunskaper om hur man hanterar nödsituationer är en viktig del av förmågan.

Förmågan att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

För att öka elevernas möjlighet att kunna vara delaktiga i samtal och engagerade i till exempel olika hälsofrågor och rörelseaktiviteter behöver eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet*.

Förmågan handlar om att erövra förståelse för begrepp som har särskild betydelse i elevens vardag såväl som begrepp som används av många i samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för motorik är indelat i fyra olika kunskapsområden; Rörelse, Hälsa och livsstil, Friluftsliv och utevistelse samt Ämnesspecifika begrepp. Kursplanen beskriver det innehåll som eleverna ska möta inom varje kunskapsområde i årskurserna 1–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnesområden för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Rörelse

Det här kunskapsområdet ska bidra till att eleverna utvecklar och befäster de grov- och finmotoriska rörelser som är funktionella för den egna personen. Att behärska sin kropp och utföra medvetna och aktiva rörelser skapar förutsättningar för självständighet och delaktighet i vardagen. Kursplanen lyfter därför fram innehållet *grundläggande motoriska rörelser och deras sammansatta former i redskapsövningar, lekar, danser och rörelser till musik, såväl inomhus som utomhus*. Tanken är att eleverna i undervisningen ska få använda sin kropp i meningsfulla sammanhang så att de blir motiverade att utföra specifika rörelser, till exempel öppna dörren eller ta på sig jackan. När eleverna behärskar grundformerna i grovmotorik ökar deras möjligheter till självständig förflyttning och delaktighet i gruppaktiviteter som lek och lagsport. Den grovmotoriska utvecklingen är också viktig för att eleverna ska kunna göra hälsofrämjande val, ha en aktiv fritid och ta del av samhällets föreningsliv. Även *finmotorik* är ett centralt innehåll. Genom att behärska sina finmotoriska rörelser kan eleverna påverka sin omgivning och bli mer självständiga i vardagliga aktiviteter. Till exempel kan elevernas ansiktsrörelser och mimik underlätta för kommunikation och socialt samspel.

Eleverna ska också möta innehållet *lekar, danser och andra rörelseaktiviteter och deras regler*. Det skapar förutsättningar för att eleverna ska visa hänsyn och förstå regler men det kan också innebära olika upplevelser av lust, glädje och gemenskap.

Att använda sin kropp i meningsfulla sammanhang ger en högre motivation än att bara träna sin kropp i en specifik rörelse. Musik kan också bidra till att rörelser blir lustfyllda och på så sätt stimulera eleverna att utveckla och fördjupa sin rörelseförmåga. Även att bada och utföra *rörelser i vatten* kan upplevas som en lustfylld aktivitet för

många elever. Muskler kan slappna av i varmt vatten så att det blir möjligt för eleverna att utföra rörelser som är svåra att utföra på land. Med hjälp av anpassade flytredskap, till exempel flytvästar, armkuddar eller simdynor, kan elevernas förutsättningar till självständig förflyttning öka.

Hälsa och livsstil

Fysiska aktiviteter och en hälsosam livsstil är grundläggande för människors välbefinnande. Därför lyfter kursplanen fram Hälsa och livsstil som ett kunskapsområde. Med innehållet *olika träningsformer och hur de utvecklar kondition, styrka och smidighet* avser kursplanen att eleverna genom praktiska erfarenheter ska få möjlighet att uppleva, jämföra och värdera olika träningsformers effekter. I elevernas möte med innehållet *samband mellan rörelse, hälsa och livsstil* får de dessutom möjlighet att reflektera över de olika träningsformernas och andra rörelseaktivitetens koppling till hälsa. Sambanden mellan hälsa och rörelse kan ibland öka elevernas motivation till rörelse, till exempel kan deras dagsform påverkas positivt om de hittar en balans mellan fysisk aktivitet och vila.

För att kunna röra sig allsidigt i olika fysiska sammanhang behöver eleverna kunskaper om *klädsel för olika aktiviteter samt betydelsen av omklädnings och dusch*. Det handlar om att anpassa sin klädsel för till exempel bad, friluftsliv eller lagsport och att sköta sin hygien både för sin egen skull och för kontakten med andra. Eleverna behöver också kunskaper om *arbetsställningar och belastningar vid fysiska aktiviteter och förebyggande av skador*. Det kan innebära att eleverna informerar sig om hur redskap hanteras, hur rörelser utförs och hur man lyfter på ett bra sätt. Det kan också handla om vikten av att värma upp, träna olika muskelgrupper och stretcha.

Eleverna ska också få delta i *samtal om upplevelser av olika fysiska aktiviteter och träningsformer, kroppsuppfattning och självbild*. Enligt kursplanen är det viktigt att eleverna kan uttrycka sig om vilka aktiviteter de tycker mer eller mindre om eller hur de uppfattar sig själva och sin kropp. På så sätt kan deras inflytande öka när det gäller till exempel val av träningsform eller planering av friluftaktiviteter.

Friluftsliv och utevistelse

Inom detta kunskapsområde ska eleverna få utforska närmiljön och genomföra friluftaktiviteter. De ska möta innehållet *undersöka och orientera sig i närmiljön* och få använda olika strategier och sinnen för att bekanta sig med och känna igen olika kännetecken utomhus. Med närmiljö menar kursplanen den miljö som eleverna vistas i dagligen. När eleverna känner igen sig eller hittar mellan olika platser, till exempel på skolgården eller längs en promenadsträcka, kan deras inflytande över olika aktiviteter öka. För att eleverna ska finna motivation till att utforska närmiljön behöver det finnas platser, föremål och aktiviteter som eleverna upplever som lustfyllda och meningsfulla. Utemiljöer ger många möjligheter till upplevelser av terräng och underlag, väderlek och temperatur. Genom innehållet *rörelseaktiviteter i skiftande natur- och utemiljöer under olika årstider* kan eleverna utveckla intresse och förståelse för värdet av ett aktivt

friluftsliv. Med kunskaper om vanliga lekar och rörelseaktiviteter i utemiljö kan elevernas delaktighet i samhället öka. Det kan till exempel handla om tipspromenader, pulka- eller skidåkning och cykling.

Att utföra fysiska aktiviteter medför vissa risker och därför är det viktigt att eleverna har kunskaper om *hänsynstagande och säkerhet i samband med fysiska aktiviteter* så att aktiviteterna blir trygga och säkra för dem som deltar. Till exempel är det viktigt att eleverna har beredskap för nödsituationer vid vatten och kunskaper om regler vid lagsporter för att undvika skador. Säkerhetsaspekterna är viktiga även när eleverna ska *planera och genomföra olika friluftaktiviteter*. Genom att eleverna deltar i planeringen inför friluftaktiviteter menar kursplanen att deras inflytande över vad som ska göras ökar. Därigenom kan även deras engagemang under själva genomförandet öka.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet motorik för att till exempel kommunicera om rörelse och hälsa*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt utvecklar den egna tanken. När eleverna känner till de begrepp som används i samhället berikas deras ordförråd vilket underlättar kommunikationen med andra.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i motorik ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnesområdet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Använda kroppens förmåga att röra sig allsidigt i olika sammanhang

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i att använda fin- och grovmotorik i olika aktiviteter och deltar i att utföra rörelser med balans och kroppskontroll. Det fördjupade kravet innebär att eleven utför dessa rörelser på ett medvetet, avsiktligt och funktionellt sätt.

Det går också en progression från det grundläggande kravet på att eleven deltar i lekar, danser och vattenaktiviteter till det fördjupade kravet på att eleven leker och dansar med hänsyn till några regler samt förflyttar sig i vatten.

Se samband mellan rörelse, hälsa och livsstil

Progressionen i denna förmåga går från det grundläggande kravet på deltagande i kommunikation om sambanden mellan fysiska aktiviteter, kroppsuppfattning, hälsa, klädval och hygien till det fördjupade kravet på kommunikation om och beskrivning av detta. Dessutom ökar kraven på elevens sätt att använda kunskaperna i olika situationer.

Genomföra olika aktiviteter i utemiljö och naturen

I den här förmågan startar progressionen i att eleven deltar i utomhusaktiviteter och i kommunikation om hur man kan hantera nödsituationer. Det fördjupade kravet handlar om att eleven genomför utomhusaktiviteterna med anpassning till olika förhållanden och exemplifierar hur man kan hantera nödsituationer.

Använda ord, begrepp, symboler och andra uttryckssätt för kommunikation

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven identifierar ord, begrepp och symboler till det fördjupade kravet på att eleven använder dem på ett i sammanhanget adekvat sätt.

Vardagsaktiviteter

Kursplanen i vardagsaktiviteter inleds med en kort motivering till varför ämnesområdet finns i skolan. Där beskrivs hur vanor i hem och samhälle kan avgöra möjligheterna såväl till en hållbar utveckling som till individens orientering i omvärlden.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *undersöka närmiljön, dess natur, historia och traditioner* inte utvecklas optimalt om inte de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna undersöker religioner som utövas i närmiljön, söker information om närmiljöns kulturliv och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnesområdet vardagsaktiviteter sammanfattas syftestexten i sex olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att välja, planera och genomföra aktiviteter i vardagsmiljön

Förmågan att *välja, planera och genomföra aktiviteter i vardagsmiljön* handlar om att kunna ta initiativ till, planera och genomföra matlagning och andra aktiviteter som har betydelse för dagliga situationer i vardagsmiljön. Här ingår att kunna hantera redskap och livsmedel samt undvika olyckor. Förmågan innefattar också att ha kunskaper om mönster och rutiner som är viktiga för den egna personen i vardagen. Denna förmåga ökar på så sätt elevernas möjlighet till självständighet och personlig integritet.

Förmågan att undersöka närmiljön, dess natur, historia och traditioner

Förmågan att *undersöka närmiljön, dess natur, historia och traditioner* omfattar att kunna göra observationer av naturen, platser, verksamheter och levnadssätt i närmiljön. Här ingår en historisk medvetenhet som innebär att eleverna kan jämföra livet i hembygden förr och nu. Här ingår också en rumslig medvetenhet som handlar om att känna till olika platser och deras lägen.

Förmågan att undersöka kristendomen, andra religioner och andra livsåskådningar

För att öka sin förståelse för vår mångkulturella värld behöver eleverna *undersöka kristendomen, andra religioner och andra livsåskådningar* för att utveckla kunskaper om olika religioner och kunna utforska hur de inverkar på människors liv. Det handlar också om att kunna uttrycka känslor och värderingar och ta ställning i olika livsfrågor.

Förmågan att reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt

Förmågan att *reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt* omfattar förståelse för samspelet mellan individer i demokratiska processer. I förmågan ingår att vara medveten om alla människors lika värde och rätt att uttrycka sin åsikt. Det ingår också att känna till sina egna rättigheter och sitt eget ansvar.

Förmågan att söka information om service- och kulturutbud

För att kunna använda samhällets servicefunktioner och delta i kultur- och fritidsaktiviteter i närmiljön behöver eleverna utveckla förmågan att *söka information om service- och kulturutbud*. Förmågan innefattar att kunna använda muntliga och skriftliga källor och digitala kommunikationsverktyg. Den innefattar också att kunna välja bland och ta del av de tjänster och aktiviteter som erbjuds av till exempel bibliotek, sjukvård eller idrottsföreningar.

Förmågan att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

För att öka elevernas möjlighet att kunna vara delaktiga i samtal och engagerade i till exempel vardagsliv och samhälle behöver eleverna ges förutsättningar att utveckla förmågan att *använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet*.

Förmågan handlar om att erövra förståelse för begrepp som har särskild betydelse i elevens vardag såväl som begrepp som används av många i samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för vardagsaktiviteter är indelat i fyra olika kunskapsområden; Vardagsrutiner och vardagsmiljö, Omvärld, Leva tillsammans samt Ämnesspecifika begrepp. Kursplanen beskriver det innehåll som eleverna ska möta inom varje kunskapsområde i årskurserna 1–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnesområden för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Vardagsrutiner och vardagsmiljö

För att eleverna ska få möjligheter att ta initiativ till, planera och genomföra aktiviteter som har betydelse för praktiska situationer i hemmet lyfter kursplanen fram kunskapsområdet Vardagsrutiner och vardagsmiljö. Kursplanen menar att det är betydelsefullt för eleverna att ha kunskaper om mat och måltider eftersom det kan innebära en större självständighet samtidigt som det ofta är viktigt i umgänget människor emellan. Därför ska eleverna möta innehållet *recept och instruktioner* och *bakning och matlagning* samt *rutiner för måltider*. Med kunskaper om hur olika livsmedel kan påverka kroppen

positivt eller negativt och om *hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel* är det lättare för eleven att förstå *samband mellan mat och hälsa* och fatta beslut som rör den egna kosten.

Genom att utveckla *konsumentkunskap* och kunskaper om *rutiner för inköp* får eleverna förutsättningar att göra aktiva och medvetna val i samhällets stora utbud av varor och tjänster. Det kan innebära att eleverna till exempel lär sig att jämföra priser och kvaliteter. Undervisningen ska också behandla *återvinning och hur den fungerar* för att eleverna ska kunna göra val som bidrar till en hållbar utveckling. Även innehållet *tvätt, rengöring och vård av olika material och ytor i hemmet* har koppling till hållbar utveckling i och med formuleringen *miljövänliga metoder för detta*. Detta innehåll tillsammans med *redskap, verktyg och teknisk utrustning som används i hemmet* kan bidra till att utveckla elevernas självständighet i hemmiljön. För att eleverna dessutom ska känna trygghet i hemmiljön beskriver kursplanen innehållet *olycksrisker i hemmet och hur de kan förebyggas*. Genom att eleverna får reflektera kring *arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv* kan de öka sin medvetenhet om stereotypa könsroller och sina kunskaper om hur de kan undvikas.

Omvärld

Det här kunskapsområdet handlar om historia, geografi och samhällsfrågor och ska bidra till att eleverna blir delaktiga i samhället och utvecklar förståelse för att de behöver agera på olika sätt beroende på var de befinner sig, till exempel på skolgården eller i trafiken.

Genom att eleverna ges möjligheter att utforska och lära känna *närmiljön och dess historia, kulturarv, traditioner och högtider* kan de utveckla förståelse för hembygden. Besök på platser där det har funnits eller fortfarande finns verksamhet med betydelse för ortens utveckling kan ge eleverna upplevelser av sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Genom att undervisningen utgår från närmiljön och öppnar för jämförelser med platser som har betydelse för eleverna i *Sverige och världen* får eleverna möjlighet att utveckla sin förståelse för avstånd och lägen. Var bor eleverna i förhållande till personer de känner? Hur ser det ut på andra platser i världen?

Eleverna ska möta innehållet *kristendomen i det svenska samhället förr och nu* där undervisningen till exempel kan utgå från elevernas egna erfarenheter och ta vara på aktuella händelser och högtider. Vi lever i ett mångkulturellt samhälle och eleverna ska även möta *berättelser och några religiöst motiverade levnadsregler* som är viktiga för utövande barn och ungdomar inom *kristendom, islam, judendom, hinduism och buddhism*. På så sätt får de möjligheter att förstå varför människor tänker och handlar på olika sätt. Kunskaper i detta kan leda till att minska främlingskap och öka samförstånd.

Med innehållet *samhällsfunktioner och samhällsservice* och *metoder för att söka information* avser kursplanen att eleverna ska få möjlighet att lära sig att söka den information som behövs för att kunna göra medvetna val av fritidsaktiviteter eller uppsöka samhällsservice av olika slag. Genom att aktivt söka efter och ta del av service- och kulturutbudet skapas ytterligare en dimension i vardagen och en känsla av samhörighet och gemenskap kan utvecklas. Beroende på om eleverna befinner sig

hemma, på skolan eller ute i samhället kan det behövas olika metoder för att finna den information de behöver. Kursplanen menar att informationsökning kan handla om allt ifrån att vända sig till någon person och fråga till att titta på skyltar eller använda sökmotorer på internet.

Innehållet *utbildningsvägar, yrken och verksamheter i samhället samt entreprenörskap* syftar till att eleverna ska få ökad kännedom om olika studie- och yrkesval och på så vis även stöd i den personliga utvecklingen. Undervisningen bör vara verklighetsanknuten och visa på samband mellan det som sker på skolan och det som sker i samhället i övrigt. Till exempel kan undervisningen äga rum på ett elevkafé, på en klassbasar eller i en skolverkstad där eleverna undersöker olika tekniska apparater. Genom en undervisning som tar vara på *aktuella frågor och debatter i samhället* får eleverna möjligheter att förstå och vara delaktiga i samhällsdebatten. Medier har en stor påverkan på hur vi tycker i olika frågor och därför är det viktigt att undervisningen ger eleverna förutsättningar att skilja mellan *reklam och information*, fakta och fiktion, fantasi och verklighet.

Leva tillsammans

Det här kunskapsområdet ska ge eleverna möjlighet att utveckla förståelse för sin egen och andra människors livssituation. Innehållspunkten *livsfrågor med betydelse för eleven* utgår från elevernas vardag och kan behandla frågor som kamratskap, könsroller, rättvist och orättvist. Livsfrågorna ger eleverna möjlighet att reflektera över sina egna känslor och värderingar såväl som över samhällets normer, vilket kan bidra till deras personliga utveckling. Ofta handlar det om frågor som saknar givna svar, till exempel: Vad innebär det att vara en god vän? Vad är mobbning? Hur känns det i kroppen när man är kär? Vad gör flickorna eller pojkarna på rasten och varför?

Elevernas möte med innehållet *värdegrund, demokrati och alla människors lika värde* kan leda till en medvetenhet om att alla har rätt att uttrycka sin åsikt. På så sätt kan eleverna öka tilltron till den egna förmågan att påverka, till exempel i diskussioner som har uppstått på rasten eller i samhällsdebatten inför ett riksdagsval. Genom att utveckla kunskaper om *regler och lagar med betydelse för eleven*, till exempel barnkonventionen, mänskliga rättigheter och trafikregler, kan eleverna dels hävda sina rättigheter, dels bli medvetna om sitt eget ansvar. Kursplanen öppnar också för att eleverna utifrån vardagliga sammanhang får reflektera över varför regler behövs. På så sätt kan kursplanen bidra till en förståelse för samspelet mellan individer i samhället och för hur gemensamma behov ibland måste gå före individens.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet vardagsaktiviteter för att till exempel kommunicera om vardagsliv och samhälle*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt utvecklar den egna tanken. När eleverna känner till de begrepp som används i samhället berikas deras ordförråd vilket underlättar kommunikationen med andra.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i vardagsaktiviteter ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnesområdet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Välja, planera och genomföra aktiviteter i vardagsmiljön

Progressionen i denna förmåga går från det grundläggande kravet på att eleven deltar i matlagning, vardagliga arbetsuppgifter, källsortering och återvinning till det fördjupade kravet på att eleven själv genomför detta. Det går också en progression från att eleven deltar i kommunikation om hur olyckor kan förebyggas till att eleven kommunicerar om detta.

Undersöka närmiljön, dess natur, historia och traditioner

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven visar igenkännande i närmiljön och deltar i att beskriva platser i Sverige och övriga världen. Det fördjupade kravet innebär att eleven orienterar sig i närmiljön och beskriver miljöer och platser i hemorten, Sverige och övriga världen.

Undersöka kristendomen, andra religioner och andra livsåskådningar

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i kommunikation om världsreligionerna och livsfrågor till det fördjupade kravet på att eleven kommunicerar om detta.

Reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i kommunikation om demokrati och mänskliga rättigheter. Det fördjupade kravet handlar om att eleven kommunicerar om detta utifrån olika frågor och egna erfarenheter. Progressionen går också från att eleverna deltar i något gemensamt beslut till att de beskriver och bidrar till demokratiska beslut i skolan och ger exempel på barnets rättigheter.

Söka information om service- och kulturutbud

Progressionen i denna förmåga går från det grundläggande kravet på att eleven deltar i informationssökning till det fördjupade kravet på att eleven hämtar information. Det går också en progression från att eleven deltar i kommunikation om information, reklam och samhällsfrågor till att eleven kommunicerar om detta.

Använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven identifierar ord, begrepp och symboler till det fördjupade kravet på att eleven använder dem på ett i sammanhanget adekvat sätt.

Verklighetsuppfattning

Kursplanen i verklighetsuppfattning inleds med en kort motivering till varför ämnesområdet finns i skolan. Där beskrivs att kunskaper om hur allting i omvärlden hänger ihop ger människor redskap till att kunna påverka sitt eget liv men också till att kunna bidra till en hållbar utveckling.

SYFTET

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar skolan har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och de förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i, för eleverna, meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att *använda kunskaper om människa och natur* inte utvecklas optimalt om inte de andra förmågorna bidrar till utvecklingen genom att eleverna sorterar växter, djur och materia utifrån kvalitet och kvantitet, ordnar händelser och upplevelser i tid och rum, beskriver orsakssamband och använder ämnesspecifika begrepp.

I ämnesområdet verklighetsuppfattning sammanfattas syftestexten i sex olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Dessa olika förmågor kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att använda kunskaper om människa och natur

Förmågan att *använda kunskaper om människa och natur* handlar om att eleverna ska kunna samtala om och göra aktiva val i frågor som rör natur och miljö. Förmågan handlar också om att ha kännedom om människans beroende av och påverkan på naturen och på så sätt förstå människans plats i naturen. Här ingår också förmågan att samspela med naturen, det vill säga att kunna uppfatta och uppskatta de estetiska värdena i naturen, vistas i naturen på ett hållbart och hänsynsfullt sätt samt utforska närmiljön med olika metoder.

Förmågan att ordna händelser och upplevelser i tid och rum

Förmågan att *ordna händelser och upplevelser i tid och rum* handlar om tids- och rumsuppfattning, det vill säga att kunna strukturera vardagen och lösa praktiska problem i tid och rum. I tidsuppfattningen ingår kunskaper om hur man tar reda på eller själv planerar vad som ska hända när, i vilken ordning och med vilken tidsåtgång. I rumsuppfattningen ingår kunskaper om hur man informerar sig om platser, lägen, avstånd och riktningar, vilket är väsentligt för att kunna hitta föremål på angivna platser eller orientera sig.

Förmågan att sortera föremål utifrån kvalitet och kvantitet

Förmågan att *sortera föremål utifrån kvalitet* omfattar att kunna jämföra föremåls egenskaper, kategorisera föremålen i grupper och koppla dem till olika aktiviteter. Förmågan att *sortera föremål utifrån kvantitet* omfattar att kunna undersöka föremåls längd, volym, massa och antal. Det ingår också att kunna storleksordna föremål såväl som heltal, sedlar och mynt. Förmågan innefattar också att kunna använda siffror eller de fyra räknesätten för att strukturera vardagen och lösa praktiska problem.

Förmågan att reflektera över samband mellan orsak och verkan

För att se och förstå konsekvenser av egna och andras handlingar behöver eleverna utveckla förmågan att *reflektera över samband mellan orsak och verkan*. I förmågan ingår att eleverna i olika valsituationer kan ta hänsyn till konsekvenser för dem själva, andra personer och omgivningen på både kort och lång sikt.

Förmågan att identifiera och reflektera över tekniska lösningar i vardagen utifrån funktion

I förmågan ingår kunskaper om hur man kan undersöka, det vill säga *identifiera och reflektera över, tekniska lösningar i vardagen utifrån funktion*. Förmågan handlar också om att känna till hur olika redskap och teknisk utrustning fungerar och används. Här ingår att kunna använda kunskaper om teknik för att lösa praktiska problem.

Förmågan att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

För att öka elevernas möjlighet att kunna vara delaktiga i samtal om och engagerade i till exempel olika frågor som rör människa, natur, matematik och teknik behöver eleverna utveckla förmågan att *använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet*. Förmågan handlar om att erövra förståelse för begrepp som har särskild betydelse i elevens vardag såväl som begrepp som används av många i samhället.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen för verklighetsuppfattning är indelat i åtta olika kunskapsområden; Människa, djur och natur, Tid, Rum, Kvalitet, Kvantitet, Orsak och verkan, Tekniska lösningar samt Ämnesspecifika begrep. Kursplanen beskriver det innehåll som eleverna ska möta inom varje kunskapsområde i årskurserna 1–9. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. De kan också med fördel kombineras med innehåll från andra ämnesområden för att eleverna ska ges möjlighet till en kunskapsutveckling som blir en helhet.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika mycket tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Människa, djur och natur

För att eleverna ska få möjligheter att utveckla kunskaper om sin kropp och om sin plats i naturen lyfter kursplanen fram kunskapsområdet Människa, djur och natur. Här beskrivs innehållet *människans upplevelser av ljus, ljud, temperatur, smak och doft med hjälp av olika sinnen* som handlar om hur vi upplever vår omvärld på olika sätt. Tanken är att eleverna ska få möjlighet att tolka sinnesintryck och sortera de upplysningar och estetiska upplevelser som ljus, ljud och andra fenomen ger dem. De ska också få lokalisera de sinnen som tar emot intryck av olika slag.

Genom att ha kännedom om *människokroppen och kroppsdelars namn och funktioner* får eleverna förutsättning att förmedla sina känslor av välbefinnande, behov och smärta. Att bli medveten om sin egen kropps funktioner och signaler skapar större möjligheter för delaktighet och självständighet i det som rör den egna personen. Det kan till exempel röra sig om att sträcka på armen när jackan ska tas på, torka ryggen med handduken eller gå på toaletten. Kunskaper om kroppen kan också vara betydelsefulla då eleverna besöker till exempel hälso- eller tandvården för att de ska förstå vad som kan hända där och varför. Eleverna ska också få möta innehållet *pubertet och hur den inverkar på individen* för att kunna känna sig trygga och förberedda inför kroppens förändringar. Genom en helhetssyn där de rent biologiska aspekterna av *sexualitet, reproduktion, kärlek och olika slags relationer samt preventivmetoder* förenas med värdefrågorna avser kursplanen att öka elevernas möjlighet att känna trygghet i den egna kroppen och identiteten. Om eleverna får tolka och sätta ord på sina egna känslor kan de också få ökad förståelse för att sexualitet och samlevnadsformer kan se ut på olika sätt.

Med innehållet *växter och djur, deras namn, livsvillkor och levnadsmiljöer* avser kursplanen att ge eleverna möjlighet att utveckla både sina kunskaper om variation i naturen och sitt språk kring det. Ju mer kunskaper eleverna har om växter och djur, desto mer observanta kan de bli på förekomsten av dem och på förändringar i naturen. Eleverna ska också möta *återkommande mönster i naturen och hur detta kan påverka människor, djur och växter*. Härmed kan eleverna utveckla förståelse för att människor, djur och växter har liknande behov av vatten, näring och värme och också har överlevnadsstrategier för att klara återkommande förändringar, till exempel årstider och väderförhållanden. Med formuleringen *vattnets olika former och kretslopp i naturen* lyfter kursplanen fram vattnets resa runt i naturen, i molnens små droppar, i regn, snö och hagel som faller, i vattendrag, sjöar, hav och isar, och i vattenångan som stiger från vattenytan. Kursplanen öppnar även för diskussioner om hur människan använder vatten. Att eleverna ser sin plats i naturen och sin medverkan i olika kretslopp är grundläggande för att de ska kunna bygga upp ett intresse för miljöfrågor och en vilja att bidra till en hållbar utveckling.

Tid

Tidsuppfattning är viktigt i elevernas vardag och kan bidra till känslan att själv kunna styra över sin tid. Kursplanen avser att eleverna ska få möjlighet att utveckla sin tidsuppfattning med hjälp av kunskaper om *uttryck för tid* och *uppdelning av tid*, till exempel

- då, nu, sedan, först och sist
- år, månader, veckor, dygn och timmar
- förra veckan, i dag och nästa år.

Undervisningen ska också ge eleverna möjligheter att reflektera kring och delta i *planering av händelser i tidsföljd* för att de på så vis ska bli medvetna om att vissa moment föregår andra. Det kan till exempel handla om att man behöver handla äpplen innan man kan baka äppelkaka eller att skoldagens schema är fyllt av aktiviteter som avlöser varandra och görs i en viss ordning. För att visa tidslängder och tidsåtgång för kortare tidsrymder kan eleverna använda allt ifrån vanliga klockor till individanpassade hjälpmedel som visar tid som en konkret mängd. Med rätt verktyg är det lättare att reflektera kring *tidsåtgång för aktiviteter*. Ett annat sätt för eleverna att öka sin medvetenhet kring olika tidslängder är att experimentera med tiden. Hur många gånger hinner man kasta bollen i basketkorgen på en minut? Eller på fem minuter? Med kunskaper om tidslängder får eleverna ett verktyg för att planera till exempel sin rast; hinner de gå ut och spela fotboll om de har tio minuters rast eller ska de lyssna på musik i klassrummet istället?

Rum

För att kunna bli mer självständiga ska eleverna inom detta kunskapsområde få möta metoder för att orientera sig och lokalisera föremål eller personer i rummet. Med kunskaper om *lägesord och hur de används för att beskriva placering i rummet* kan eleverna till exempel hitta sina vantar på en angiven plats under mössan istället för att vara beroende av att någon annan tar fram dem. För att förflytta sig mellan olika rum och till olika platser behöver eleverna kunskaper om hur *avstånd, riktning, riktmärken och kännemärken* kan användas för att orientera sig i omgivningen. Med riktmärken menar kursplanen sådant som eleverna kan ta sikte på en bit bort, till exempel dörren ut, busshållplatsen eller kullen. Med kännemärken menas sådant som eleverna finner i sin närhet, till exempel en tröskel som känns under fötterna, en skylt som man kan se eller ljudet av ett vindspel. Genom att använda *avbildningar av verkligheten* i form av bilder, foton eller film ges eleverna förutsättningar att delta i samtal om fler platser än den de för tillfället befinner sig på. Avbildningarna kan fungera som stöd när eleverna vill återuppleva platser som de redan har besökt men också som förberedelse inför en ny miljö, till exempel innan eleverna ska delta i träslöjden för första gången.

Kvalitet

En förutsättning för att eleverna ska kunna använda sin erfarenhet av föremål, material och figurer i olika sammanhang är att de kan urskilja kvaliteter hos dem. Därför beskriver kursplanen innehållet *hur föremål kan jämföras, sorteras och kategoriseras utifrån*

sina egenskaper och strukturer och egenskaper hos olika material och hur de kan upplevas. Grunden för att urskilja kvaliteter hos olika föremål och material är att jämföra deras egenskaper, till exempel likheter och olikheter i funktion, form, färg, smak, lukt och ljud. Med kunskaper om föremåls och materials egenskaper kan eleverna koppla dem till bestämda aktiviteter, såsom att skeden äter man med eller lera är mjukt och kan formas. Att sortera och kategorisera i grupper är andra kunskaper kopplade till kvalitet. Det kan till exempel handla om att katter, hundar och hästar ingår i gruppen däggdjur. Med kunskaper om *geometriska figurer och namn på några av dessa* kan eleverna beskriva sådant de ser, upplever eller söker efter. Vilken form har klassrummet eller ringdansen? Vad är ett hörn? Var hittar man trianglar?

Kvantitet

När eleverna väljer mellan olika föremål underlättar det om de har kunskaper om olika kvantitetsbegrepp. Vill de ha en liten eller stor smörgås? Behöver de en eller flera skedar när de ska duka bordet? Är tröjan dyr eller billig? Innehållet *längd, volym och massa och hur de kan mätas, storleksordnas och jämföras* kan ta sin utgångspunkt i att eleverna jämför föremål med sin egen kropp; är tornet av byggeklossar högre eller lägre än dem själva? Efter hand kanske de storleksordnar föremål med hjälp av begreppen för stor, större och störst och anpassar olika aktiviteter efter föremålen, till exempel med vilket grepp och vilken kraft de förflyttar dem. Att dessutom kunna använda tumstock, decilitermått, våg eller andra mätverktyg för att undersöka föremåls kvantitet i vardagliga situationer kan bidra till elevernas självständighet.

Kursplanen avser att eleverna ska möta innehållet *heltal och hur de benämns, storleksordnas och används för att ange antal och ordning* samt *ramräkning*. Med ramräkning menar kursplanen att räkna upp talen i rätt ordning till skillnad från att räkna saker för att ta reda på antalet. Med kunskaper om antal kan eleverna lättare hantera och förstå vardagliga begrepp som har att göra med tid, pengar och mått. Att känna igen och förstå siffror är också en bra kunskap att erövra för att till exempel identifiera buss nummer 12 vid busshållplatsen.

Att kunna hantera pengar är en viktig del av en självständig tillvaro. Att känna till och se skillnad på *sedlar och mynt* ligger till grund för att sortera och storleksordna dem samt förstå deras värde. Denna förståelse ligger i sin tur till grund för de kunskaper om *pengars användning och vad några vanliga varor kan kosta* som kursplanen menar att eleverna behöver för att öka sin delaktighet och självständighet i vardagen.

Eleverna ska också möta *de fyra räknesätten i praktiska situationer*, vilket kan innebära att räkna ut hur många glas som fattas när man har dukat ut fyra stycken vid en lunch för sex personer eller hur många korvar man ska grilla på friluftsdagen om alla vill ha två var.

Orsak och verkan

Det här kunskapsområdet handlar om orsakssamband och valsituationer i vardagen och har sin grund i förståelsen för att man med sina handlingar kan påverka omgivningen. Med kunskaper om *metoder och strategier för att påverka situationer och lösa*

problem skapas möjligheter för eleverna att bli mer delaktiga och självständiga i det som rör den egna personen. De tydligaste orsakssambanden rör ofta handlingar som har omedelbar verkan, som när man trycker på en knapp och musiken går igång. Kursplanen lyfter också fram *val och handlingar som rör kroppen* respektive som *kan påverka naturen och miljön* där handlingarnas påföljder ofta dröjer eller där en handling leder till flera olika påföljder. Genom att eleverna ges möjlighet att undersöka och förstå hur egna och andras handlingar påverkar omgivningen skapas förutsättningar för dem att göra val som är bra för hälsan och miljön, men även att undvika *risker i närmiljön*.

Tekniska lösningar

Detta kunskapsområde handlar om att göra tekniken i vardagen synlig och begriplig för eleverna. Här ska eleverna få undersöka *hur några vardagliga föremål fungerar*, vilket kan handla om till exempel ficklampor, ringklockor eller saxar. Tekniska lösningar som kan utföra rörelser består med största sannolikhet av en eller flera mekanismer och kursplanen lyfter fram innehållet *föremål där enkla mekanismer såsom hävstänger används för att uppnå en viss funktion*. Enkla mekanismer kan förutom hävstänger vara till exempel länkar, hjul och kuggjul. Genom att undersöka gungbrädor, rullstolar, elvispar, kulspeppennor eller andra vardagliga tekniska lösningar får eleverna kunskaper om hur mekanismer förändrar rörelser och krafter på olika sätt. Eleverna ska också få möjlighet att lära sig använda *redskap och teknisk utrustning i närmiljön* på ett ändamålsenligt och säkert sätt. Det är viktigt för att eleverna ska kunna känna trygghet i att använda teknik och vara delaktiga och självständiga när det gäller att lösa problem som kan uppstå i vardagen. Om till exempel en lampa inte lyser kan eleverna kanske ta reda på om strömbrytaren är på, kontakten inkopplad och glödlampan hel. Om en stor sten ska upp ur jorden kan eleverna reflektera kring ifall man kan lyfta den direkt eller om man ska använda spaden som hävstång.

Ämnesspecifika begrepp

Kursplanen lyfter genom hela grundsärskoletiden fram det centrala innehållet *ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet verklighetsuppfattning för att till exempel kommunicera om människa, djur och natur*. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan, känt och tänkt utvecklar den egna tanken. När eleverna känner till de begrepp som används i samhället berikas deras ordförråd vilket underlättar kommunikationen med andra.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven utgår från de ämnesspecifika förmågor som undervisningen i verklighetsuppfattning ska ge eleverna förutsättningar att utveckla under hela grundsärskoletiden. Kunskapskraven relateras också till det centrala innehållet i årskurserna 1–9.

Här följer en övergripande beskrivning av kunskapskraven utifrån de olika ämnesspecifika förmågorna. Samtidigt beskrivs progressionen av elevernas kunskaper i ämnesområdet och på vilket sätt eleven visar sitt kunnande.

Använda kunskaper om människa och natur

Progressionen i denna förmåga utgår från det grundläggande kravet på att eleven använder kunskaper om människokroppen, växter och djur, återkommande mönster i naturen och vatten för att identifiera delar och egenskaper och delta i kommunikation. Det fördjupade kravet innebär att eleven kan använda kunskaperna för att göra undersökningar, kommunicera, beskriva och ge exempel.

Ordna händelser och upplevelser i tid och rum

I den här förmågan utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven visar igenkännande i bekanta miljöer och förväntan inför händelser samt deltar i övningar om avstånd, riktning och objekts beständighet. Det fördjupade kravet innebär att eleven planerar plats, tid och tidsåtgång för aktiviteter, kommunicerar om händelser och objekts beständighet samt gör en enkel rumsskiss och karta.

Sortera föremål utifrån kvalitet och kvantitet

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i ramsräkning till det fördjupade kravet på att eleven ramsräknar, läser och ordnar heltal och löser matematiska uppgifter. Det går också en progression från det grundläggande kravet på att eleven deltar i att sortera konkret material och välja föremål, till det fördjupade kravet på att eleven gör egna sorteringar, beskrivningar och val. Det fördjupade kravet innebär också att eleven jämför sträckor, massor och volymer samt sorterar sedlar och mynt efter värde.

Reflektera över samband mellan orsak och verkan

I denna förmåga utgår progressionen från det grundläggande kravet på att eleven deltar i kommunikation om orsak och verkan, val och handlingar som påverkar naturen samt risker i närmiljön. Det fördjupade kravet innebär att eleven kommunicerar om detta.

Identifiera och reflektera över tekniska lösningar i vardagen utifrån funktion

I den här förmågan startar progressionen i att eleven deltar i undersökningar av tekniska lösningar och i kommunikation om säker och ändamålsenlig användning av utrustning. Det fördjupade kravet handlar om att eleven jämför olika tekniska lösningar och ger exempel på hur utrustning används säkert och ändamålsenligt.

Använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet

Här går progressionen från det grundläggande kravet på att eleven identifierar ord, begrepp och symboler till det fördjupade kravet på att eleven använder dem på ett i sammanhanget adekvat sätt.

Planering och genomförande av undervisning

Frågor att diskutera inför arbetet med den samlade läroplanen

- Hur kan vi synliggöra och relatera de övergripande mål och riktlinjer som finns angivna i läroplanens andra del till
  - syftet och de ämnesspecifika förmågorna i respektive ämne/ämnesområde?
  - det centrala innehållet i respektive ämne/ämnesområde?
  - planering och genomförande av undervisningen?
- Hur kan vi se på relationen mellan förmågor, centralt innehåll och kunskapskrav i ämnet/ämnesområdet?
- Hur kan vi arbeta för att eleverna ska förstå kursplanernas syfte och centrala innehåll?
- Hur kan vi arbeta för att eleverna ska förstå innehållet i och innebörden av att utveckla de ämnesspecifika förmågorna?
- Vilka ord, begrepp och symboler inom respektive ämne/ämnesområde vill vi att eleverna ska erövra?
- Hur kan vi arbeta för att ge eleverna möjlighet att aktivt medverka i hur undervisningen organiseras, utformas och anpassas?
- Hur kan elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper utnyttjas när vi organiserar, utformar och anpassar undervisningen?
- Hur kan vi ge eleverna respons under arbetets gång?
- Hur kan vi arbeta med att kontinuerligt dokumentera, utvärdera och bedöma elevernas kunskaper?
- Hur kan vi arbeta för att eleverna ska få kunskap om vad som krävs för olika kunskapskrav och betyg?
- Hur kan kunskapskravens beskrivningar användas när vi ger muntlig och skriftlig respons och omdömen?
- Hur kan vi arbeta för att motivera betygssättningen så att det blir tydligt för eleven?
- Hur kan läroplanens och kursplanens delar användas vid utvärdering av ett arbetsområde?

Idéer till planering av undervisningen

Begreppet kunskap i läroplanen inbegriper de fyra kunskapsformerna fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet, vilka samspelar med varandra och utgör varandras förutsättningar. Kunskap innebär att utveckla ett kunnande, en förmåga, att delta på vissa särskilda sätt i olika praktiker samt förmågan att se och erfara världen på sätt som är specifika för ett visst kulturellt sammanhang. Ett skolämne kan ses som en sådan praktik. För varje ämne finns ett syfte, där motiv för ämnet anges. Syftet sammanfattas med ett antal ämnesspecifika förmågor som utgör det kunnande som kan härledas ur syftet och som eleverna ska utveckla under hela skoltiden. Förmågorna ska ha en tydlig ämneskoppling, vilken konkretiseras i innehållsområden under rubriken Centralt innehåll. Denna kunskap om hur kunnandet eller förmågor i ett ämne utvecklas utgör utgångspunkt för lärares och elevers gemensamma planering och genomförande av den konkreta undervisningen.

I det här avsnittet ger vi några exempel på hur lärare kan tänka i planeringen och genomförandet av ett arbetsområde. Skolverket har valt ut några ämnen med olika karaktär som exempel och dessutom valt att visa på hur en ämnesövergripande planering kan se ut. De ämnen som valts ut är bild, SO och svenska/svenska som andraspråk och i exemplet om ämnesintegrering ingår samtliga ämnesområden i träningskolan. En sådan temaplanering kan naturligtvis också göras där flera ämnen i grundsärskolan är involverade.

Det arbetsområde som planeras och som eleverna konkret ska arbeta med kommer att utveckla både elevernas kunskaper om det centrala innehållet, det vill säga ämneskunskaper och de olika förmågor som används för att processa dem. Beroende på vad eleverna är intresserade av eller tidigare har erfarenheter av och lärares syn på vad eleverna behöver utveckla är det möjligt att i ett arbetsområde utgå från antingen förmågor eller delar av det centrala innehållet. Till exempel finns i SO-ämnet en förmåga att *eleverna ska kunna jämföra och reflektera över historiska händelser*. När lärarna konkretiserar arbetet är det viktigt att få eleverna intresserade av och nyfikna på att utveckla sitt kunnande om och i denna del av historieämnet. Det kan kanske göras genom att arbetet börjar med att kartlägga elevernas kunnande eller frågor om det aktuella arbetsområdet.

De historiska händelserna konkretiseras i det centrala innehållet för årskurserna 1–6 med bland annat hemortens historia och forntiden. Att utveckla ett kunnande om och jämföra och reflektera över dessa är det sätt eleverna ska visa sin förståelse för hemortens historia och forntiden på. I både kursplanernas syften liksom i kunskapskraven för olika årskurser och betyg framgår förmågornas koppling till ämnet tydligt.

Nedan följer fyra idéskisser för hur lärare kan tänka kring planering och genomförande av några arbetsområden.

IDÉSKISS FÖR PLANERING AV ETT ARBETSOMRÅDE I ÄMNET BILD

Några lärare för årskurserna 1–6 ska planera ett arbetsområde i bild. För att kunna ta till vara elevers bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper i ett arbetsområde har lärarna i klassernas schema lagt in en tid varje vecka där eleverna ges möjlighet att kontinuerligt under året berätta om det som intresserar dem i eller utanför skolan. Här hämtar lärare uppslag till konkretion av ämnesinnehåll i olika arbetsområden i olika ämnen. Under en period har eleverna på den avsatta tiden berättat om en ny tidning som kommit ut och som i likhet med ”Alla tiders klassiker” i bild berättar och beskriver framtiden med hjälp av fantasybilder. Eleverna är engagerade när de berättar om och diskuterar bilderna. Lärarna i arbetslaget tror att det därför vore lämpligt för eleverna att närmare undersöka och göra egna fantasybilder. Det skulle också ge eleverna möjlighet att leva sig in i framtida villkor och värderingar, något som betonas i läroplanen. Lärarna väljer att ämnesinnehållet delvis ska styras av elevernas intresse för fantasybilder, dels för att det engagerar eleverna, dels för att elever ska vara delaktiga i planeringen. Dessutom utgörs ett kunskapsområde i det centrala innehållet i bildämnet av att eleverna ska ges möjlighet att undersöka hur bilder från olika genrer är utformade och vilka budskap de förmedlar. Men ämnesinnehållet i arbetsområdet kommer också att omfatta någon eller några förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla i bildämnet liksom ytterligare några kunskapsområden i det centrala innehållet.

Val av ämnesinnehåll

Med utgångspunkt i det centrala innehållet

Lärarna tänker sig att eleverna ska få undersöka, samtala om budskapet i fantasybilder och själva framställa liknande bilder. Lärarna menar att det arbetet ingår i följande punkter i det centrala innehållet för ämnet bild:

- Framställning av berättande bilder.
- Några verktyg och tekniker för bildframställning.
- Material som kan användas vid tvådimensionella bilder.
- Bilder från olika genrer. Hur de är utformade och vilka budskap de förmedlar.
- Ämnesspecifika begrepp för att samtala om bilder och utvärdera processer.

Lärare tar upp punkterna till diskussion med eleverna, vad de innebär och vad olika begrepp betyder.

Ett ämnesspecifikt begrepp är fantasy, som elever och lärare tillsammans behöver diskutera vad det är och vad de tycker är viktigt för att en bild ska kallas för fantasy.

Med utgångspunkt i förmågor

I valet av ämnesinnehåll ingår också några ämnesspecifika förmågor som eleverna ska ges förutsättning att utveckla i samband med att de undersöker bilderna och deras budskap. Följande förmågor kommer därför att ingå:

- jämföra och reflektera över bilder
- undersöka bilder och värdera deras syften
- använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler.

Eftersom de också ska framställa egna fantasybilder kommer de att ges förutsättning att utveckla förmågan att

- skapa bilder med olika verktyg, tekniker och material.

De förmågor som eleverna ska arbeta med bör diskuteras, tydliggöras och konkretiseras för eleverna.

Målet med undervisningen i bild är att ge eleverna möjligheter att utveckla några ämnesspecifika förmågor kopplade till några kunskapsområden i det centrala innehållet och i det arbetet nå upp till några av de kunskapskrav som finns i kursplanen för bild. Som ämnesinnehåll i arbetsområdet har elever och lärare enats om att arbeta med fantasybilder, deras budskap och utformning och genom detta ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att reflektera, jämföra och värdera bilder. Eleverna ska också göra egna fantasybilder.

Val av arbetsformer

I valet av arbetsformer utgår lärarna från läroplanens två första delar. Där anges bland annat riktlinjer som läraren har att förhålla sig till när det gäller elevernas utveckling och lärande.

Med stöd av diskussionen med eleverna om begreppet fantasy, kunskapsområden i centralt innehåll och de förmågor eleverna ska utveckla tar arbetslaget fram ett förslag på vilka konkreta arbetsformer som lämpar sig för att eleverna ska utvecklas utifrån sina förutsättningar:

- titta på flera olika fantasybilder gemensamt och tala om några ämnesspecifika symboler och deras betydelser
- undersöka några fantasybilder och värdera deras syften
- jämföra några av bilderna med utgångspunkt i deras syften
- medverka till att skapa egna fantasybilder med hjälp av penslar och kriter eller digitalt med hjälp av ett ritprogram.

Det är viktigt att skapa balans mellan gemensamma genomgångar, diskussioner, enskilt arbete och samarbete mellan elever för att skapa goda förutsättningar för varje elevs lärande.

Bedömning

Utifrån vad som behandlas i undervisningen bör lärare kontinuerligt analysera och dokumentera de kunskaper som eleven visar för att sedan kunna göra en helhetsbedömning av kunskaperna. Därför är det viktigt, i samband med att arbetet med fantasybilder börjar, att lärarna på ett konkret och begripligt sätt beskriver för eleverna vilka kunskaper om fantasybilder och vilka förmågor (jämföra, reflektera, värdera och skapa) de förväntas utveckla inom ramen för arbetsområdet. På så sätt kan eleverna bli delaktiga och även ta ansvar för sitt lärande. Lärarna planerar också hur de fortlöpande ska arbeta med bedömning och respons inom ramen för arbetsområdet. Lärarna stödjer sig på läroplanens övergripande mål om bedömning och betyg.

För att tydliggöra vad eleverna förväntas lära sig utgår lärarna i exemplet från kunskapskraven för betyget E i slutet av årskurs 6. Dessa krav diskuteras och konkretiseras så att eleverna förstår vad de ska utveckla i arbetet med fantasybilder. De delar i kunskapskraven som lärarna kan utgå från i sin bedömning under och efter arbetsområdet. Fantasybilder är understruken i rutan nedan.

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 6 i bild

Eleven kan medverka i att framställa olika typer av berättande bilder och i att arbeta med givna verktyg, tekniker och material. Eleven medverkar i att jämföra egna och andras bilder och bidrar då till resonemang om bildernas utformning och om samband, likheter och skillnader i hur de ser ut.

Utifrån undersökningar av reklam- och nyhetsbilder bidrar eleven till resonemang om bilders budskap, hur de kan användas och vilken påverkan de kan ha. Eleven kan använda enstaka ämnesspecifika ord, begrepp och symboler i resonemang om bilder, verktyg, tekniker och material och i utvärdering av arbetsprocesser och bildarbeten.

Sammanfattning av planeringen

Lärarna i exemplet har planerat arbetsområdet Fantasybilder med utgångspunkt i det centrala innehållet i kursplanen för årskurserna 1–6 och några förmågor eleverna ska utveckla i bild under hela grundskoletiden och kopplat samman det med läroplanens inledande avsnitt. Planeringen av arbetsområdet formuleras skriftligt för att underlätta samarbetet mellan lärarna och kommunikationen med elever och föräldrar. Hur planeringen presenteras för eleverna avgörs av elevernas individuella förutsättningar, bland annat deras förmåga att ta till sig information och deras behov av struktur och tydlighet. I det här fallet vore det bra om man utarbetade själva planeringsdokumentet genom att kombinera text, bild och elevexempel.

Stommen till planeringen kan se ut så här:

Planering för arbetsområdet Fantasybilder i årskurserna 1–6

Arbetsområdet

Under tre veckor av terminen kommer vi i ämnet bild att arbeta med arbetsområdet Fantasybilder. Med utgångspunkt i era föreställningar om vad ni anser att fantasy är och hur en fantasybild kan se ut kommer ni att få titta på och undersöka olika fantasybilder. Ni kommer att få jämföra olika bilders budskap, och värdera deras syften och slutligen även skapa en egen fantasybild med olika verktyg på ett papper eller digitalt med ritprogram på datorn. Era bilders budskap kommer vi sedan att diskutera i klassen. Vi kommer att ha en utställning av era bilder.

Så här ska vi göra

För att ni ska få möjlighet att lära er detta ska vi på lektionerna läsa fantasyberättelser med bilder, samtala om hur man har skapat bilderna och vilket deras budskap kan vara. Sedan skapar vi en gemensam fantasybild med hjälp av olika verktyg, vars budskap och framställning vi också diskuterar. Ni kommer sedan att skapa en egen fantasybild som vi kommer att samtala om och ställa ut.

Det här kommer att bedömas

I arbetsområdet bedöms på vilket sätt var och en av er

- kan medverka i att framställa en fantasybild
- kan medverka i att jämföra olika fantasybilder och bidra till resonemanget om hur bilden har utformats, bildens budskap och skillnader i hur de ser ut
- kan använda enstaka ämnesspecifika ord som har med fantasybilder att göra.

För att eleverna ska ges förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt måste undervisningen vara välplanerad och strukturerad. Syftet med en planering är att skapa en sådan struktur för undervisningen för såväl lärare som elever. Planeringen tar sin utgångspunkt i kursplanens syfte, de förmågor som anges där och det centrala innehållet. Det eleverna ska lära sig i arbetet konkretiseras i ämnets kunskapskrav, varför det är viktigt att i planeringen också tydliggöra vilka kunskapskrav eleverna ska uppfylla.

För att främja alla elevers lärande och kunskapsutveckling ska undervisningen enligt läroplanen ta sin utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Detta bör påverka hur lärarna tillsammans med eleverna väljer att planera och arbeta med ett ämnesinnehåll i ett arbetsområde.

IDÉSKISS FÖR PLANERING AV ETT ARBETSOMRÅDE I SO

Ett arbetslag för årskurserna 7–9 ska planera ett arbetsområde i SO. De är nyfikna på begreppet hållbar utveckling, som finns omnämnt i flera kursplaner. Vilka tankar har eleverna om begreppet? Vad gör de själva för att bidra till att jorden utvecklas på ett sådant sätt? Lärarnas utgångspunkt för hållbar utveckling är följande definition som nämns i kursplanen:

”En hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser våra behov i dag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina. En utbredd tolkning, som tar avstamp i den definitionen, är att hållbar utveckling innehåller en ekologisk, en ekonomisk och en social dimension där alla är ömsesidigt beroende av varandra.”

Inledningsvis vill lärarna veta vad eleverna redan kan, om de har någon uppfattning om vad begreppet hållbar utveckling står för och vad de menar att de gör för att främja en sådan utveckling. Lärarna dokumenterar samtalen, som avslutas med att de konkretiserar och gör en gemensam innehållslig definition av begreppet hållbar utveckling.

Till nästa lektion ombeds eleverna intervjua föräldrar, kompisar och andra om deras syn på hållbar utveckling och vad de anser sig göra för att bidra till en sådan utveckling. Tillsammans hjälps klassen åt att formulera frågor eleverna kan använda. Med svaren de får kompletterar de den gemensamma innehållsliga definitionen av hållbar utveckling.

Denna förberedande fas lyfter fram elevernas erfarenheter, språk och kunskap om hållbar utveckling. Samtidigt möjliggör den för läraren att ställa frågor, tydliggöra, förklara skeenden, processer och begrepp. Med utgångspunkt i vad eleverna vet och tagit reda på bestämmer sig lärarna för att arbeta vidare med begreppet hållbar utveckling och deras gemensamma ansvar för att främja en sådan utveckling. Eleverna tycks efter förarbetet vara intresserade av att arbeta vidare vilket också är en anledning till att arbetsområdet bestäms till Hållbar utveckling. Innehåll, frågor och berättelser tillsammans med kunskapsområden i det centrala innehållet och förmågor elever ska ges möjlighet att utveckla är utgångspunkt för lärarnas planering av ämnesinnehållet i arbetsområdet.

Val av ämnesinnehåll

Med utgångspunkt i det centrala innehållet

Lärarna har uppfattat att elevernas intresse i det förberedande arbetet har berört följande punkter i det centrala innehållet:

- Klimatförändringar och olika förklaringar till dessa
- Hur klimatförändringar påverkar människors levnadsvillkor
- På vilket sätt jordytan förändras av människans markutnyttjande och naturens egna processer, till exempel skogsavverkning, jordbävning och vulkanutbrott. Vilka konsekvenser detta får för människor och natur.
- Metoder för att söka information från olika källor. Hur man kan utvärdera, bearbeta och presentera information.
- Ord, begrepp och symboler som knyter an till områdena.

Lärare tar upp punkterna till diskussion, vad de innebär och vad olika begrepp betyder och ställer dem i relation till begreppet hållbar utveckling.

Med utgångspunkt i förmågor

I valet av ämnesinnehåll ingår också några ämnesspecifika förmågor som eleverna ska ges förutsättning att utveckla i samband med att de undersöker hållbar utveckling i relation till bland annat klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer. Följande förmågor kommer därför att ingå:

- att söka, granska och värdera information från olika källor och göra egna överväganden
- jämföra och reflektera över olika faktorer som bidrar till en hållbar utveckling
- använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler.

De förmågor som eleverna ska arbeta med diskuteras, tydliggörs och konkretiseras.

Målet med undervisningen är att ge eleverna möjligheter att utveckla några ämnesspecifika förmågor kopplade till några kunskapsområden i det centrala innehållet och i det arbetet nå upp till några av de kunskapskrav som finns i kursplanen för SO. Som ämnesinnehåll i arbetsområdet har elever och lärare enats om att arbeta med hållbar utveckling i relation till klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer och då söka, granska och värdera information samt jämföra och reflektera över olika faktorer som bidrar till en hållbar utveckling. Man ska också arbeta med förmågor som utvecklar elevernas förmågor att reflektera, jämföra och värdera bilder.

Val av arbetsformer

I valet av arbetsformer utgår lärarna från läroplanens två första delar. Där anges bland annat riktlinjer som läraren har att förhålla sig till när det gäller elevernas utveckling och lärande.

Med stöd av diskussion med eleverna om begreppet hållbar utveckling, kunskapsområden i centralt innehåll och de förmågor eleverna ska utveckla tar arbetslaget fram ett förslag på vilka konkreta arbetsformer som lämpar sig för att eleverna utvecklas utifrån sina förutsättningar:

- titta på en film om klimatförändringar och skogsavverkningar gemensamt
- se filmer om, titta på bilder och själva läsa texter om jordbävningar och vulkanutbrott
- välja ett område att redovisa
- gemensamt jämföra och reflektera över varför naturkatastrofer som till exempel jordbävningar, torka, och översvämningar uppstår
- gemensamt reflektera över vilka konsekvenser de får för en hållbar utveckling
- diskutera vad vi kan göra för att främja en hållbar utveckling.

Det är viktigt att skapa balans mellan gemensamma genomgångar, diskussioner, enskilt arbete och samarbete mellan elever för att skapa goda förutsättningar för varje elevs lärande.

Bedömning

Utifrån vad som behandlas i undervisningen bör lärarna kontinuerligt analysera och dokumentera de kunskaper som eleven visar för att sedan kunna göra en helhetsbedömning av kunskaperna. Därför är det viktigt att lärarna i samband med arbetet med hållbar utveckling börjar med att på ett konkret och begripligt sätt beskriva för eleverna vilka kunskaper (om klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer och deras relation till hållbar utveckling) och förmågor (söka, granska och värdera information samt jämföra och reflektera över faktorer) de förväntas utveckla inom ramen för arbetsområdet. På så sätt kan eleverna bli delaktiga och även ta ansvar för sitt lärande. Lärarna planerar också hur de fortlöpande ska arbeta med bedömning och respons inom ramen för arbetsområdet. Lärarna stödjer sig på läroplanens övergripande mål om bedömning och betyg.

För att tydliggöra vad eleverna förväntas lära sig utgår lärarna i exemplet från kunskapskraven för betyget E i slutet av årskurs 9. De delar i kunskapskraven som lärarna kommer att utgå ifrån i sin bedömning under och efter detta arbetsområde i SO är understruken i rutan nedanför.

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9 i samhällsorienterande ämnen

Eleven kan samtala om bekanta ämnen genom att lyssna på andra och medverka i att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor. I samtalen bidrar eleven till att använda olika kommunikations- och samtalsregler. Dessutom kan eleven medverka i att planera och genomföra enkla muntliga presentationer. I arbetet med presentationerna medverkar eleven i att välja och använda något verktyg. Eleven kan med stöd av bilder läsa berättande texter med kända ord och bekant innehåll. Genom att svara på frågor om innehållet visar eleven sin förståelse för texterna.

Eleven medverkar i att jämföra och beskriva olika sorters texter med bekant och elevnära innehåll. Eleven kan med stöd av bilder skriva ord och meningar. Dessutom medverkar eleven i att skriva och strukturera texter genom att använda mellanrum mellan orden, stor bokstav och punkt. Eleven kan medverka i att skriva för hand och på dator och i att använda digitala skrivverktyg. Eleven kan också bidra till resonemang om budskap och handling i olika typer av berättande texter från olika tider och kulturer. Eleven kan medverka i att hämta information från givna källor och bidrar till resonemang om informationens användbarhet.

Sammanfattning av planeringen

Lärarna i exemplet har planerat arbetsområdet Hållbar utveckling med utgångspunkt i det centrala innehållet i kursplanen för årskurserna 7–9 och några ämnesspecifika förmågor eleverna ska utveckla under hela grundsärskoletiden och även kopplat samman det med läroplanens inledande avsnitt. Planeringen av arbetsområdet formuleras skriftligt för att underlätta samarbetet mellan lärarna och kommunikationen med elever och föräldrar. Hur planeringen presenteras för eleverna avgörs av elevernas individuella förutsättningar, bland annat deras förmåga att ta till sig information och deras

behov av struktur och tydlighet. I det här fallet vore det bra om man utarbetade själva planeringsdokumentet genom att kombinera text, bild och elevexempel. Stommen till planeringen kan se ut så här:

Planering för arbetsområdet Hållbar utveckling i årskurserna 7–9

Arbetsområdet

Under fem veckor av terminen kommer vi att arbeta med arbetsområdet Hållbar utveckling i relation till klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer. Med utgångspunkt i era och andras föreställningar om vad hållbar utveckling innebär, ska vi undersöka på vilket sätt klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer bidrar till eller försvårar en sådan utveckling, ska vi diskutera vad vi kan göra för ett få en mer hållbar utveckling. Vi kommer att hämta information från olika håll, bland annat kommer vi att få titta på film och bilder och läsa texter som på olika sätt beskriver klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer och deras inverkan på en hållbar utveckling. Ni kommer även att få lära er att redovisa med hjälp av bilder, text och/eller gestaltning.

Så här ska vi göra

För att ni ska få möjlighet att lära er allt det här ska vi på lektionerna se film, läsa och lyssna på berättelser, samtala och redovisa hur vi kan förstå hållbar utveckling i relation till klimatförändringar, markutnyttjande och naturens egna processer. Vi ska också diskutera hur vi kan bidra till en hållbar utveckling. Under detta samtal kommer vi att ta hjälp av tankekartor, bilder, rörelse och eventuellt andra medier.

Det här kommer att bedömas

I arbetsområdet bedöms på vilket sätt var och en av er

- kan samtala om ett bekant ämne genom att lyssna och medverka i att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor
- kan bidra till resonemang om budskap och handling i olika typer av berättande texter,
- kan medverka i att hämta information från givna källor,
- kan medverka i att planera och genomföra muntliga presentationer
- kan med stöd av bilder berätta om ett bekant innehåll.

En förutsättning för att eleverna ska ges förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt är att undervisningen är välplanerad och strukturerad. Syftet med en planering är att skapa en sådan struktur för undervisningen för såväl lärare som elever. Planeringen tar sin utgångspunkt i kursplanens syfte, de förmågor som anges där och det centrala innehållet. Det eleverna ska lära sig konkretiseras i ämnets kunskapskrav, varför det är viktigt att i planeringen också tydliggöra vilka kunskapskrav eleverna ska uppfylla.

För att främja alla elevers lärande och kunskapsutveckling ska undervisningen enligt läroplanen ta sin utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Detta bör påverka hur lärarna tillsammans med eleverna väljer att planera och arbeta med ett ämnesinnehåll i ett arbetsområde.

EN IDÉ TILL PLANERING I ÄMNENA SVENSKA OCH SVENSKA SOM ANDRASPRÅK

Under en tid har lärarna på en skola varit bekymrade över en viss tendens till oro och bråk på skolgården och i korridorer. Därför bestämmer sig arbetslaget för årskurserna 1–6 att i svenska/svenska som andraspråk arbeta med kamratskap och vad det innebär. En utgångspunkt för valet av kamratskap är att syftet med svenskämnen framhåller att undervisningen ska *bidra till att eleverna utvecklar sitt språk, sin identitet och sin förståelse för omvärlden*, vilket i hög grad ämnesinnehållet kamratskap kan göra. En annan utgångspunkt kan vara det första kapitlet i läroplanen som handlar om grundläggande värden.

Lärarna bestämmer sig för att inledningsvis på svensklektionerna läsa en skönlitterär text om kamratskap. Läraren tar kontakt med skolbiblioteket för att få förslag på lämplig litteratur. Den valda litteraturen läser läraren högt för alla elever och samtalar före, under och efter läsningen om textens innehåll och budskap. På så sätt får lärare och elever kunskap om varandras tankar om, tidigare erfarenheter av och kunskaper om vad de anser kamratskap innebär samt vilket språk de använder i sammanhanget. I arbetsområdet ska eleverna läsa eller ta del av ytterligare en berättelse om kamratskap. Lärarna vill samtidigt att eleverna själva får uppleva kamratskapets för- och nackdelar, varför de bestämmer sig för att eleverna också ska få gestalta kamratskap i rollspel med hjälp av rörelse, ljud eller bild. De ska också få diskutera om dessa och egna erfarenheter av utanförskap. De valda kunskapsområdena och förmågorna som kommer att utgöra ämnesinnehållet i arbetsområdet har valts med utgångspunkt i några kunskapsområden i det centrala innehållet och några förmågor elever ska ges möjlighet att utveckla i svenskämnen under hela grundskoletiden. Dessa konkretiseras ytterligare i kunskapskraven.

Val av ämnesinnehåll

Med utgångspunkt i det centrala innehållet

Lärarna tänker sig att eleverna förutom att de läser ska få undersöka och samtala om kamratskap och själva gestalta dess för- och nackdelar på olika sätt. Lärarna menar att det arbetet ingår i följande punkter i det centrala innehållet för svenskämnen:

- Kommunikation för olika syften. Lyssna, svara, fråga, berätta samt uttrycka önskemål och känslor.
- Kommunikations- och samtalsregler. Turtagning, talutrymme, kroppsspråk och mimik.
- Berättande texters budskap och innehåll.
- Lässtrategier för att avkoda och förstå texter.
- Hur man kan använda visuell förstärkning för att förstå och göra sig förstådd.

Lärarna tar upp punkterna till diskussion med eleverna, vad de innebär och vad olika begrepp betyder.

Med utgångspunkt i förmågor

I valet av ämnesstoff ingår också några ämnesspecifika förmågor som eleverna ska ges förutsättning att utveckla i samband med att de läser om, diskuterar och gestaltar kamratskapets innebörd. Följande förmågor kommer därför att ingå:

- tala och samtala i olika sammanhang
- läsa, förstå och reflektera över olika texter
- bearbeta innehållet i litteratur, bilder, film, teater, drama och andra medier.

De förmågor som eleverna ska arbeta med diskuteras, tydliggörs och konkretiseras för eleverna.

Målet med undervisningen i svenska är att ge eleverna möjligheter att utveckla några ämnesspecifika förmågor kopplade till några kunskapsområden i det centrala innehållet och i det arbetet nå upp till några av de kunskapskrav som finns i kursplanen för svenskämnen. Som ämnesinnehåll i arbetsområdet har elever och lärare enats om att arbeta med kamratskapet, dess för- och nackdelar samt att gestalta det på olika sätt men också att arbeta med förmågor som bland annat utvecklar elevernas samtal med varandra, men också deras sätt att läsa och förstå skönlitterära texter.

Val av arbetsformer

I valet av arbetsformer utgår lärarna från läroplanens två första delar. Där anges bland annat riktlinjer som läraren har att förhålla sig till när det gäller elevernas utveckling och lärande.

Med stöd av diskussion om kamratskap och med utgångspunkt i den gemensamt lästa skönlitterära texten, kunskapsområden i centralt innehåll och de förmågor eleverna ska utveckla, tar arbetslaget fram ett förslag på vilka konkreta arbetsformer som lämpar sig för att eleverna ska utvecklas utifrån sina förutsättningar:

- läsa en gemensam text och samtala om den före, under och efter läsningen
- lyssna till eller själva läsa ytterligare en text om kamratskap,
- samtala om vad som kännetecknar kamratskapets för- och nackdelar
- berätta om egna erfarenheter om kamratskap/utanförskap
- redovisa innebörden i vänskap eller ovänskap som ett drama, en rörelse eller på annat sätt.

Det är viktigt att skapa balans mellan gemensamma genomgångar, diskussioner, enskilt arbete och samarbete mellan elever för att skapa goda förutsättningar för varje elevs lärande.

Bedömning

Utifrån vad som behandlas i undervisningen bör lärare kontinuerligt analysera och dokumentera de kunskaper som eleven visar för att sedan kunna göra en helhetsbedömning av kunskaperna. Därför är det viktigt att lärarna, i samband med att arbetet med kamratskap börjar, på ett konkret och begripligt sätt beskriver för eleverna vilka kunskaper (om kamratskap) och förmågor (läsa, förstå, samtala reflektera, bearbeta och gestalta) de förväntas utveckla inom ramen för arbetsområdet. På så sätt kan eleverna bli delaktiga och även ta ansvar för sitt lärande. Lärarna planerar också hur de fortlöpande ska arbeta med bedömning och respons inom ramen för arbetsområdet. Lärarna stödjer sig på läroplanens övergripande mål om bedömning och betyg.

För att tydliggöra vad eleverna förväntas lära sig utgår lärarna i exemplet från kunskapskraven för betyget E i slutet av årskurs 6. De delar i kunskapskraven som lärarna kommer att utgå ifrån i sin bedömning under och efter arbetsområdet Kamratskap är understrukna i rutan nedanför.

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 6 i svenska

Eleven kan samtala om bekanta ämnen genom att lyssna på andra och medverka i att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor. I samtalen bidrar eleven till att använda olika kommunikations- och samtalsregler. Dessutom kan eleven medverka i att planera och genomföra enkla muntliga presentationer. I arbetet med presentationerna medverkar eleven i att välja och använda något verktyg. Eleven kan med stöd av bilder läsa berättande texter med kända ord och bekant innehåll. Genom att svara på frågor om innehållet visar eleven sin förståelse för texterna.

Eleven medverkar i att jämföra och beskriva olika sorters texter med bekant och elevnära innehåll. Eleven kan med stöd av bilder skriva ord och meningar. Dessutom medverkar eleven i att skriva och strukturera texter genom att använda mellanrum mellan orden, stor bokstav och punkt. Eleven kan medverka i att skriva för hand och på dator och i att använda digitala skrivverktyg. Eleven kan också bidra till resonemang om budskap och handling i olika typer av berättande texter från olika tider och kulturer. Eleven kan medverka i att hämta information från givna källor och bidrar till resonemang om informationens användbarhet.

Sammanfattning av planeringen

Lärarna i exemplet har planerat arbetsområdet Kamratskap med utgångspunkt i det centrala innehållet i kursplanen för årskurserna 1–6 och några förmågor eleverna ska utveckla i svenskämnen under hela grundskoletiden och även kopplat samman det med läroplanens inledande avsnitt. Planeringen av arbetsområdet formuleras skriftligt för att underlätta samarbetet mellan lärarna och kommunikationen med elever och föräldrar. Hur planeringen presenteras för eleverna avgörs av elevernas individuella förutsättningar, bland annat deras förmåga att ta till sig information och deras behov

av struktur och tydlighet. I det här fallet vore det bra om man utarbetade själva planeringsdokumentet genom att kombinera text, bild och elevexempel. Stommen till planeringen kan se ut så här:

Planering för arbetsområdet Kamratskap i årskurserna 1–6

Arbetsområdet

Under fyra veckor av terminen kommer vi att arbeta med arbetsområdet Kamratskap. Med utgångspunkt i en text och de tankar och idéer som då framkommer om kamratskap kommer ni att få välja ytterligare en skönlitterär text att lyssna till och läsa, som också berättar och beskriver kamratskapets för- och nackdelar. Ni kommer även att få lära er att redovisa er syn på kamratskapet med hjälp av bilder, text och/eller gestaltning.

Så här ska vi göra

För att ni ska få möjlighet att lära er allt det här ska vi på lektionerna se film, läsa och lyssna på berättelser, samtala om och redovisa olika perspektiv på kamratskap med hjälp av tankekartor, bilder, rörelse och eventuellt andra medier.

Det här kommer att bedömas

I arbetsområdet bedöms på vilket sätt var och en av er

- kan samtala om ett bekant ämne genom att lyssna och medverka i att ställa frågor, svara och uttrycka önskan och känslor
- kan bidra till att använda olika kommunikations- och samtalsregler
- kan bidra till resonemang om budskap och handling i olika typer av berättande texter
- kan medverka i att hämta information från givna källor
- kan med stöd av bilder eller på andra sätt berätta om ett bekant innehåll.

För att eleverna ska ges förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt måste undervisningen vara välplanerad och strukturerad. Syftet med en planering är att skapa en sådan struktur för undervisningen för såväl lärare som elever. Planeringen tar sin utgångspunkt i kursplanens syfte, de förmågor som anges där och det centrala innehållet. Det eleverna ska lära sig av detta konkretiseras i ämnets kunskapskrav, varför det är viktigt att i planeringen också tydliggöra vilka kunskapskrav eleverna ska uppfylla.

För att främja alla elevers lärande och kunskapsutveckling ska undervisningen enligt läroplanen ta sin utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Detta bör påverka hur lärare tillsammans med eleverna väljer att planera och arbeta med ett ämnesinnehåll i ett arbetsområde.

EN IDÉ TILL PLANERING I GRUNDSÄRSKOLANS INRIKTNING TRÄNINGSSKOLAN

Exempel på en planeringsprocess av ett temaarbete

Under de senaste veckorna har bidragen från de länder som ska delta i Eurovision Song Contest presenterats och bedömts i ett TV-program. Eleverna har i skolan både diskuterat "låtarna", experternas bedömning och nynnat på refränger. Sedan tidigare vet lärarna att eleverna har ett stort musikintresse. Lärare i ett arbetslag bestämmer sig därför för att höra om eleverna skulle vara intresserade av att göra en egen sångtävling, där de framträder själva eller med karaoke och gör bedömningar av varandras framträdande för att sedan kora en vinnare i klassen. Eventuellt kan tävlingen senare utvidgas till hela skolan. Eleverna ställer sig positiva och arbetsområdet ges rubriken "School Song Contest". Lärarna menar att valet av ämnesinnehåll i arbetsområdet leder till att eleverna ges möjlighet att utveckla flera övergripande mål i läroplanen samt flera ämnesspecifika förmågor och kunskapsområden i det centrala innehållet i flera kursplaner för träningskolan.

Val av ämnesinnehåll

Med utgångspunkt i det centrala innehållet

Med utgångspunkt i elevernas visade intresse och motivation diskuterar lärarna kursplanernas centrala innehåll för årskurserna 1–9 och vad som skulle kunna vara relevant att behandla som ämnesstoff i temaarbetet School Song Contest. Lärarna kommer fram till att det finns många punkter i olika kunskapsområden i flera kursplaner som kan komma ifråga. Tillsammans med elevernas intresse kan därför ämnesinnehållet göras bekant och elevnära. Lärarna menar att det i ämnesinnehållet i arbetsområdet ingår följande punkter i det centrala innehållet för angivna kursplaner:

Eстетisk verksamhet

- Spel på musik och rytminstrument.
- Dramatisering av sånger och berättelser med ljud, musik och rörelse.
- Presentationer, framträdanden och redovisningar.
- Musik som knyter an till elevens vardagliga och högtidliga sammanhang.

Kommunikation

- Kommunikation i olika sammanhang och miljöer, till exempel under rasten, i affären eller genom digitala kommunikationsverktyg.
- Känslor, hur de kan uttryckas och tolkas.
- Kommunikationsverktyg. Hur de kan användas för att förstärka elevens kommunikation.
- Tolka kommunikativa uttryck, till exempel kroppsspråk, tecken eller tal.

- Informationssökning i olika medier och källor, till exempel tidningar, uppslagsböcker, sökmotorer på internet och bibliotek.

Motorik

- Grundläggande motoriska rörelser. Deras sammansatta former i redskapsövningar, lekar, danser och rörelser till musik, såväl inomhus som utomhus.
- Finmotorik, till exempel handgrepp och ansiktsmotorik.
- Lekar, danser och andra rörelseaktiviteter och deras regler.
- Olika träningsformer och hur de utvecklar kondition, styrka och smidighet.

Vardagsaktiviteter

- Reklam och information i olika medier.
- Värdegrund, demokrati och alla människors lika värde, till exempel barnkonventionen, elevråd och klassråd.

Verklighetsuppfattning

- Människans upplevelser av ljus, ljud, temperatur, smak och doft med hjälp av olika sinnen.
- Lägesord och hur de används för att beskriva placering i rummet, till exempel här, under och framför.
- Redskap och teknisk utrustning i närmiljön. Hur de används på ett ändamålsenligt och säkert sätt.

Med utgångspunkt i förmågor

I samband med att eleverna väljer, framför och bedömer sånger i School Song Contest ges eleverna också möjlighet att utveckla några av de ämnesspecifika förmågor som de ska utveckla under hela grundsärskoletiden. Följande förmågor kommer därför att ingå:

- skapa genom bild, musik och slöjd (estetisk verksamhet)
- samspela med andra (kommunikation)
- använda kroppens förmåga att röra sig allsidigt i olika sammanhang (motorik)
- reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt (vardagsaktiviteter)
- söka information om service och kulturutbud (vardagsaktiviteter)
- identifiera och reflektera över tekniska lösningar i vardagen utifrån funktion (verklighetsuppfattning)
- använda ord, begrepp och symboler (samtliga ämnesområden).

De förmågor som eleverna ska arbeta med diskuteras, tydliggörs och konkretiseras.

Målet med den tematiska undervisningen är att ge eleverna möjlighet att utveckla några ämnesspecifika förmågor inom respektive kursplan kopplade till några kunskapsområden i det centrala innehållet för att i det arbetet nå upp till några av de kunskapskrav som finns för respektive kursplan i årskurs 9.

Sammanfattningsvis har lärare och elever tillsammans enats om att som ämnesinnehåll i arbetsområdet School Song Contest arbeta med en sångtävling där eleverna ska ges möjlighet att kommunicera om estetiska uttryck och tolka dem, hur de kan uttryckas med hjälp av musik, motorik och teknisk utrustning. Som ämnesinnehåll ska eleverna också arbeta med förmågor som bland annat utvecklar elevernas samspel och musikskapande genom att använda kroppen som uttrycksmedel och tekniska lösningar för att förstärka framträdandet.

Val av arbetsformer

I valet av arbetsformer utgår lärarna från läroplanens två första delar. Där anges bland annat riktlinjer som läraren har att förhålla sig till när det gäller elevernas utveckling och lärande.

Med stöd av diskussionen om sångernas kvalitet och hur de framförs i ett program, där några schlagermelodier för European Song Contest presenteras och bedöms av en jury, diskuterar lärare och elever vad som gör låten och framträdandet mer eller mindre bra. Med utgångspunkt i den diskussionen, bestämda kunskapsområden i centralt innehåll och förmågor som eleverna ska utveckla, tar arbetslaget fram ett förslag på följande konkreta arbetsformer som lämpar sig för att ge eleverna möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar:

- skapa en scen för ett framträdande
- söka information om hur framträdanden kan presenteras på olika sätt genom att använda olika källor som cd-skivor, internet eller tidningar
- samspela med andra och välja låtar att framträda med
- samspela med andra genom att tillsammans med klasskamraterna presentera sitt bidrag
- använda kroppens förmåga att röra sig allsidigt i en koreografi under träning och framträdande
- använda tekniska lösningar som mikrofon kopplad till högtalare, dator kopplad till projektor för bakgrundseffekter, fläkt kopplad till touch-kontakt och belysning
- använda ett demokratiskt arbetssätt för att ta fram kvaliteter i en låt och framträdande och rösta fram ett bidrag
- framträdandena dokumenteras med film, foto och ljudupptagning, som bland annat kan användas för utvärdering av hela temaarbetet.

- använda ord, begrepp och symboler inom respektive ämnesområde för att kommunicera om temaarbetet ”School Song Contest”, till exempel scen, kuliss, schlager, koreografi, rösta, mikrofon och förlängningssladd.

(Om man utvecklar detta vidare till en skoltävling, kan eleverna framföra sina bidrag inför varandra med stöd av sång och musik från vald cd-skiva. Skoltävlingen dokumenteras med hjälp av film, foto och ljudupptagning. Med stöd av denna dokumentation kan eleverna sedan kommunicera om arbetet med andra.)

Bedömning

Utifrån vad som behandlas i undervisningen bör lärare kontinuerligt analysera och dokumentera de kunskaper som eleven visar för att sedan kunna göra en helhetsbedömning av kunskaperna. Därför är det viktigt att lärarna i samband med arbetet med School Song Contest konkretiserar och begripliggör för eleverna vilka kunskaper och förmågor de förväntas utveckla inom ramen för arbetsområdet. På så sätt kan eleverna bli delaktiga och även ta ansvar för sitt lärande. Lärarna planerar också hur de fortlöpande ska arbeta med bedömning och respons inom ramen för arbetsområdet. Lärarna stödjer sig på läroplanens övergripande mål om bedömning och betyg.

För att tydliggöra vad eleverna förväntas lära sig utgår lärarna i exemplet från de grundläggande kraven. De delar i kunskapskraven i olika ämnesområden som lärarna kommer att utgå ifrån i sin bedömning av eleverna efter avslutat arbete i arbetsområdet School Song Contest anges nedan.

Grundläggande kunskaper i estetisk verksamhet (efter elevens förutsättningar)

Eleven kan *delta* i att framställa bilder och slöjdföremål i olika former och i olika tekniker. Eleven kan också *delta* dels i att sjunga och spela på instrument, dels i olika former av presentationer och framträdanden.

Grundläggande kunskaper i kommunikation (efter elevens förutsättningar)

Eleven kan *initiera och avsluta* kommunikation och uttrycker egna behov och känslor i *kända* sammanhang och miljöer.

Grundläggande kunskaper i motorik (efter elevens förutsättningar)

Eleven kan *delta* i att använda fin- och grovmotorik i olika aktiviteter både inomhus och utomhus. Eleven deltar i att utföra rörelser med balans och kroppskontroll. Eleven kan också *delta* i *lekar, danser och andra rörelseaktiviteter*.

Grundläggande kunskaper i vardagsaktiviteter (efter elevens förutsättningar)

Eleven *deltar* också i något *gemensamt beslut* i skolan. Eleven kan *delta* i att *hämta* information från olika källor. Eleven kan också *delta* i *kommunikation* om samhällsinformation och reklam och om aktuella samhällsfrågor och nyheter.

Grundläggande kunskaper i verklighetsuppfattning (efter elevens förutsättningar)

Eleven *deltar* i undersökningar av hur några tekniska föremål används och fungerar och i kommunikation om hur redskap och teknisk utrustning kan användas på ett säkert och ändamålsenligt sätt.

Sammanfattning av planeringen

Lärarna i exemplet har planerat temaarbetet School Song Contest med utgångspunkt i elevernas intressen, några kunskapsområden i centrala innehållet i några kursplaner, förmågor eleverna ska utveckla enligt samma kursplaner samt läroplanens inledande avsnitt. Planeringen av temaarbetet formuleras skriftligt för att underlätta samarbetet mellan lärarna och kommunikationen med elever och föräldrar. Hur planeringen presenteras för eleverna avgörs av elevernas individuella förutsättningar, bland annat deras förmåga att ta till sig information, deras behov av struktur och tydlighet samt deras överblick av tid. I det här fallet vore det bra om man utarbetade själva planeringsdokumentet genom att kombinera text, bild, film och elevexempel. Stommen till planeringen kom att se ut så här:

Planering för temaarbetet School Song Contest i årskurserna 1–9

Under vårterminen kommer vi att arbeta med temat School Song Contest. Genom att dokumentera elevernas arbete med ett musikframträdande kan lärandet och de olika delarna i temaarbetet synliggöras för eleverna. Dokumentationen kan göras tillgänglig för eleverna genom film, foto och ljudupptagning.

Så här ska vi göra

- Ämnesområdet estetisk verksamhet erbjuder eleverna att prova sång och olika musikinstrument. Eleverna kommer också att möta, värdera och välja ut sånger och melodier att framföra.
- Ämnesområdet kommunikation bidrar till diskussioner om arbetsprocessen.
- På lektionerna i estetisk verksamhet kommer eleverna att vara delaktiga i framställning av rekvisita.
- I ämnesområdet motorik kommer eleverna att arbeta med rörelser och koreografi inför framträdandet.
- Verklighetsuppfattning bidrar till att eleverna får arbeta med olika typer av tekniska utrustningar som behövs både vid repetitioner, framträdande och dokumentation.
- Ämnesspecifika ord, begrepp och symboler från samtliga ämnesområden används för att kommunicera temaarbetet.

Det här kommer att bedömas

Eleverna kommer att bedömas utifrån kunskapskraven i respektive ämnesområde.

I temaarbetet bedöms på vilket sätt var och en av eleverna

- kan delta i tillverkningen av rekvisita och i framträdandet för att få fram ett schlagerbidrag
- kan ta initiativ till kommunikation om framträdandet
- kan delta i koreografin
- kan delta i undersökandet av olika schlagerlåtar samt i valet av klassens schlagerbidrag
- kan delta i att använda den teknik som behövs för att framföra och dokumentera ett schlagerbidrag
- kan använda ord, begrepp och symboler för att kommunicera om temaarbetet.

En förutsättning för att eleverna ska kunna utvecklas så långt som möjligt är att undervisningen är välplanerad och strukturerad. Syftet med en planering är att skapa en sådan struktur för undervisningen för såväl lärare som elever. Planeringen tar sin utgångspunkt i kursplanens syfte, de förmågor som anges där och det centrala innehållet. Det eleverna ska lära sig av detta konkretiseras i de grundläggande kraven, varför det är viktigt att i planeringen också tydliggöra vilka av dessa som eleverna ska uppfylla.

För att främja alla elevers lärande och kunskapsutveckling ska undervisningen enligt läroplanen ta sin utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Detta bör påverka hur lärare tillsammans med eleverna väljer att planera och arbeta med ett ämnesstoff i ett arbetsområde.

Frågor att diskutera inför planering av undervisningen

Här nedan följer ett antal frågor som tillsammans med exemplen ovan kan vara en utgångspunkt för planering av arbetsområden eller arbetsuppgifter i olika ämnen/ämnesområden.

- Vad ska vi arbeta med?
- Vilka kunskapsområden i det centrala innehållet kan ingå?
- Vilka ämnesspecifika förmågor kan utvecklas med det ämnesinnehåll vi valt?
- Om elevernas önskemål är utgångspunkt, vilka kunskapsområden och ämnesspecifika förmågor kan då ingå i arbetsområdet?
- Hur kan vi ta reda på elevernas förkunskaper och vilka önskemål de har?
- Hur kan eleverna delta i planeringsarbetet med ämnesinnehållet?
- Vilket innehåll från andra ämnen/ämnesområden kan kopplas till arbetsområdet för att skapa större sammanhang och helheter?
- Hur kan vi göra ämnesinnehållet tydligt för eleverna?
- Hur anpassar vi texter och arbetsformer till varje enskild elev när det gäller
  - elevens bakgrund, tidigare erfarenheter och språk?
  - att stimulera elevens undersökande, skapande och språkande (läsa, tala, lyssna, skriva, se, höra med mera) inom ramen för ett arbetsområde?
  - elevens förutsättningar att uttrycka egna tankar, önskingar och uppfattningar?
  - elevens förutsättningar att använda ämnesspecifika ord, begrepp och symboler?
- Vilka redovisningsformer ska vi använda oss av?
- Vad ska vi bedöma?
- Hur kan vi göra kunskapskraven i arbetsområdet tydliga och begripliga för eleverna?
- Hur kan utvecklingen av elevernas kunskaper och förmågor dokumenteras, värderas och bedömas under och efter arbetet?

6000039519

Göteborgs universitetsbibliotek

Skolverket

www.skolverket.se

78-91-38325-83-4